

ISSN 2311-844X

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Серія економічна

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

УДК 330.3:351.748.1
НЗ4

Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна:
збірник наукових праць / головний редактор В.І. Франчук. Львів: ЛьвДУВС, 2024. Вип. 1. 98 с.

Виходить двічі на рік.

Засновник – Львівський державний університет внутрішніх справ.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1191 від 11.04.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R30-04393

Рекомендовано Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ до друку та поширення через мережу Інтернет (протокол від 26.06.2024 р. № 14).

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1309 від 25 жовтня 2023 року (додаток 4) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі економічних наук (051 – Економіка; 071 – Облік і оподаткування; 072 – Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок; 073 – Менеджмент).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Франчук Василь Іванович, доктор економічних наук, професор, Львівський державний університет внутрішніх справ – головний редактор

Гобела Володимир Володимирович, кандидат економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ – відповідальний секретар

Вінічук Марія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ

Горбан Ірина Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ

Запотічна Роксолана Андріївна, кандидат економічних наук, Львівський державний університет внутрішніх справ

Коваленко-Марченкова Євгенія Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Копитко Марта Іванівна, доктор економічних наук, професор, Львівський державний університет внутрішніх справ

Леськів Галина Зіновіївна, кандидат технічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ

Мартинюк Володимир Петрович, доктор економічних наук, професор, Національний університет «Львівська політехніка»

Марушко Надія Семенівна, кандидат економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ

Мельник Степан Іванович, доктор економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ

Наконечна Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ

Пушак Галина Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка»

Ревак Ірина Олександрівна, доктор економічних наук, професор, Львівський державний університет внутрішніх справ

Шевченко Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, Львівський державний університет внутрішніх справ

Tomasz Wołowicz, Doctor of Economic Sciences, Professor, University of Economics and Innovation in Lublin (Lublin, Poland)

У публікаціях висвітлено результати економічних досліджень, здійснених фахівцями у теоретичних і практичних напрямках. У статтях висловлено позицію авторів, яку не завжди підтримує редакційна колегія.

За достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу відповідають автори і рецензенти. Під час передруку матеріалів посилання на Науковий вісник обов'язкове.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

Офіційний сайт видання: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/economy>

© Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2024

УДК 336:347.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-1>**Бодаковський Володимир Юрійович**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
вулиця Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2862-5611>

**ДЕФІНІТИВНА СУТЬ КАТЕГОРІЇ «ФІНАНСИ» В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ**

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до формування категорії «фінанси» фінансовою наукою в умовах складного фінансово-політичного становища української державності. Своєчасним є огляд результатів наукової діяльності вчених-фінансистів. Це дозволило сформулювати напрями оцінки фінансової інформації, закласти основи фінансового наукового екаутингу. Зазначена сфера дотична до процесів цифровізації економічної системи, дозволить створити передумови для покращення теоретико-прикладних досліджень. Використовуються дієві наукові інструменти систематизації фінансових знань та побудови наукової бази даних за принципами граматики конструкцій. На теоретичному рівні здійснено аналіз фундаментальних явищ, які є підставою для проведення фінансових досліджень в економічному просторі суспільства. Використано постулати дескриптивної логіки для оцінки сучасних наукових досліджень вчених-фінансистів. Проведено оцінку семантично схожих понять «фінанси» та визначено ступінь їхньої подібності, що є стратегічно важливим і своєчасним для вирішення основних теоретичних задач фінансової науки. Застосовані методи наукового пізнання дозволили виявити закономірності, експліцитні та імпліцитні чинники формування системи опису фінансових явищ вітчизняними науковцями. Побудовано лінгвістичну наукову матрицю фінансової категорії та обґрунтовано важливість її основних компонент, а саме: розподіл, вартість, ціль, мета, мотивація. Індивідуальні оціночні лінгвістичні індикатори категорій: фінансові ресурси, фонди грошових коштів, валовий внутрішній продукт, капітал, суспільне благо, необхідно використовувати як допоміжні. Запропоновано, в межах статті, на основі досліджень розуміння науковцями та практиками категорії «фінанси», систематизувати основні аспекти фінансів як явища. На підставі проведеного дослідження та наявного інструментарію здійснено спробу розробити власну лінгвістичну наукову матрицю категорії «фінанси», яка міститиме ознаки наукової аберації, дозволить комплексно описувати фінансові відносини з позиції «суб'єктності» та «структури суспільства».

Ключові слова: фінансова наука, фінанси, відносини, вартість, розподіл, фінансові ресурси, ринки, економічна система.

Bodakovskyy Volodymyr

Ivan Franko National University of Lviv

**THE DEFINITIVE ESSENCE OF THE CATEGORY "FINANCE"
IN THE CONDITIONS OF THE TRANSFORMATION
OF FINANCIAL SCIENCE IN UKRAINE**

Abstract. The article considers the main approaches to the formation of the "finance" category by financial science. The main scientific tools for the systematization of financial knowledge and the construction of a scientific database based on the principles of the grammar of constructions are studied. At the theoretical level, the analysis of fundamental phenomena, which are the basis for conducting financial research in the economic space of society, has been carried out. The postulates of descriptive logic are used to evaluate modern scientific research of financial scientists. An evaluation of semantically similar concepts of "finance" was carried out and the degree of their similarity was determined, which is strategically important and timely for solving the main theoretical problems of financial science. The linguistic scientific matrix of the financial category was built and the importance of its main components was substantiated. The category of "finance" in the article was analyzed using the postulates of linguistic comparativism. An attempt was made to reveal the conventional meaning of finance and its grammatical

form, and this allows us to form our own vision of the scientific construct of the financial category with the help of the main forms of thinking used in jurisprudence. The obtained results of the study are proposed to be used for the transformation of the legal field of the state in order to increase the level of efficiency of financial relations. It is proposed, within the scope of the article, to systematize the main aspects of finance as a phenomenon, based on research into the understanding of the category "finance" by scientists and practitioners. On the basis of the conducted research and available tools, an attempt was made to develop an own linguistic scientific matrix of the "finance" category. On the basis of our study of the scientific works of financiers, the "distribution" component has been actualized as the basis of financial science, which studies dynamic processes that become the subject of research by theorists and practitioners. Accordingly, we proposed a scientific matrix for the formation of the category "finance" for their identification at different levels of financial science, namely: "a set of managed social relations of a distributive nature, which change the existing value and structure of value in order to form a constantly operating system for achieving tasks and goals on the basis of formed interest or requirements of the environment."

Key words: financial science, finance, relations, value, distribution, financial resources, markets, economic system.

Вступ. Українська фінансова школа перебуває в умовах становлення та пошуку власного бачення фінансів як явища суспільства. Сформовані сучасні парадигми та наявний доробок представників наукового середовища свідчить про відсутність єдиного колегіального рішення щодо категоріального апарату економічної науки. Це не сприяє комплексним дослідженням та системному підходу до управління сферами та ланками фінансової системи. Присутня загроза політичній та економічній суверенності України формує стратегічно важливі вимоги до науковців в сфері фінансів. Дослідження основної категорії фінансової науки є актуальними в частині формування власної фінансової парадигми, яка може бути імplementована в правове поле країни, підвищить ефективність та результативність фінансових відносин.

Матеріали та методи. Фінанси як економічна категорія є предметом дискусій, наукового аналізу багатьох науковців, є результатом їх фінансово-економічних досліджень. До плеяди відомих фінансистів-науковців доцільно віднести В. Баранову, О. Васирика, Г. Вознюк, І. Волохову, О. Гаврильченко, А. Глущенко, В. Грушко, М. Гурбик, Д. Дема, І. Журавльову, А. Загороднього, С. Качулу, В. Кремень, О. Кремень, К. Кривобок, Т. Лепейко, Л. Лисяк, О. Миронова, Д. Міщенко, Л. Міщенко, О. Музику, О. Наконечну, К. Немашкало, В. Опаріна, В. Петренко, О. Полтініну, М. Сальнікова, Т. Смовженко, О. Стойко, В. Федосова, В. Хомутенко, О. Чумаченко, С. Юрія. Попри значку кіль-

кість наукових здобутків, пов'язаних з формуванням категоріального апарату фінансової науки, є потреба в удосконаленні фінансових знань та гіпотез, актуалізації інноваційних наукових концепцій.

Метою статті є вивчення та аналіз сучасного наукового розуміння категорії «фінанси» за допомогою інструментів конструкційної граматики для побудови лінгвістичної наукової матриці, яка дозволить підвищити якість фінансово-правових відносин у суспільстві.

Результати. Генезис сучасної цивілізації засвідчує про соціальні взаємозв'язки як домінанту в його розвитку та науковому пізнанні. Природні компоненти залишаються імпліцитними чинниками трансформації соціуму, особливо в фінансово-економічному середовищі. Адже, окрім логічних причин, мотивацією для здійснення діяльності виступає сприйняття світу на психологічному рівні. Присутні цінності, духовний світогляд, наявні технології, рівень фінансово-політичного розвитку та співпраці з відмінним цивілізаційними утвореннями формують потребу в переоцінці та трансформації знань, парадигм, особливо фінансової науки. Філософія як основа гуманітарних інструментів в процесі фінансових досліджень сформувала елементи символізму окремих явищ в економічному середовищі, що дозволяє підвищити ефективність використання знань та потребує постійного періодичного перегляду фінансових категорій як лінгвістичних констант в науці. Підтвердженням зазначеної думки є відсутність усталеного розуміння категорії «фінанси», а при її

формуванні науковцями використовується плеяда семантичних конструктів на базі різнопланових аспектів, які описують фінансові явища та дозволяють зрозуміти їх суть.

За нашими переконаннями стала трансформація категорій фінансової науки пов'язана з її безкомпромісною доречною імплементацією здобутків соціології, психології, математики та юриспруденції. Сучасні реалії життєдіяльності суспільства потребують використання інструментів інформатики, що пов'язано з цифровізацією відносин між суб'єктами фінансового середовища.

Доречно підкреслити, фінансова наука являє собою систему знань про фінансові явища і процеси, які здійснюються у державі з приводу утворення, розподілу і використання фінансових ресурсів з метою задоволення суспільних потреб та інтересів [21]. Її метою є пошук відповідей та отримання наукового знання у відповідності з питаннями: «що таке розподіл вартості, яким способом він має здійснюватися для отримання потрібних результатів та які чинники на нього впливають». Сприяє процесу наукового пізнання системне комплексне формування фінансових категорій за допомогою створення їх лінгвістичних наукових матриць та виявлення основних компонент, які дозволяють належно описати економічні явища. Як зазначає дійсний член (академік) Академії економічних наук України Л. Лисяк, предмет фінансової науки – сукупність фінансових відносин, основою яких є рух вартості у грошовій формі, що пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів, розподілом і перерозподілом валового внутрішнього продукту на різних рівнях фінансової системи між державою та суб'єктами господарювання [22, с. 11].

Звертаємо увагу, що зазначену матрицю ми пропонуємо побудувати за допомогою граматики конструкцій. Це відносно новий напрям теорії мови, що на сьогодні отримав надзвичайно широке поширення у світовій лінгвістичній думці. В основі цього напряму знаходиться положення про те, що між традиційними рівнями мови – фонетикою, лексикою, граматиною, прагматикою – немає

чітких меж, вказані рівні утворюють єдиний континуум, а одиниці всіх мовних рівнів від морфеми до висловлювання і цілого тексту трактуються як конструкції. Під граматичними конструкціями розуміються двосторонні одиниці, що являють собою кореляцію між формою та змістом/функцією [1; 2; 5]. Фінансовій науці необхідно постійно розвиватися та використовувати здобутки науково-технічного процесу, що дозволить імплементувати оновлені парадигми в правове поле країни, а це сприятиме підвищенню ефективності відносин у суспільстві.

Категорію «фінанси» ми досліджуємо за допомогою постулатів лінгвістичного компаративізму та здійснюємо пошук семантичної відповідності наукового бачення зазначеної категорії вченими-фінансистами. На основі граматики конструкцій, основою якої, на нашу думку, є інвентаризація конструкцій певної мови та їх таксономія, що, на думку А. Гольдберг [3], повинна починатися із всебічного аналізу конкретної конструкції, що входить до певної мережі конструкцій.

Необхідно звернути увагу на процес цифровізації суспільства, який актуалізує такі дефінітивні інструменти як «семантична верстка» (використовує «теги-ознаки-аспект-компоненти» за призначенням та логічною ієрархією) та «дескрипційна логіка». Хоча остання містить описові методи, вони близькі до модальних інструментів, які дозволяють досягнути компромісу між точністю суті категорії та її вираженням.

Проблема знаходження семантично схожих понять та визначення ступеня їхньої подібності є нагальною як для вирішення прикладних задач (виявлення семантичних сервісів, ефективного семантичного пошуку інформації, категоризації даних тощо), так і більш загальних задач інформаційних технологій, як, наприклад, інтеграція онтологій, знань, інформаційний пошук тощо. Існує багато підходів, які намагаються вирішити проблеми визначення подібності методами текстового аналізу або за допомогою використання спеціальних словників понять, зокрема, словника Wordnet. Водночас, зазви-

чай, розглядаються лише атомарні концепти, а складніші лишаються поза увагою. Окрім цього, опускаються варіанти виявлення подібності серед екземплярів понять та подібності екземпляра та концепту [9]. У статті пропонуємо звернути увагу на компоненти категорії «фінанси», яку використовують науковці у своїх працях. Спроба виявлення конвенційного значення та його граматичної форми дозволяє за допомогою основних форм мислення, які використовуються в юриспруденції, сформуванню власне бачення наукового конструкту фінансової категорії.

Л. Першко та М. Ріппа трактують фінанси – як грошові відносини, що виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості валового суспільного продукту і частини національного багатства в зв'язку з формуванням і використанням фінансових ресурсів з метою задоволення потреб розширеного відтворення, потреб держави, господарюючих суб'єктів і кожного члена суспільства [19, с. 9–14]. «Розподілу» як компоненті категорії «фінанси» притаманний наскрізний характер. Додаткові виокремлені компоненти, які формують науковий граматичний конструкт, описують фінанси через: грошові відносини, багатства та потреби.

Необхідно звернути увагу на наукове бачення американських вчених Зві Боді та Роберта Мертона, які визначають, що «фінанси – це наука про те, яким чином люди керують витрачанням і надходженням дефіцитних грошових ресурсів протягом певного періоду часу» [20, с. 15]. Фінансова парадигма науковців містить виключно прикладні компоненти фінансової науки та перебуває в площині «управління», «ефективність», «час».

Як зазначає відомий дослідник здобутків фінансової науки розвинутих країн світу В. Петренко, за межами наукового простору України категорію «фінанси» розуміють, як «сукупність грошових відносин, організованих державою, в процесі яких здійснюється формування і використання загальнодержавних фондів грошових коштів для здійснення економічних, соціальних і політичних завдань» [20, с. 4] або «грошові відносини, що виника-

ють між економічними суб'єктами в процесі формування, розподілу і використання фондів грошових коштів» [20, с. 49]. Допоміжними компонентами означення в конструкції є «грошові відносини» та «завдання», які позиціонуються за допомогою держави як рушійної сили для реалізації фінансових процесів.

Відомі українські фінансисти-науковці А. Загородній, Г. Вознюк та Г. Смовженко, науковий доробок яких став основою теоретико-прикладного розуміння фінансової науки для цілого покоління фінансистів, зазначають: фінанси – «сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів» [14, с. 483]. Вчені лаконічно впроваджують науковий маневр в категорію та використовують «економічні відносини» та «грошові фонди» як компоненти наукової конструкції.

Близьким до наукової парадигми А. Загороднього щодо категорії «фінанси» О. Василик, адже її формує як «сукупність форм і методів формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів з метою виконання функцій і завдань держави, підприємств і населення» [8, с. 402]. За останні десятиріччя частина українських вчених підтримує думку, що «фінанси – це особливі економічні стосунки, що виникають при формуванні фондів грошових коштів у підприємств і держави і використання їх на цілі розширеного відтворення і соціальні потреби суспільства» [16, с. 5].

Належної уваги потребує висвітлення наукових здобутків В. Опаріна, який в процесі наукового пізнання фінансового середовища, запропонував трактувати категорію «фінанси» як «сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов і національного багатства» [18, с. 5]. Вчений здійснив спробу поєднати мікро- та макро-рівні фінансового середовища, деталізувати процеси, які досліджуються, виділив «гро-

шові відносини-фінансові ресурси-ВВП-НБ» як компоненти понятійного апарату.

А. Глущенко пропонує асоціювати фінанси з процесами розподілу певної вартості, який здійснюється в різних формах (сплата податків, розподіл прибутків тощо) і обов'язково супроводжується рухом грошових коштів. Загальною для таких фінансових операцій є їх основа – суспільні відносини, які в економічній науці називаються виробничими, або економічними відносинами [11, с. 8]. Науковець пояснює зазначену категорію через визначення сфер, які необхідно вивчати для розуміння фінансів, вмонтовує пояснення «причина-наслідок», що актуалізує архітектуру наукової матриці «процес-вартість-рух-відносини».

Фінанси, на думку І. Журавльової, є системою економічних відносин, які склалися в суспільстві між економічними суб'єктами з приводу створення, формування та використання фондів грошових коштів на основі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту [23, с. 8–10]. В. Грушко, О. Наконечна та О. Чумаченко представляють під цією фінансовою категорією «сукупність грошових відносин, що виникають в процесі створення фондів грошових коштів у суб'єктів господарювання та держави та використання їх на цілі відтворення, стимулювання та задоволення соціальних потреб суспільства» [12, с. 10]. Можемо спостерігати поєднання традиційних концепцій до розуміння фінансів з позиції «потреб» як рушійної сили основної компоненти наукової матриці фінансової науки. Спрощує основну парадигму О. Музика, як представник вчених-юристів. Акцент зосереджує на державі як домінанті, що є дискусійним з фінансової точки зору теоретичного характеру, але відповідає нормам українського правового поля. Фінанси – це сукупність відносин, які спрямовані на утворення та витрачання фондів коштів, необхідних для виконання завдань і функцій держави, державно-владних органів, органів місцевого самоврядування [17]. Компоненти «відносини-фонди-завдання» визначають об'єкт уваги без деталізації основоположних особливостей фінансової науки.

Показовими є судження відомого фінансиста-науковця В. Федосова, який використовував надбання юриспруденції в фінансовій науці. Він розумів під фінансами відображення сукупності економічних відносин, що пов'язані з розподілом та перерозподілом ВВП, а в окремих випадках і національного багатства країни з метою формування фінансових ресурсів та створення фондів грошових коштів і їх використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства [24]. Ми підтримуємо наукову концепцію автора та звертаємо увагу на стиль «проекції» в виокремленні об'єкта фінансової науки. Компоненти «економічні відносини-фінансові ресурси-фонди-ВВП-НБ-забезпечення розвитку» допомагають зрозуміти суть та мету розподілу вартості в суспільстві. Погоджуємося з думкою вченого В. Баранова, яка наслідує концептуальне бачення фінансів заслуженого діяча науки і техніки України. Актуалізує їх як економічну категорію, яка об'єднує «економічні відносини, які виникають між державою, фізичними та юридичними особами з приводу розподілу та перерозподілу ВВП, а в окремих випадках й національного багатства держави, з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення розвитку суспільства» [25, с. 11]. Яскравим представником цього напрямку вважаємо О. Кремень та В. Кремень, які імплементують ознаки «системи» в розуміння зазначеної категорії. Науковці стверджують про матеріальну фундаментальність фінансів, які є «системою економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення виконання функції держави, задоволення суспільних потреб та створення умов розширеного відтворення» [15, с. 24]. Ототожнюються дефініцію з позиції еволюції суспільних фінансових відносин в історичній площині та закладають умови позитивного розвитку фінансових показників в суспільстві.

В. Баранова, І. Волхова, В. Хомутенко стверджують, що фінанси є цивілізаційним вибором суспільства, без яких відсутня мож-

ливість реалізовувати відносини між людьми, формувати новітні етапи розвитку чи трансформації цивілізаційних утворень. Використовують історичну та економічну константи в науковій матриці категорії, яка є предметом нашого дослідження. Наслідують основні понятійні постулати В. Федосова, зазначають: «сукупність економічних відносин, які виникають між державою, фізичними та юридичними особами з приводу розподілу та перерозподілу ВВП, а в окремих випадках й національного багатства держави, з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення розвитку суспільства [25, с. 11–12]. Основні компоненти традиційні, присутня підтримка української фінансової школи.

Колектив фінансистів, за керівництвом О. Стойко, наділяє фінанси такими основними компонентами як «грошова, розподільча, ресурсоутворююча», які позиціонує через матеріальну складову, раціональність світосприйняття та історико-економічну властивість. Вони під фінансами розуміють «продукт наявності держави і товарно-грошових відносин. Вони виникли в умовах регулярного товарно-грошового обігу у зв'язку з розвитком держави і потребою у фінансових ресурсах для розширеного відтворення та задоволення суспільних потреб. Впливають на процеси суспільного відтворення (виробництво, розподіл, обмін та споживання)» [21, с. 5]. Основою усіх вище зазначених суджень є присутність держави як причини виникнення, реалізації чи оцінки фінансових відносин. Це, на наше глибоке переконання, є дискусійним та не відображає сучасної суті фінансових категорій. Вдало посилює зазначене спостереження науковий доробок плеяди відомих іноземних фінансистів-науковців, які віддають перевагу інституційному розумінню фінансового середовища. Зокрема, Г. Шинасі пропонує використовувати компоненти «інститути-ринки» та «соціальні замовлення-фінансові рішення» для пояснення фінансових явищ [7]. Відомий американський фінансист Дж. Ван Хорн, вважає, що категорію фінанси необхідно розуміти через фінансову систему, яка є сукупністю низки установ

і ринків, які надають свої послуги фірмам, громадянам, а також урядам [13, с. 178]. Прихильником ринкової концепції фінансів є Г. Габбарт, який акцентує увагу на «мотивації» власників певної «вартості», яка визнана державними системами, та її користувачами з метою отримання «результатів» [10, с. 34]. Конструкція категорії фінанси у працях науковця містить ознаки «послуги» для представників суспільства.

П. Роуз і Д. Фрейзер розглядають фінанси з позиції «суб'єктності» через мережу фінансових ринків, фінансових інституцій, бізнесових структур, фінансів домогосподарств та уряду [6, с. 6]. «Економічний зв'язок» між власниками «вартості» є основою до бачення фінансової науки у працях С. Гурусамі [4, с. 2], що свідчить про зосередження уваги іноземних науковців на законах ринку та інституційному забезпеченні. Українські вчені акцентують увагу на управлінських структурах, зокрема державних, які, за їх переконанням, дозволяють фінансовим відносинам бути присутніми в суспільстві.

Наше дослідження не ставить за мету вивчити іманентність фінансів у присутніх в соціумі науках, а є наступним кроком до розуміння та власного визначення цієї категорії. Попередні здійснені дослідження наукових здобутків вчених, які працюють в сфері фінансового права, а саме О. Бандурки, М. Волощука, М. Гетьманець, К. Гурковська, А. Зюнькіна, С. Клімової, О. Кнейслер, А. Ковальчука, Т. Куценко, М. Кучерявенко, Т. Латковської, А. Нечай, О. Ніщимої, М. Плотнікова, Н. Пришви, В. Роль, Т. Філіпенко, С. Юрія та інших, дозволили нам виявити відсутність колегіального наукового бачення категорії «фінанси» в правовому полі України.

На підставі нашого вивчення наукових праць вчених-фінансистів наголошуємо на актуалізації компоненти «розподіл» як основи лінгвістичної матриці категорії «фінансів» у науці. Фінансова наука вивчає динамічні процеси, що стають предметом дослідження теоретиків та практиків. Дотичні до них економічні явища, які спричинені зазначеною ознакою життєдіяльності суспільства, є її

наслідком, дозволяють виявити імпліцитні та експліцитні фінансові закони між учасниками таких відносин. Зафіксувати їх в архітектурі фінансових концепцій і гіпотез.

Необхідно, на наше переконання, компоненто-індикатором визначити «вартість» у всіх її проявах, як джерело реалізації відносин у суспільстві та ознаку їх ефективності. Адже без наявних ресурсів, як в грошовій так і нематеріальній формі, не можливо здійснювати будь-які дії щодо реалізації поставленої мети. Відсутній в соціумі за таких умов механізм оцінки ефективності розподілу та аналізу перспективності економічної поведінки, прийнятих наукових парадигм чи законодавчо-нормативних актів. Фінансові ресурси, фонди грошових коштів, капітал, кошти, форма вартості є оціночними індикаторами «вартості», які доцільно використовувати для визначення «фінансів» залежно від рівня (складності, структури, секторів) суспільства. «Суб'єктність» як компонента лінгвістичної наукової матриці, на нашу думку, входить в сферу «вартості» та має охоплювати зазначені індикатори.

Рушійною силою цивілізаційного розвитку суспільства є наявність «мотивації» яка вдало імплементується в розуміння фінансів. Є основоположною причиною зміни фінансової реальності, вдало описує явища, які вивчає фінансова наука. Без зацікавленості суб'єкта чи групи суб'єктів в межах певної території чи часового проміжку, відсутня можливість створення вартості, її трансформація, досяг-

нення мети, яка й є інтелектуально-інформаційним проявом мотивації. Доречно наголосити, що мотив у праві є категорією, яка широко використовується при умовиводах та правовій оцінці дій суб'єктів.

Висновки. Відповідно до проведених досліджень, нами запропонована наукова матриця формування категорії «фінанси» для їх ідентифікації на різних рівнях фінансової науки, а саме: «сукупність керованих суспільних відносин розподільчого характеру, які змінюють наявну величину та структуру вартості з метою формування постійно діючої системи досягнення завдань і цілей на підставі сформованого інтересу чи вимог середовища. Відносини розподільчого характеру охоплюють процеси формування, розподілу, перерозподілу та використання зазначеної вартості на усіх етапах функціонування суспільства. Такі конструкти як ВВП, фінансові ресурси, фонди є уточнюючими надбудовами, дозволяють ідентифікувати та оцінити вартість у грошовому еквіваленті. Вони дозволяють зрозуміти фінанси з позиції основних суб'єктів фінансової науки: держави, юридичних, фізичних осіб та їх комплексного прояву в соціумі. Система досягнення завдань описує функціональні особливості організаційних конструктів суспільства: домогосподарств, підприємств, держави, інститутів, фінансової системи зокрема. «Вимоги» та «інтерес» є проекцією мотивації на відносини між суб'єктами, що дозволяє комплексно охопити явища, які вивчає фінансова наука.

Список використаних джерел:

1. Bergs A., Diewald G. Introduction: Constructions and Language Change / A. Bergs, G. Diewald (eds.). Berlin : Walter de Gruyter, 2008. P. 1–22.
2. Goldberg A. Constructionists approaches. The Oxford Handbook of Construction Grammar / T. Hoffmann, G. Trousdale (eds.). Oxford : Oxford University Press, 2013. P. 15–31.
3. Goldberg A. Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure. Chicago : University of Chicago Press, 1995. 265 p.
4. Gurusamy S. Indian Financial System. Tata McGraw-Hill Education, 2009. 694 p.
5. Ostman J.-O., Fried M. Historical and intellectual background of Construction Grammar. Construction Grammar in CrossLanguage Perspective / J.-O. Ostman, M. Fried (eds.). Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2004. P. 1–10.
6. Rose P., Fraiser D. Financial Institutions. Plano, Texas : Business Publication, 1988.
7. Schinasi G. Safeguarding Financial Stability: Theory and Practice. Wash. : IMF, 2006. P. 40–42.
8. Василик О.Д. Теорія фінансів. Київ : НІОС, 2000. 416 с.

9. Захарова О.В. Визначення ступеня семантичної подібності з використанням апарату дескриптивних логік. *Проблеми програмування*. 2021. № 3. С. 16–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/pp2021.03.016>
10. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка : підруч. / пер. з англ. ; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. Київ : КНЕУ, 2004. 889 с.
11. Глушенко А.С. Фінанси : навч. посіб. Львів : «Магнолія 2006», 2014. 440 с.
12. Грушко В.І., Наконечна О.С., Чумаченко О.Г. Національні фінанси : підручник. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 660 с.
13. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / за ред. І.Я. Чугунова. Київ : Акад. фін. упр., 2009. 471 с.
14. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. Київ : Знання, 2000. 587 с.
15. Кремень О.І., Кремень В.М. Фінанси : навч. посіб. Київ, 2010. 447 с.
16. Лепейко Т.І., Миронова О.М., Кривобок К.В., Немашкало К.Р. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. 306 с.
17. Музика О.А. Фінансове право : навч. посібник. 2-ге вид, доп. і перероб. Київ : Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2005. 260 с.
18. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 240 с.
19. Першко Л.О., Ріппа М.Б. Фінанси : навч. посібник. Київ : ПВНЗ «ІЕЕП», 2019. 388 с.
20. Петренко В.А., Гурбик Ю.Ю., Сальнікова М.В. Теоретичний аналіз тлумачення поняття «фінансова діяльність підприємства». *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 5. С. 180–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2018_5_32
21. Стойко О.Я., Дема Д.І. Фінанси : навч. посіб. / за ред. О.Я. Стойка. Київ : Алерта, 2014. 432 с.
22. Лисяк Л.В., Качула С.В., Міщенко Л.О., Міщенко Д.А. Фінанси : навчальний посібник / за ред. д.е.н., проф., акад. АЕН України Л.В. Лисяк. Дніпро : ТОВ «Акцент ПП», 2017. 298 с.
23. Журавльова І.В., Гаврильченко О.В., Полтініна О.П. та ін. Фінанси : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра екон. наук, професора І.В. Журавльової. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 330 с.
24. Фінанси: підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2012. 687 с.
25. Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін. Фінанси : навчальний посібник в 2-х частинах / за заг. ред. Баранової В.Г. Одеса : Атлант, 2015. Ч. 1. 344 с.

References:

1. Bergs A., Diewald G. (2008) Introduction: Constructions and Language Change. Berlin: Walter de Gruyter, pp. 1–22.
2. Goldberg A. (2013) Constructionists approaches [The Oxford Handbook of Construction Grammar]. Oxford: Oxford University Press, pp. 15–31.
3. Goldberg A. (1995) Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure. Chicago: University of Chicago Press, 265 p.
4. Gurusamy S. (2009) Indian Financial System. Tata McGraw-Hill Education, 694 p.
5. Ostman J.-O., Fried M. (2004) Historical and intellectual background of Construction Grammar [Construction Grammar in CrossLanguage Perspective]. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–10.
6. Rose P., Fraiser D. (1988) Financial Institutions. Plano, Texas: Business Publication, pp. 6–18.
7. Schinasi G. (2006) Safeguarding Financial Stability: Theory and Practice. Wash.: IMF, pp. 40–42.
8. Vasuluk O. D. (2000) Teoria finansiv [Theory of finance]. Kyiv: NIOS. (in Ukrainian)
9. Zakharova O. V. (2021) Defining degree of semantic similarity using description logic tools. *Prombles in programming*, no. 3, pp. 16–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/pp2021.03.016>
10. Gabbard R. Glen (2004) Groshi, finansova sustema ya ekonomika [Money, financial system and economy]. Kyiv: KNEU, 889 p. (in Ukrainian)
11. Glyshchenko A. S. (2014) Finansu [Finance]. Lviv: "Magnolia 2006", 440 p. (in Ukrainian)
12. Gryshko V. I., Nakonechna O. S., Chymachenko O. G. (2017) Natsioalni finansu [National finances]. Kyiv: VNZ "Universitet ekonomiku i prava "KROK", 660 p. (in Ukrainian)
13. Chygynova I. Ya. (2009) Yevrointegratsiynuy rozvutok finansovoi sustemu Ukrainu [European integration development of the financial system of Ukraine]. Kyiv: Akad. fin. uyr., 471 p. (in Ukrainian)
14. Zagorodniy A. G., Voznyuk G. L., Smovzenko T. S. (2000) Finansovuy slovnuk [Financial dictionary]. Kyiv: Znanya, 587 p. (in Ukrainian)
15. Kremenj O. I., Kremenj V. M. (2010) Finansu [Finance]. Kyiv, 447 p. (in Ukrainian)

16. Lepeyko T. I., Muronova O. M., Krivobok K. V. (2012) Finansovuy menedgment [financial management]. Kharkiv: Vud. HNEU, 306 p. (in Ukrainian)
17. Myzuka O. A. (2005) Finansove pravo [Finance law]. Kyiv: Vud. PALUVODAA.V., 260 p. (in Ukrainian)
18. Oparin V. M. (2002) Finansu [Finances]. Kyiv: KNEU, 240 p. (in Ukrainian)
19. Pershko L. O., Rippa M. B. (2019) Finansu [Finance]. Kyiv: PVNZ "IEEP", 388 p. (in Ukrainian)
20. Petrenko V. A., Gyrbuk Y. Y., Salnikova M. V. (2018) Teoretichnyy analiz tlymachennya ponattya "finansova diyalnist pidpruyemstva" [Theoretical analysis of the interpretation of the concept of "financial activity of the enterprise"]. *Problemu sistemnogo pidhody v ekonomitsi*, vol. 5, pp. 180–185. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2018_5_32
21. Stoyko O. Ya., Dema D. I. (2014) Finansu [Finance]. Kyiv: Alerta, 432 p. (in Ukrainian)
22. Lusyak L. V., Kachyla S. V., Mishchenko L. O. (2017) Finansu [Finance]. Dnipro: TOV "Aktsept PP", 298 p. (in Ukrainian)
23. Zypravlova I. V., Gavrulchenko O. V., Poltinina O. P. (2017) Finansu [Finance]. Kharkiv: HNEU im. S. Kyznetsya, 330 p. (in Ukrainian)
24. Yuriy S. I., Fedosov V. M. (2002) Finansu [Finances]. Kyiv. (in Ukrainian)
25. Baranova V. G., Volohova I. S., Homytenko I. S. (2015) Finansu [Finance]. Odesa: Atlant, vol. 1, 344 p. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024

УДК 336.713:343.72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-2>

Висоцька Інна Борисівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4252-987X>

Нагірна Оксана Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2369-7117>

ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглянуто питання розповсюдження фінансового шахрайства банківського сектору під час воєнного стану. Розвиток інформаційних технологій та значних інвестицій банків у них створили передумови для зростання обсягів фінансового шахрайства в банківській сфері. Ця форма незаконної діяльності призводить до втрат в галузі фінансів, підриву довіри та пошкодження репутації серед клієнтів. У певних ситуаціях це може спричинити банкрутство фінансової установи. Характерною рисою банківського шахрайства є можливість направлення дій зловмисників як на саму фінансову установу, так і на її клієнтів чи партнерів. У зв'язку з цим банк може стати жертвою шахрайських дій або використовуватися лише як інструмент у руках зловмисників. Дуже часто зловмисниками виступають працівники самого банку. Вчинення фінансового шахрайства в банківській сфері може включати широкий круг осіб. Додатково, ці особи можуть виступати як осмислені учасники афери, так і ті, хто не розумів свою роль в шахрайських діях, іншими словами, тими, кого шахраї використовували. Під час фінансових шахрайств шахраї стараються уникати прямого зв'язку із вилученими грошима. Спочатку грошові кошти направляються через посередників. Тільки після легалізації ці гроші, отримані шляхом шахрайства, потрапляють безпосередньо до шахрая. У дослідженні автори розглянули різні підходи до визначення сутності «шахрайства та» фінансового шахрайства» і встановили найбільш поширені його види до та після повномасштабного вторгнення росії. Встановлено, що основними методами шахрайства в Україні залишаються фішинг та соціальна інженерія. Здійснений аналіз включав оцінку суми збитків від шахрайства у банківському секторі протягом 2018–2022 рр. Визначено роль Національного банку України у забезпеченні кібербезпеки банківської системи України та розробці рекомендацій, що спрямовані на зниження ймовірності шахрайських операцій. Встановлено, що більшість випадків шахрайства в банківській сфері відзначається використанням методів соціальної інженерії, оскільки зловмисники отримують доступ до інформації про банківську картку та особистих даних клієнта.

Ключові слова: банківська система, фінансове шахрайство, цифрові технології, соціальна інженерія, фішинг, зловмисники, кібербезпека, кіберзлочини, платіжні картки.

Vysotska Inna, Nahirna Oksana

Lviv State University of Internal Affairs

FINANCIAL FRAUD IN THE BANKING SECTOR DURING TIMES OF WAR

Abstract. The article examines the issue of the spread of financial fraud in the banking sector during a state of war. The development of information technologies and significant investments by banks have created conditions for the increase in the volumes of financial fraud in the banking sphere. This form of illegal activity leads to financial losses, undermines trust, and damages the reputation among clients. In certain situations, it can even lead to the

bankruptcy of a financial institution. A characteristic feature of banking fraud is the ability of perpetrators to target actions both at the financial institution itself and at its clients or partners. Therefore, a bank may become a victim of fraudulent actions or be used merely as a tool in the hands of criminals. Frequently, the culprits are employees of the bank itself. Perpetrating financial fraud in the banking sector can involve a wide range of individuals. Additionally, these individuals can act as deliberate participants in the fraud or as those who do not comprehend their role in fraudulent activities, in other words, individuals manipulated by fraudsters. During financial frauds, perpetrators try to avoid direct connection with the embezzled funds. Initially, the funds are directed through intermediaries. Only after legalization do these funds, acquired through fraud, end up directly in the hands of the fraudster. In the study, the authors examined various approaches to defining the essence of "fraud" and "financial fraud" and identified the most prevalent types before and after the full-scale invasion by Russia. It was determined that phishing and social engineering remain the primary methods of fraud in Ukraine. The analysis included an assessment of the amount of losses from fraud in the banking sector during 2018–2022. The role of the National Bank of Ukraine in ensuring the cybersecurity of the Ukrainian banking system and developing recommendations aimed at reducing the likelihood of fraudulent operations was identified. The majority of fraud cases in the banking sector were found to involve the use of social engineering methods, as perpetrators gain access to information about the bank card and personal data of the client.

Key words: banking system, financial fraud, digital technologies, social engineering, phishing, perpetrators, cybersecurity, cybercrimes, payment cards.

Вступ. Банківська система країни, не зважаючи на війну, є ключовим елементом економічної системи, який сполучає всі сектори економіки, різні соціальні групи, а також приватний і державний сектори. Ураховуючи поточний етап цифрової трансформації у всіх сферах фінансового життя світу та економічні кризові явища, очевидним стає, що проблема фінансового шахрайства набуває все більшої актуальності як для фізичних, так і для юридичних осіб. Щорічно, із розвитком цифрових технологій, з'являються нові форми та методи шахрайства із фінансовими ресурсами.

Шахрайство в банківській галузі відрізняється різноманітністю проявів і пов'язане з виникненням загроз, ризиків і небезпек як для банківських установ, так і для їх клієнтів. Більшість банківських установ з різних країн світу повідомили про зростання випадків шахрайства та розширення типології шахрайських дій протягом останніх років. У період війни активність шахрайських дій значно збільшилась, оскільки шахраї використовують негативний емоційний стан людей, їх тривогу та вразливість. З урахуванням вищезазначеного, дослідження банківського шахрайства в сучасних умовах залишається актуальним.

Матеріали та методи. Дослідження фінансового шахрайства у банківській сфері провели Кравченко О.В. [3], Хамига Ю.Я. [7], Чернишов Г.М. [8], Чернявський С.С. [9],

Чорнуцький С.П. [10] та інші. Проте недостатньо приділено уваги вивченню особливостей та наслідків шахрайств в цій галузі. Тому вивчення основ та аналіз розповсюдження банківського шахрайства є особливо важливим.

Метою статті є розкриття сутності та оцінка розмірів поширення в банківському секторі фінансового шахрайства.

Результати. Банківська система виступає однією з ключових складових фінансово-кредитної системи України, що робить її привабливим об'єктом для шахраїв і злочинців. У сучасному світі змінюються методи шахрайства, а вплив інформаційних технологій на життя людей стає все більш помітним. Банківська галузь також не залишається осторонь цих змін. Збільшення кількості фінансових шахрайств у банківських установах вимагає проведення детального теоретичного дослідження даного явища. Проаналізуємо існуючі підходи вчених та законодавчої бази, що стосуються трактування понять «шахрайство» та «фінансове шахрайство» (таблиця 1).

Серед найрозповсюдженіших форм фінансового шахрайства можна виділити такі: неправомірне використання бюджетних коштів; ухилення від сплати податків; маніпулювання фінансовою звітністю; незаконне заволодіння майном; корупція; підкуп. Річні дослідження економічних злочинів, проведені міжнародною компанією «PricewaterhouseCoopers»,

Таблиця 1

Підходи до розуміння сутності понять «шахрайство» та «фінансове шахрайство»

Автор та джерело	Визначення поняття
Кримінальний кодекс України [4]	шахрайство – це спосіб заволодіння чужим майном або придбання права на таке майно шляхом обману чи зловживання довірою
Кравченко О.В. [3]	шахрайство відноситься до розряду тих злочинів, котрі нерідко здійснюються при активній «співучасті» потерпілого. Шахрайство в усіх випадках являється результатом трьох складових: конкретної криміногенної ситуації, поведінки злочинця і потерпілого.
Чорнуцький С.П. [10]	шахрайство це злочин, який полягає у порушенні визначеного чинним законодавством України порядку фінансування, кредитування й оподаткування господарської діяльності
Міжнародний стандарт аудиту (ISA) 240 [11]	шахрайство є навмисною дією одного або більше осіб серед керівництва, управлінського персоналу, співробітників або третіх сторін, що полягає у використанні обману для одержання неправомірної або незаконної вигоди
Чернишов Г.М. [8]	фінансове шахрайство – це кримінологічне явище, що являє собою злочинну діяльність та виражається в системі кримінально-карних та легальних дій, які вчиняються шляхом обману чи зловживання довірою в процесі формування, розподілу та використання грошових фондів із метою здобуття матеріальної вигоди
Хамига Ю.А. [7]	фінансове шахрайство – це сукупність економічних відносин, що здійснюються юридичними чи фізичними особами (переважно без насильницьких дій) у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів (доходів) шляхом обману або зловживання довірою чи службовим становищем з метою отримання фінансової та/або іншої вигоди (особистої, корпоративної або ка користь третіх осіб)
Чернявський С.С. [9]	фінансове шахрайство – це комплекс взаємопов'язаних і спільних за криміналістичними ознаками технологій корисливих посягань на фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання та громадян, учинених шляхом обману й зловживання службовим становищем

у 2020 році визначили найпоширеніші економічні злочини та шахрайства як «хабарництво та корупція, привласнення майна, шахрайство у сфері закупівель, кіберзлочинність, шахрайство клієнтів» (рис. 1) [1].

Дещо змінилась ситуація із початком війни з росією. Згідно спільного дослідження Опендатабот та Національного банку України від початку війни жертвами шахраїв стало приблизно 11% українців і найбільше їх ощу-

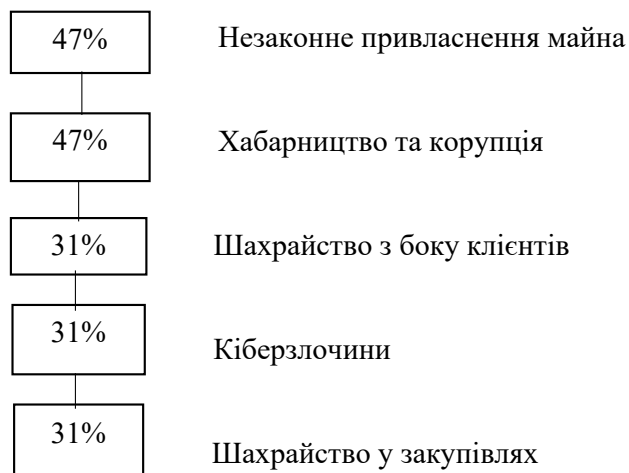

Рис. 1. Топ 5 видів шахрайства в Україні у 2020 році, %

Джерело: складено на основі джерела [1]

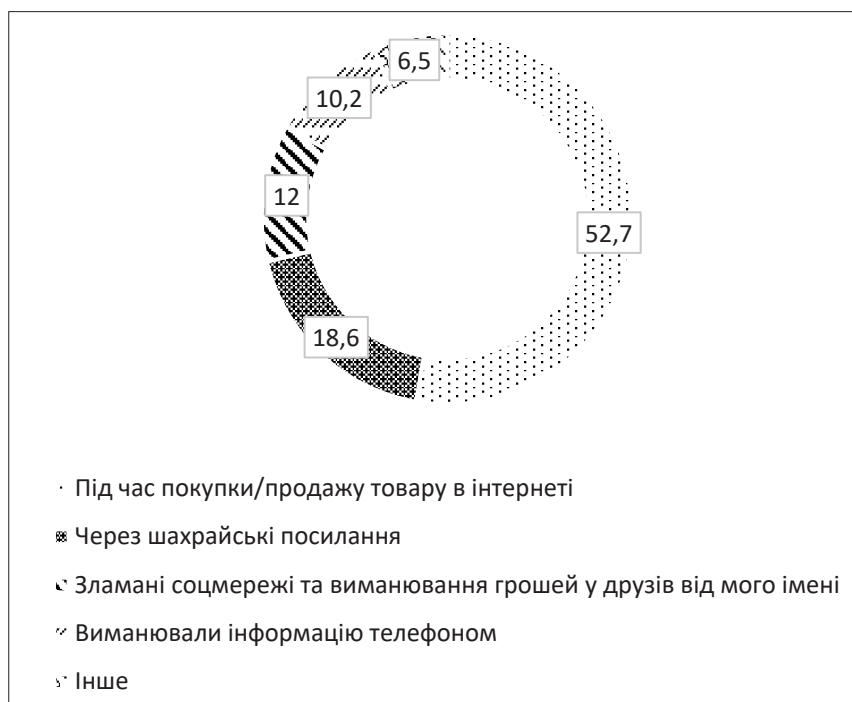
кали під час продажу чи покупки в інтернеті (52,7%), за допомогою шахрайських посилань (18,6%) та зламали соцмережі (12%) (рис. 2).

Серед країн, де відзначається велика поширеність шахрайських дій у банківській сфері, Україна займає одне з провідних місць і входить до числа країн, де банківські платіжні операції вважаються незахищеними.

Банківські платіжні системи, які виявляють слабкий рівень захисту, можуть втрачати клієнтів через можливість стати мішенню для шахраїв. Привертання широкого кола населення до використання безготівкових операцій і ризик отримання збитків серед них перетворює банківське шахрайство на не лише проблему банків, але й на соціальну проблему.

Основними формами шахрайства в Україні залишаються фішинг та соціальна інженерія, оскільки населення країни виявляє велику вразливість у зв'язку з загальною ситуацією. Ці дві категорії складають практично 80% від усіх випадків шахрайства, які реєструються в інтернет-просторі.

Фішинг представляє собою метод, спрямований на отримання від людини інформації про банківську картку через використання

Рис. 2. Топ шахрайських схем в Україні з початку повномасштабного вторгнення росії, %

Джерело: складено на основі джерела [2]

інтернет-ресурсів. Для цього зловмисники створюють копії веб-сайтів банків, інтернет-магазинів або платіжних систем. Під час здійснення платежів на таких сайтах потерпілий вводить свої банківські дані, що дозволяє шахраям отримати доступ до його банківського рахунку.

Шахраї можуть створювати не тільки копії відомих веб-сайтів, але і цілком нові інтернет-ресурси. Часто вони використовують цей метод для створення інтернет-магазинів з електронікою та гаджетами, які пропонують привабливі ціни.

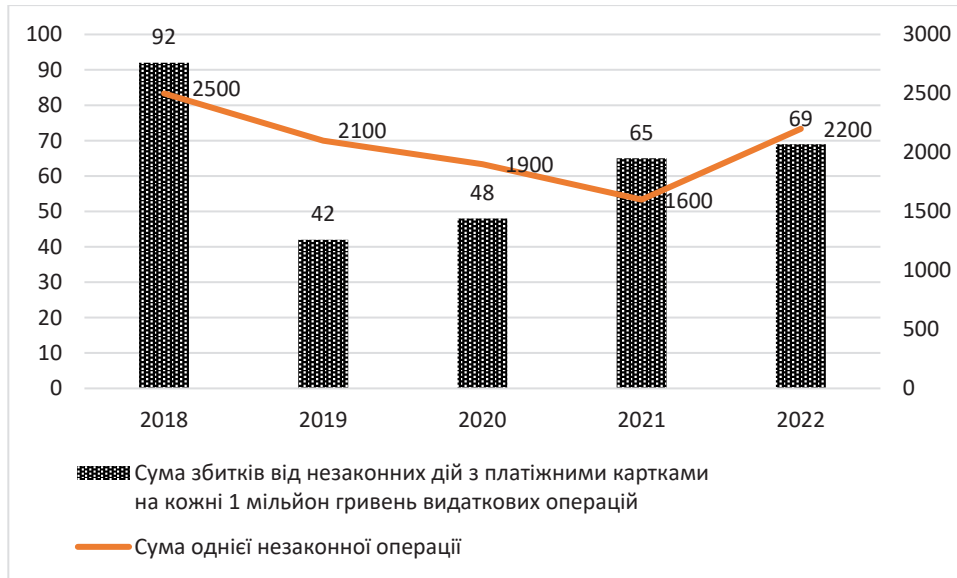
Клієнт виконує оплату на веб-сайті, подібно до звичайної інтернет-транзакції, надаючи інформацію про свою картку та підтверджуючи оплату. Після успішного списання коштів, протягом певного періоду часу, потерпіла особа часто не підозрює про шахрайство, вважаючи, що це була оплата за товар і що вона скоро отримає його.

На рис. 3 представлена інформація про суми збитків, які отримані в результаті шахрайства у банківській сфері впродовж 2018–2022 рр.

Зафіксовано збитки в розмірі 69 гривень на кожні 1 мільйон гривень витрат, які виникли в результаті шахрайських операцій з платіжними картками. Але протягом 2018–2022 рр. цей показник мав тенденцію до зменшення: з 92 гривень до 69 гривень. Що стосується суми однієї незаконної операції – вона теж мала тенденцію до зменшення: з 2500 грн. у 2018 році до 2200 грн. на кінець аналізованого періоду.

У 2022 році спостерігалось значне збільшення кібератак, що були спрямовані на банківську систему України, та зросло число випадків кібершахрайства. Умови непередбаченого агресивного впливу вимагали від Центру кіберзахисту і Команди реагування на кіберінциденти в банківській системі України (CSIRT-NBU) працювати в підвищеному режимі, проводити постійний моніторинг ризиків та кіберзагроз для інформаційних ресурсів.

Впродовж 2022 року проаналізовано та виявлено приблизно 11 280 зразків шкідливого програмного забезпечення, що пред-

Рис. 3. Динаміка суми збитків фінансового шахрайства банківського сектору України впродовж 2018–2022 рр., грн

Джерело: складено на основі джерела [5]

ставляє значний зріст порівняно з 2021 роком, коли було виявлено лише 2 000 зразків. Команда своєчасно інформувала українські банки про виявлені інциденти кібербезпеки та намагання вчинення кібератак. За допомогою платформи обміну інформацією про актуальні кіберзагрози «Malware Information Sharing Platform & Threat Sharing» (MISP-NBU), якою активно користуються банки, було розіслано близько 300 повідомлень про кіберінциденти та індикатори кіберзагроз [6].

НБУ ефективно протистояв значному збільшенню випадків кібершахрайства та кіберзлочинності, які переважно виникали в контексті програм надання державної та міжнародної фінансової допомоги громадянам України. Використовуючи фішингові ресурси та обман громадян, злочинці намагалися отримати несанкціонований доступ до їх особистих даних, інформації про платіжні засоби та доступні кошти на їхніх рахунках.

Через постійний моніторинг кіберпростору в 2022 році було заблоковано приблизно 4500 фішингових сайтів, які стилізовано імітували мобільні застосунки «Дія» та «Допомога», портали Кабінету Міністрів України. Для розповсюдження фішингових повідомлень злочинці також інтенсивно користу-

валися соціальними мережами та месенджерами, їхніми каналами, ботами та групами.

Розміри кіберзагроз такого роду викликали необхідність розробки та впровадження системи фільтрації (блокування) шкідливих доменів на рівні національних постачальників телекомунікаційних послуг в Україні. Ця система нині функціонує як загальнодержавна і входить до складу Національного сервісу доменних імен (DNS).

У 2022 році Національний банк України продовжував інтенсивну взаємодію з європейськими та американськими організаціями, які активно займаються забезпеченням кібербезпеки. Це сприяло:

- Отриманню допомоги в організації кібербезпеки та кіберзахисту банківського й фінансового секторів України під час воєнного конфлікту.
- Вдосконаленню роботи Центру кіберзахисту та CSIRT-NBU в умовах постійного зростання якісної та кількісної складності кіберзагроз.
- Адаптації та удосконаленню інструментів реагування та протидії на кіберінциденти.

НБУ встановив вимоги щодо функціонування системи кіберзахисту в банківській системі України відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки

України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII та Стратегії кібербезпеки України, яку затвердив Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. Це включає: визначення основних принципів функціонування в банківському секторі системи кіберзахисту; встановлення принципів обміну інформацією між Центром кіберзахисту та банками; формулювання вимог щодо заходів забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури в банківській системі; регулювання вимог проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки в банківському секторі [6].

Для боротьби з картковим шахрайством НБУ розробив та розіслав рекомендації банківським установам та іншим учасникам платіжного ринку, спрямовані на зменшення ризику шахрайських операцій. Ці рекомендації висвітлюють питання організації роботи в системах дистанційного обслуговування, забезпечення безпеки мобільних застосунків і пояснюють вимоги відповідних законодавчих та нормативно-правових документів.

НБУ також врегулював питання використання хмарних послуг банками України. Протягом періоду воєнного стану та протягом двох років після його скасування банкам надано право проводити оброблення та зберігання особистих даних, а також інформації, що містить банківську таємницю, за допомогою хмарних сервісів, що надаються з використанням обладнання, роз-

ташованого на території Європейського Союзу, Великої Британії, Сполучених Штатів Америки або Канади. Це розширює можливості забезпечення стабільного функціонування банківської системи України під час воєнного стану. Відповідні положення містяться у постанові Правління Національного банку від 8 березня 2022 року № 42 «Про використання банками хмарних послуг в умовах воєнного стану в Україні» [6].

Висновки. Більшість випадків банківського шахрайства в Україні відзначалися використанням методів соціальної інженерії. Це може бути пояснено тим, що зловмисники отримують доступ до даних банківської картки та ідентифікаційних даних клієнта. Популярність соціальної інженерії також пояснюється тим, що цей спосіб шахрайства є досить простим у виконанні. Незважаючи на те, що працівники банку рекомендують клієнтам утримуватися від надання інформації про свою банківську картку по телефону, шахраї мають різні способи впливу на потенційну жертву.

Шахрайство в банківській сфері призводить до негативних наслідків для надійності фінансової системи держави, а саме: сповільнення розповсюдження безготівкових способів розрахунків, збільшення рівня недовіри до банків серед населення, а також до розповсюдження тіньових фінансових операцій. Невідомість у механізмах вчинення банківського шахрайства ускладнює процес виявлення та протидії цьому явищу.

Список використаних джерел:

1. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf>
2. Кожен дев'ятий опитаний українець ставав жертвою шахраїв від початку повномасштабного вторгнення. URL: <https://intent.press/news/medialiteracy/2023/kozhen-devyatij-opitanij-ukrayinec-stavav-zhertvoyu-shahrayiv-vid-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya/>
3. Кравченко О.В. Психологічні особливості шахрайства : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.06 ; Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 17 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/3811>
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
6. Річний звіт НБУ 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=6
7. Хамига Ю.Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації : дис. ... д-ра філос. : 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 284 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40499>
8. Чернишов Г.М. До питання про визначення фінансового шахрайства. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_26_61

9. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. Київ : Хай-ТекПрес, 2010. 624 с.
10. Чорнуцький С.П. Суть і методика виявлення фактів фінансового шахрайства. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 127–131.
11. International Standard on Auditing 240: The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements. URL: <http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/a012-2010-iaasb-handbook-isa-240.pdf>

References:

1. Vsesvitnie doslidzhennia ekonomichnykh zlochyniv ta shakhraistva 2020 [Global Investigation of Economic Crimes and Fraud 2020]. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf> (in Ukrainian)
2. Kozhen deviatyi opytanyi ukrainets stavav zhertvoiu shakhraiv vid pochatku povnomasshtabnoho vtorhennia [Every ninth surveyed Ukrainian became a victim of fraud since the beginning of the full-scale invasion]. Available at: <https://intent.press/news/medialiteracy/2023/kozhen-devyatij-opitanij-ukrayinec-stavav-zhertvoyu-shahrayiv-vid-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya/> (in Ukrainian)
3. Kravchenko O. V. (2005) *Psyhholohichni osoblyvosti shakhraistva* [Psychological aspects of fraud]. *Extended abstract of Candidate's thesis*, Kharkiv: National University of Internal Affairs affairs, 17 p. Available at: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/3811> (in Ukrainian)
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 roku № 2341-III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 5, 2001, No. 2341-III]. Available at: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (in Ukrainian)
5. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official website of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua> (in Ukrainian)
6. Richnyi zvit NBU 2022 [NBU Annual Report 2022]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=6 (in Ukrainian)
7. Khamyh, Yu. Ya. (2020) *Finansove shakhraistvo: kryterii identyfikatsii ta napriamy minimizatsii* [Financial fraud: criteria for identification and directions for minimization]. *Doctor's thesis*, Ternopil: ZUNU, 284 p. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40499> (in Ukrainian)
8. Chernyshov H. M. (2014) *Do pytannia pro vyznachennia finansovoho shakhraistva* [On the issue of defining financial fraud]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_26_61 (in Ukrainian)
9. Cherniavskiy S. S. (2010) *Finansove shakhraistvo: metodolohichni zasady rozsliduvannia: monohrafiia* [Financial fraud: methodological foundations of investigation: monograph]. Kyiv: Khai-TekPres, 624 p. (in Ukrainian)
10. Chornutskiy S. P. (2011) *Sut i metodyka vyjavlennia faktiv finansovoho shakhraistva* [Essence and methodology of detecting financial fraud]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and the State*, no. 7, pp. 127–131. (in Ukrainian)
11. International Standard on Auditing 240: The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements. Available at: <http://surl.li/gnlal>

Стаття надійшла до редакції 11.03.2024

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-3>**Горбачова Оксана Миколаївна**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, Київ, 03058, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1062-2922>

Петрова Анастасія Максимівна

здобувачка вищої освіти,
Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, Київ, 03058, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9193-9360>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

***Анотація.** У статті розглянуто теоретичні аспекти понять ліквідності та платоспроможності банку та визначено роль, яку вони відіграють в аспекті підтримки його функціонування в умовах викликів сучасності. Зазначено функції, виконання яких вимагатиме меншого обсягу витрат за оптимального рівня ліквідності. Розкрито сутність ризику ліквідності та однієї із головних передумов, що зумовлюють його виникнення, і підкреслено важливість його врахування менеджментом банку з метою оперативного реагування на зміни у середовищі. Окреслено зовнішні (загальні і спеціальні) і внутрішні фактори, які можуть впливати на показники ліквідності та платоспроможності банку. Охарактеризовано методи оцінки потреби банківської установи у ліквідних коштах: метод структури коштів, метод коефіцієнтів, метод об'єднання джерел та використання коштів, особливості застосування та їх переваги і недоліки. Зосереджено увагу на індикаторах, які можуть свідчити про погіршення ліквідності, та на причинах розгортання кризи ліквідності. Наголошено на значимості проведення банком ефективної та продуманої роботи над впровадженням необхідних заходів, спрямованих на вирішення проблем із ліквідністю. Здійснено ознайомлення із особливостями регулювання Національним банком України стану ліквідності та платоспроможності банків на сучасному етапі через вивчення відповідних нормативів, а саме: коефіцієнтів покриття ліквідністю за всіма та іноземною валютою окремо і коефіцієнта чистого стабільного фінансування. Розглянуто зміни значень нормативів, які відбувались з ними впродовж останніх років. Проведено паралелі між ліквідністю і платоспроможністю банків, що дозволило виділити їх головні відмінні риси. Досліджено ліквідність і платоспроможність банку в контексті виокремлення можливих варіантів їх співіснування й специфіку його функціонування за кожним із них та виявлено, що банк здатний проваджувати діяльність при наявній ліквідності але неплатоспроможності – і навпаки. Описано умови, за розвитку яких, банк може опинитись у ситуації неплатоспроможності, та до яких наслідків це може призвести. Наведено основні положення, що стосуються поточних змін стану ліквідності банківської системи України.*

***Ключові слова:** ліквідність, платоспроможність, банківська установа, зобов'язання, кошти, ризик, активи, пасиви.*

Horbachova Oksana, Petrova Anastasiia

National Aviation University

THEORETICAL PRINCIPLES OF LIQUIDITY AND SOLVENCY OF A BANKING INSTITUTION

***Abstract.** The article considers theoretical aspects of bank liquidity and solvency concepts and determines the role which is played by them in supporting its functioning in conditions of current challenges. Specified the functions which performing demands smaller volume of expenses in case of optimal liquidity rate. Revealed the essence of liquidity risk and the one of the main premises that cause its emergence and emphasized the importance of taking*

it into account by bank management for operational reacting on changes in the environment. Outlined external (common and special) and internal factors that can affect liquidity and solvency indicators of bank. Characterized the methods for assessing bank institution requirement for liquid funds: structure of funds method, coefficient method, unification of sources and using of funds method, the features of application and their pros and cons. Focused attention on the indicators which can testify to deterioration of liquidity and on causes of deployment of the liquidity crisis. Highlighted the meaningfulness of the carrying out effective and thoughtful work by bank on implementation of essential measures, directed to the solving the liquidity issues. Got acquainted with peculiarities of National bank of Ukraine regulation of the bank liquidity and solvency state at the present stage through learning the appropriate standards in particular: all currencies and foreign currency liquidity coverage ratios and net stable funding ratio. Examined the value changes of standards which had been happening to them during the last years. Drawn parallels between bank liquidity and solvency that allowed to identify their distinctive qualities. Researched bank liquidity and solvency in the context of separating possible options of their coexistence and specificity of its functioning in according to each of them and discovered that bank is able to carry out activities subject to the presence of liquidity and insolvency and vice versa. Described the conditions for the development of which bank can end up in situation of insolvency and what kind of consequences it can lead to. Given the basic statements which are related to current changes of liquidity state of Ukrainian banking system.

Key words: liquidity, solvency, banking institution, liabilities, funds, risk, assets, liabilities.

Вступ. В умовах посилення кризових явищ на глобальному рівні сьогодні вітчизняні банківські установи змушені функціонувати під впливом зростаючих ризиків, що характерні для банківської діяльності. З огляду на це особливої важливості набуває те, наскільки стабільним є фінансовий стан банку, про що можна дізнатись через такі базові якісні характеристики як ліквідність та платоспроможність.

Матеріали та методи. Свій внесок у вивчення ліквідності та платоспроможності банків внесли такі дослідники, як: О. Гладчук [2], У. Грудзевич [3], Н. Гунько [4], Н. Дребот [3], І. Спіфанова [6], О. Замковий [5], В. Зянько [6], О. Іващук [7], Н. Коваль [6], О. Ладан [8], В. Линьова [9], М. Марич [2], А. Марнопольська [5], О. Марченко [9], П. Нікіфоров [2], І. Рибак [12], Л. Ткачук [6], М. Федішин [2].

Зважаючи на значну кількість досліджень наведених питань та беручи до уваги поширення дестабілізуючих процесів в економіці, завдання підтримки прийняттого рівня ліквідності та платоспроможності банківської установи у коротко- та довгостроковій перспективі набуває все більшого значення. Це у свою чергу вимагає більш детального розуміння сутності даних категорій, зокрема з боку того, який вплив вони здійснюють на загальний фінансовий стан банку та, які наслідки можуть виникнути у разі погіршення їх ключових показників.

Постановкою завдання є дослідити теоретичні засади базових економічних категорій «ліквідність банківської установи» та «платоспроможність банківської установи» як важливих складових її діяльності, що безпосередньо визначають здатність стабільно функціонувати під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

У ході опрацювання даної статті з метою більш комплексного охоплення висвітлених питань було застосовано наступні методи: аналіз і дедукція – при виокремленні видів факторів впливу на ліквідність банку, сигналів погіршення її стану, при розкритті комбінацій співіснування ліквідності й платоспроможності, синтез й індукція – при окресленні важливості для банку ліквідності і платоспроможності та їх управління у напрямку досягнення ними сприятливого фінансового стану та при розгляді сучасного стану ліквідності вітчизняної банківської системи, описовий – при характеристиці: етапів використання методів оцінки потреби банківської установи у ліквідних коштах, ризику ліквідності та її нормативів, порівняння – при співставленні понять ліквідності і платоспроможності банку, табличний – при відображенні видів методів і мети їх застосування під час оцінки потреби банку у ліквідних ресурсах, графічний – при висвітленні видів факторів, що здійснюють вплив на ліквідність банківської установи.

Результати. Між фінансовою стійкістю і стабільністю банківської системи України та показниками ліквідності, прибутковості, капіталу, ризиків банку існує сильний зв'язок, що на сьогодні привертає все більше уваги. Ще у довоєнні часи, яким передувала криза, спричинена COVID-19, коли банківськими установами було доведено збереження у них спроможності проваджувати прибуткову діяльність при високих значеннях показників ліквідності, проблемі ліквідності відводилось особливе значення. Завдяки досить високому запасу ліквідності банківська система України продовжує функціонувати на сучасному етапі її розвитку. Не дивлячись на це, у банків актуалізується питання, яке у полягає у тому, що при підвищенні ними ліквідності і водночас залученні значної кількості грошових засобів на власні рахунки, відбувається скорочення величини прибутку, що посилює ймовірність встановлення неплатоспроможності, не зважаючи на збереження здатності відповідати за зобов'язаннями поточного характеру.

Беручи до уваги наявність різних підходів до трактування поняття «ліквідність» вітчизняних і зарубіжних дослідників, на даний момент не сформовано єдиного сталого визначення. Однак в цілому є можливість відзначити, що ліквідність банку являє собою його здатність задовольняти сукупність вимог стосовно виплат за зобов'язаннями і бути готовим надавати кредити за запитами клієнтів.

Якщо вести мову про нормативно-правове забезпечення поняття «ліквідність банку», то варто відмітити, що воно окреслене у Постанові Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 р. № 368. Згідно із основними положеннями даної постанови ліквідність банківської установи представлена здатністю банку забезпечувати виконання взятих на себе грошових зобов'язань, що залежить від того, наскільки збалансовані розміщені активи і зобов'язання у термінах і сумах погашення та відповідно терміни і суми інших джерел і шляхів використання коштів (кредитування та іншого роду витрати).

Судячи із даного визначення, можна сказати, що ситуація із ліквідністю банківської установи безпосередньо залежить від забезпечення певної пропорції трьох складових: власного капіталу, залучених ресурсів і розміщених банківською установою коштів через швидке та зважене управління їхніми ключовими елементами.

Ліквідність банку є основою його стійкості, з огляду на те, що при оптимальному її рівні у нього з'являється можливість при мінімальних витратах виконувати наступні функції:

- відповідати за взятими на себе зобов'язаннями, що можуть актуалізуватись у майбутньому, зокрема і за позабалансовими;
- повертати кредиторам, тобто вкладникам грошові засоби відповідно до строку погашення та до його настання;
- здійснювати платежі згідно із дорученнями клієнтів;
- сплачувати емітовані цінні папери.

Діяльність банківських установ завжди перебуває під дією ризику ліквідності, що полягає у наявності ризику відсутності достатнього обсягу грошових засобів у разі необхідності покриття їх відпливу. Під ризиком ліквідності розуміють ситуацію, за якою банківська установа не здатна вчасно проводити розрахунки для виконання зобов'язань внаслідок неспроможності здійснення оперативного обміну фінансових активів на платіжні засоби, не зазнаючи при цьому суттєвих витрат. Одним із основних факторів появи ризику ліквідності є втрата сприятливого співвідношення величини і строків погашення активів і пасивів, що зумовлює коливання рівня дохідності у бік зменшення.

Враховуючи це, перед банками виникає обов'язок, здійснення якого повинно передбачати постійне керування ліквідністю і утримання її оптимального стану, щоб без труднощів відповідати за своїми зобов'язаннями, зважаючи на дані про їх терміни, величину і валюту, що використовується у платежах. Разом з цим на банківські установи покладається завдання забезпечення бажаного співвідношення залучених і власних ресурсів та поліпшення структури активів за рахунок

збільшення частки активів із високим рівнем ліквідності та прийнятим ступенем ризику. Окрім цього, у системі управління ризиком ліквідності важливо звертати увагу на положення схвалених Регулятором вказівок і рекомендацій щодо того, як оцінювати й керувати банківськими ризиками, на здобутки іноземного досвіду у даній сфері і на особливості діяльності того чи іншого банку. Так за продуманої системи виявлення, оцінювання й управління рівнем ризику ліквідності банківська установа здатна скоротити витрати на випадок ускладнення стану ліквідності, що займає місце елементу гарантування її стабільної діяльності.

Беручи до уваги, підвищений ступінь ризику, який є невід'ємною частиною функціонування банку, існує необхідність у врахуванні менеджментом якомога більшої кількості чинників та величини їх впливу на його ліквідність, так як в іншому випадку ігнорування того чи іншого фактору у перспективі може викликати проблеми із фінансовою стійкістю.

Фактори, що впливають на стан ліквідності банківської установи загалом можна поділити на дві основні групи, що відображені далі на рис. 1.

Можно виділити, що однією із вагомих груп факторів є саме зовнішні. Не зважаючи на те, що вони не належать до сукупності

об'єктів, що піддаються управлінським діям, однак за допомогою їх ефективного аналізу з'являється можливість у повному обсязі оцінити умови зовнішнього середовища, в яких банк провадить свою діяльність та ризики і можливості, які воно пропонує. Тому, розглядаючи діяльність банку в аспекті організації стратегічного управління, достатню кількість уваги варто приділяти детальному вивченню того, яким чином діють фактори зовнішнього спрямування.

Серед зовнішніх факторів ліквідності банківської установи особлива роль відводиться змінам циклічного характеру, сезонним коливанням та надзвичайним факторам.

Під економічними циклами передбачається здійснення коливань ділової активності із регулярною періодичністю від економічного піднесення до спаду у результаті збільшення або зменшення таких параметрів, як: обсяги виробництва, сукупний попит, оборот торгівлі та рівень зайнятості.

Причиною виникнення сезонних змін у банківському секторі слугує нестабільність в економічній активності та особливості діяльності певних галузей економіки, з якими тим чи іншим чином взаємодіють банки.

Фактори надзвичайного впливу знаходять своє відображення у проведенні різного роду страйків, революційних подій, військових

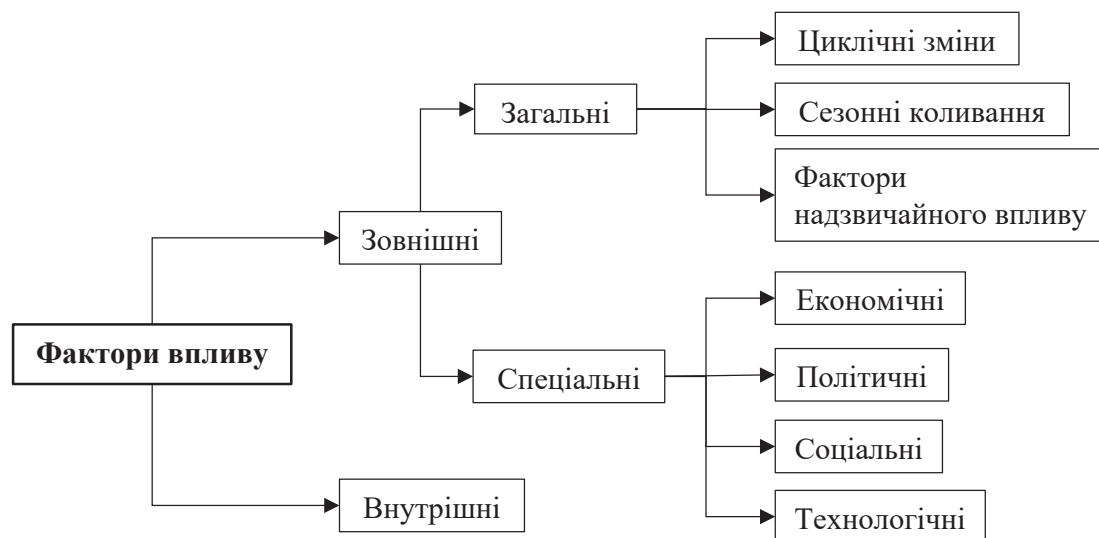

Рис. 1. Фактори впливу на ліквідність банківської установи

Джерело: складено авторами на основі [8, с. 239–240]

конфліктів, наслідках стихійних лих та ін. Їх відмінною особливістю є відсутність статистичної стійкості та можливості їх пояснення, керуючись законами розподілу ймовірності.

Щодо групи зовнішніх спеціальних факторів, то вони можуть бути економічними, політичними, соціальними і технологічними.

До числа економічних чинників можна включити стан банківської системи, особливості поточної політики НБУ та загальний вплив економічної ситуації, що відбувається у світі, яка може бути описана за допомогою даних про: перебіг хвиль кризових явищ в економіці, становище банківських установ, які мають статус своєрідних донорів для певних вітчизняних банків, та зокрема і в Україні: про наявність дефіциту бюджету, складнощі, що стосуються отримання кредитів від МВФ і про несприятливі зміни кредитного рейтингу держави. В сучасних умовах чинник, що пов'язаний із станом світової економіки, набув особливого значення, оскільки саме він і фінансова криза на глобальному рівні зумовили певні наслідки неліквідності, прикладом чого може слугувати закриття можливості отримання банками фінансування із зовнішніх джерел. Ліквідність безпосередньо перебуває під впливом становища материнської компанії, якою у даному разі є банк, що здатний підтримувати ліквідність, і дочірніх структур, труднощі функціонування яких стимулюють банк до вкладення в них додаткових коштів, що в свою чергу знижує рівень його ліквідності. При нестабільності і послабленні економіки банківська система насамперед потерпає від зниження довіри як клієнтів, так й інвесторів. Такого роду ситуація несе за собою ланцюгову реакцію, що супроводжується зниженням якості кредитного портфеля банківської установи, відтоком депозитів і погіршенням ліквідності в цілому. У випадку нерівномірності регіонального економічного розвитку зростає потреба у складанні прогнозів грошових потоків, враховуючи те, на якій території розташовуються територіальні підрозділи банківської установи.

Зараз актуалізувався вплив саме політичних чинників на показник ліквідності банків-

ських установ України у зв'язку із нестабільною політичною ситуацією та соціальною напруженістю.

Соціальні фактори представлені ступенем довіри до банків, рівнем доходів громадян та тим, наскільки вони схильні до заощаджень. Ця група чинників окреслює бажання та можливості громадян споживати банківські продукти.

Не менш важливими є технологічні фактори, що обумовлюються тим, якою мірою розвинена інформаційна інфраструктура, від якої залежить спроможність формування швидкої відповіді на зміни, і станом комунікаційної мережі між окремими банківськими установами та між банком і регулятором, що сприяє поліпшенню зв'язків банків-контрагентів у напрямку пришвидшення процесів із розміщення грошових засобів під час регулювання показників ліквідності.

Внутрішні чинники впливу представлені специфікою затвердженої банком політики його діяльності, якістю його активів і пасивів, тим, наскільки ефективними є рішення корпоративного управління та менеджменту, капітальною базою, власне самою ліквідністю банківського продукту, змогою залучення коштів на фінансових ринках й іміджем. Як вже було зазначено раніше, ключова роль у забезпеченні бажаного стану ліквідності відводиться тому, якою мірою збалансовані активи і пасиви банку за строками і сумами. Якщо вони збалансовані, то ризик появи кризи ліквідності мінімізується, так як при цьому буде спостерігатись забезпечення зобов'язань банку відповідними ресурсами, а при узгодженості у строках – виникають можливості своєчасного виконання зобов'язань, уникаючи отримання збитків під час реалізації активів. З цього випливає, що за тим, наскільки високим є ступінь узгодженості, можна зробити висновок про збалансованість чинної політики банку, відповідно про стан його ліквідності та фінансової стійкості в цілому. Роль своєрідного запасу міцності відіграє капітал банку, на якого покладається захист від ймовірних втрат ліквідності (гарантування грошових засобів вкладників і покриття ризиків активів) як під часу перебігу

несприятливих подій, так і при звичних умовах діяльності, оскільки його обсяг і достатність сприяє зростанню ліквідності.

Спираючись на дану інформацію, можна із впевненістю сказати, що розуміння того, які саме фактори можуть впливати на ліквідність банківської установи, є корисним при організації роботи банківської установи. Адже у разі недостатнього рівня ліквідності банк здатний втратити не лише здатність проводити розрахунки за взятими на себе зобов'язаннями, а й залучати ресурси для забезпечення ефективної і стабільної діяльності.

Для ухвалення зважених управлінських рішень необхідним є використання низки підходів для оцінки потреб банку у ліквідних ресурсах. Постійний аналіз цих потреб може стати в пригоді для мінімізації випадків дефіциту та профіциту.

Всю сукупність методів, застосування яких дає змогу оцінити потребу банківської установи у ліквідних коштах, можна групувати наступним чином, що відображено далі у табл. 1.

Розглядаючи таблицю, виділено, що одним з методів є метод структури коштів, використання якого передбачає:

- затвердження для кожного джерела чітких вимог щодо збереження певної їх частини у ліквідній формі;
- здійснення розподілу джерел коштів банківської установи на перелік категорій, що повинно базуватись на оцінці можливості їх втрати;
- виділення ресурсів із кожного із джерел для їх подальшого направлення для фінансування активів.

Однак у даного методу є головний недолік, що полягає в ігноруванні такого аспекту, як терміни завершення окремих кредитів і депозитів банківської установи при створенні прогнозів ліквідності, що у свою чергу може призводити до надлишкового або ж недостатнього (при здійсненні поточних платежів) розрахунку її резервів.

Також заслуговує уваги метод коефіцієнтів, що базується на встановленні органами банківського нагляду низки нормативів ліквідності, дотримання яких є обов'язковим для банків.

Слабкою стороною наведеного методу є відображення стану ліквідності за допомогою нормативних коефіцієнтів лише на конкретну дату, проте важливо пам'ятати про ймовірність впродовж певного проміжку часу виникнення суттєвих розривів у ліквідності, що може похитнути впевненість у виконанні зобов'язань стосовно вкладників та іншого роду кредиторів, при настанні несприятливої кон'юнктури.

Методом об'єднання джерел і використання коштів передбачається порівняння даних про потребу у ліквідних коштах і відповідно наявних у банківської установи обсягів джерел їх надходження.

Використовуючи метод фондового пулу необхідно пройти такі етапи:

1. Обрати плановий період для проведення оцінки ліквідності.
2. Скласти прогнози величини депозитів і кредитів на визначений період.
3. Здійснити розрахунки того, яким чином змінюватиметься обсяг ліквідних коштів протягом даного часу.

Таблиця 1

Методи оцінки потреби банківської установи у ліквідних коштах

Назва методу	Мета застосування
1	2
Метод структури коштів	Для визначення відповідності певних видів джерел і шляхів використання банківських ресурсів.
Метод коефіцієнтів	Широко використовується представниками менеджменту банківської установи, в основу якого покладено аналіз наявних тенденцій коливань стану ліквідності та порівняльний аналіз, що сприяє затвердженню зважених управлінських рішень.
Метод об'єднання джерел та використання коштів	Доцільно застосовувати при формуванні прогнозів про динаміку профіциту або нестачі ліквідності на довгострокову перспективу. Належить до числа найбільш ефективних способів, націлених на підтримку рішень, пов'язаних із управлінням ліквідністю.

Джерело: складено автором на основі [2, с. 82; 6, с. 102–103]

4. Визначити нетто-позицію банківської установи впродовж обраного періоду.

5. Сформувати потенційно можливий план дій на випадок того, якщо виникне позитивне сальдо або ж дефіцит ліквідності.

Ефективним цей метод стає за умови достатнього рівня однорідності ресурсної бази банківської установи та обмеженості у можливостях застосування джерел збільшення ліквідних ресурсів недепозитного походження.

Першим двом зазначеним методам притаманна орієнтація на реалізацію управлінських заходів щодо миттєвої ліквідності з огляду на те, що хоч вони і дають змогу дізнатись про те, яка у банку поточна потреба у ліквідних активах, проте питання оцінки характеру і вагомості її зміни у подальшому при виконанні банком зобов'язань перед клієнтами і навпаки – залишається відкритим.

Зважаючи на складність такого системного поняття як ліквідність банківської установи, її не можна охарактеризувати лише за допомогою обрахунку одного показника, що дає підстави говорити про необхідність використання комплексу показників для формування повної картини про стан ліквідності банку.

Якщо розглядати ліквідність банку в аспекті особливостей розрахунку її показників за кордоном, то варто відзначити, що існують певні відмінності у назві, їх кількості та у методології обчислення. Різниця у нормативних та граничних значеннях показників ліквідності зумовлена насамперед тим, яким чином відбувається розвиток економіки, фінансових ринків і банківських систем у тій чи іншій країні, хоча для розвинених країн притаманним є обмежений перелік економічних нормативів, що характеризують ліквідність.

Досліджуючи ліквідність в аспекті здійснення над нею контрольних заходів з боку національного регулятора, необхідно відмітити, що НБУ використовує широкий спектр інструментів, щоб здійснювати вплив на ліквідність як на макро-, так і на мікрорівні. Для макрорівня звичними є застосування мінімальних вимог до формування резервів, обмежень адміністративного характеру, стабі-

лізаційних позик та операцій: із державними цінними паперами, операцій своп, на відкритому ринку, рефінансування, боргових операцій. На мікрорівні НБУ затверджено комплекс нормативів ліквідності, що включає коефіцієнт покриття ліквідністю як за всіма валютами, так і в іноземній валюті (LCR_{BB} та LCR_{IB} відповідно) і коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR).

За допомогою такого нормативу, як коефіцієнт покриття ліквідністю НБУ встановлюється мінімальний рівень ліквідності, який потрібний для того, щоб банківська установа була спроможна покривати чистий очікуваний вплив грошових засобів впродовж 30 календарних днів, враховуючи при цьому стрес-сценарій.

Значення даного нормативу поступово збільшувалось: так із 31 грудня 2018 року для LCR_{BB} було встановлено 80%, а для LCR_{IB} – 50%. Починаючи з другого півріччя 2019 року це значення для двох показників збільшилось до 90%, після чого з 1 грудня того ж року – до 100%.

Коефіцієнт чистого стабільного фінансування належить до двох коефіцієнтів ліквідності, що були розроблені зусиллями Базельського комітету з банківського нагляду у зв'язку із глобальною фінансовою кризою 2007–2008 рр. За допомогою даного пруденційного нормативу ліквідності встановлюється мінімальна потреба у ліквідності банківської установи у перспективі 1 року. Дотримуючись значення цього нормативу у банків відкривається можливість залучати більш стабільні і довгострокові джерела фондування та водночас послаблюючи необхідність у короткострокових ресурсах. На початку свого запровадження значення коефіцієнта становило 80%, а потім, із настанням 1 жовтня 2021 року – 90%. Із NSFR з метою відповідності чинним нормам законодавчих актів ЄС відбулись нововведення, зокрема з 1 квітня 2023 року, що несли за собою збільшення мінімального значення даного показника за всіма валютами до 100%.

До того ж, Національним банком України вищезазначені нормативи ліквідності запроваджено, спираючись і на консолідо-

вану основу, тобто LCR_k – у 2018 році та $NSFR_k$ – у 2019 для банківських груп, що становить вагомий вклад у процес, що ґрунтується на наближенні нормативно-правової бази НБУ до актуальних стандартів ЄС. Так вже з 1 квітня 2025 року банківським групам потрібно буде функціонувати у межах нормативного значення цих коефіцієнтів, а саме не менше 100%.

Вказувати ж на стан ліквідності банку можуть дані про позиції банківської установи на рику банківських послуг. Індикаторами наявності суттєвих проблем у банку із ліквідністю є:

- припинення надання банком кредитів позичальникам із задовільним рівнем платоспроможності;
- прийняття банківською установою невідповідних умов продажу власних активів;
- надання згоди на будь-яких варіанти отримання кредитів від інших банків;
- сплата надмірних відсоткових ставок за депозитами або відтік клієнтів банківської установи.

Погіршення рівня ліквідності є одним із перших індикаторів, що вказують на існування фінансових проблем у банку. За такого розвитку подій досить часто набирають оберти переорієнтація клієнтів у бік конкурентів банку та водночас процеси із закриття рахунків, що, як наслідок, слугує поштовхом до загострення питання нестачі ліквідних коштів і розвиток кризи ліквідності. Основною причиною розгортання явищ кризи ліквідності у банківській установі є виникнення і поглиблення платіжного дефіциту у результаті наявних тенденцій на фінансовому ринку і тим, якими темпами він розвивається, застосування недостатньо зважених методів управління станом ліквідності й незадовільного ступеня гнучкості самого банку у плані оперативного внесення змін до затвердженої політики паралельно із появою відповідних змін на фінансовому ринку, в т.ч. і на ринку банківських продуктів.

З огляду на вищевикладене організація управлінських заходів щодо ліквідності і власне ризиків ліквідності належить до першочергових завдань, які постають перед цен-

тральними і комерційними банками. Пояснюється дана пріоритетність тим, наскільки потужним може буде вплив, спровокований як у випадку дефіциту, так і профіциту ліквідності конкретної банківської установи та всієї системи у цілому. Зважаючи на це підтримка прийняттого стану вільної ліквідності банків відіграє роль своєрідного двигуна, від роботи якого залежить розвиток і стійкість банку та банківської системи, становище національної грошової одиниці та успішність процесів послаблення інфляції у державі. Звертаючи увагу на міжнародну практику управління банківською ліквідністю, головним втіленням якого є Базельські підходи до здійснення заходів контролю і нагляду за ризиком ліквідності банків, є змога наголосити на доцільності їх застосування і в Україні. За допомогою знань базових засад рекомендацій щодо управління ризиком ліквідності міжнародного зразка банки здатні були б ефективніше виявляти елементи управління, спрямовані на вирішення проблеми дефіциту ліквідності при перебігу стресових ситуацій.

В цілому термін «платоспроможність» характеризується широким розбігом у смисловому значенні, що представлене платоспроможністю держави, банківської установи, страхової компанії та підприємства. Як правило, платоспроможність є уособленням здатності того чи іншого суб'єкта, що задіяний в економічній діяльності, відповідати за власними зобов'язаннями.

Економічна нестабільність сьогодення ще більше актуалізувала завдання підтримки платоспроможності установ банківської системи. Свідченням стану готовності банку до виконання взятих зобов'язань і забезпечення ним стабільного функціонування навіть за погіршення умов як зовнішнього, так і внутрішнього середовища і наслідків їх впливу слугує ситуація, яка склалась із його платоспроможністю. Тому вельми очевидним стає посилення теоретичного і практичного значення завдання, яке полягає у забезпеченні платоспроможності банківської установи.

Судячи із досліджень, теорії і практики, основи підтримки платоспроможності банку не

мають достатнього висвітлення і потребують більшого розкриття у напрямку окреслення її сутності та пошуку підходу з якомога вищим рівнем ефективності та точності до трактування.

Щодо питання, яке стосується категорії платоспроможності саме банківської установи, варто наголосити на тому, що вона наділена певними особливостями відносно загального визначення даного поняття.

Платоспроможність банку характеризує його здатність розраховуватись за взятими на себе зобов'язаннями у повному обсязі та у встановлені строки. Водночас досить близькою за своєю природою до цієї економічної категорії є ліквідність. Однак, порівнюючи вищезазначені терміни, ліквідності притаманний менший рівень динамічності по причині того, що при утворенні окресленої структури активів і джерел коштів, нечастим явищем є їх різкі зміни.

Не дивлячись на те, що дані про ці терміни дають змогу дізнатись про те, чи виходить у банку організувати заходи, пов'язанні із виконанням фінансових зобов'язань, основна відмінність, що їх розрізняє, пояснюється тим, що під ліквідністю розуміють повне виконання всіх зобов'язань, а у випадку платоспроможності – зосереджена увага на їх виконанні за допомогою власного капіталу.

Існування ліквідності та платоспроможності можу бути представлене у наступних комбінаціях:

1) платоспроможність і ліквідність – ситуація, за якої у банку наявна можливість задоволення потреб, які виникають у клієнтів у грошових засобах, повною мірою та здійснювати розрахунки стосовно його фінансових зобов'язань в цілому;

2) платоспроможність і неліквідність – при даному варіанті розвитку подій банківська установа не спроможна погашати обсяг своїх зобов'язань в той же час, як настає закінчення терміну їх дії. Відповідно процеси, націлені на те, щоб відтермінувати платіж, несуть за собою негативні наслідки, наприклад, накладення штрафних санкцій, проте у банку все ж таки буде можливість виплати боргів завдяки очікуваним грошовим надходженням від провадження операційної діяльності;

3) неплатоспроможність і ліквідність – у цьому разі боргові зобов'язання можуть бути погашені банком вчасно за умови придбання кредитів ліквідності на ринку міжбанківських кредитів;

4) неплатоспроможність і неліквідність – за такого варіанту банківська установа не здатна виконувати обсяг зобов'язань, що у результаті перешкоджає проваджувати основну діяльність у звичному режимі.

Загалом існує два варіанти, за якими банківська установа може стати неплатоспроможною. Як відомо, банк здатний отримувати дохід завдяки кредитуванню фізичних осіб, підприємств та інших установ фінансового сектору за допомогою коштів, розміщених у депозитах клієнтів. Якщо у банку зберігається можливість сплачувати за кредитами та покривати невиконання зобов'язань завдяки наявним резервам готівкових коштів, стан його діяльності вважається стабільним.

Банківська установа набуває статусу платоспроможної лише за перевищення її активів, зокрема грошових резервів і кредитів над його зобов'язаннями, а саме над депозитами клієнтів.

Ще однією вагомою причиною неплатоспроможності банку може стати загострення готівкової кризи. Так, у випадку збільшення масового попиту клієнтів на одержання готівки внаслідок розгортання фінансової кризи, у банку може виникнути ситуація відсутності грошових засобів.

Отримання додаткових коштів можливе від інших банківських установ або ж за рахунок ліквідації активів, але це може викликати погіршення ситуації. Неплатоспроможність банків також може бути зумовлена відсутністю належного контролю та поширенню випадків набігів на банки. Яскравим прикладом слугує травень 1984 року, що ознаменувався для Continental Illinois National Bank and Trust Company численними позовами від кредиторів і вилученнями, що призвело в кінцевому результаті до визнання його неплатоспроможним навіть попри втручання уряду.

Розглядаючи теперішню ситуацію з ліквідністю банків, варто зазначити, що рух у бік зниження основних показників ліквідності спостерігався передусім протягом перших

місяців війни. Однак значною мірою завдяки відносно високому ступеню короткострокової ліквідності банківська система вистояла і продовжила своє стабільне функціонування, уникнувши значних обсягів втрат. Надходження від міжнародної допомоги та емісійне фінансування бюджету держави сприяли стрімкому підвищенню банківської ліквідності.

У 2023 році нових обертів набрав надлишок ліквідності, який може бути знижений, якщо НБУ введе в дію нові вимоги до обов'язкових резервів, що створило б умови для збільшення строкових депозитів.

Висновки. Ліквідність банківської установи належить до важливих якісних характеристик, що дають змогу дізнатись про стан її стабільності та надійності. Вона залежить від ступеня збалансованості активів і пасивів та строків їх розміщення і залучення відповідно. При цьому належна увага повинна приділятися ризику ліквідності, що полягає у втраті вартості активів або ж у залученні ресурсів за більш високою ціною.

Платоспроможність у свою чергу описується не лише здатністю трансформувати активи в оперативно реалізовані, але й

наявністю можливості у юридичної особи повністю виконувати власні зобов'язання. Тому можна наголосити на первинності ліквідності та вторинності платоспроможності під час формування умов для підтримки стабільності функціонування банку.

Забезпечення сприятливого і контрольованого стану ліквідності банку можливе при застосуванні відповідних нормативів, оскільки вони є важливим фактором в організації її злагодженого управління. Показникам ліквідності та платоспроможності, безумовно, притаманний зв'язок, величина яких повинна знаходитись у межах, закріпленими відповідними нормативами, для забезпечення ефективного функціонування банківської установи. Адже інформація про їх значення та те, як воно дотримується, може вказувати на наявні чи відсутні ризики, що можуть спричинити стан неплатоспроможності.

Тому у загальному підсумку, можна сказати, що ліквідність та платоспроможність банку відіграють значну роль у підтримці фінансової безпеки та визначають його тенденції діяльності, що постійно зазнає впливу різноманітних факторів, в цілому.

Список використаних джерел:

1. Robinhood. What is Solvency? URL: <https://learn.robinhood.com/articles/7fLcxXb3hmfww1K4Y528gj/what-is-solvency/> (дата звернення: 20.02.2024).
2. Гладчук О.М., Марич М.Г., Нікіфоров П.О., Федішин М.П. Банківська система : навч. посіб. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2023. 224 с.
3. Грудзевич У., Дребот Н. Аналіз ліквідності та прибутковості банківської системи України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48.
4. Гунько Н.І. Сутність та види ліквідності комерційного банку. *Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи України* : зб. наукових праць XII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Вінниця, 16 черв. 2023 р. Вінниця, 2023. С. 53–61.
5. Замковий О.І., Марнопольська А.О. Сутність та фактори впливу на ліквідність банку. *Тиждень студентської науки – 2022* : матеріали 77 студ. наук.-техн. конф., м. Дніпро, 16-20 трав. 2022 р. Дніпро, 2022. С. 487–489.
6. Зянько В.В., Спіфанова І.Ю., Коваль Н.О., Ткачук Л.М. Банківський менеджмент : навч. посіб. 3-те вид., доп. Вінниця : ВНТУ, 2022. 170 с.
7. Іващук О. Новітні підходи до управління ризиком ліквідності банківських установ. 2021. С. 200–202. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42966/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).
8. Ладан О.І. Фактори впливу на ліквідність банків України. *Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах господарювання* : зб. тез доп. VII Всеукр. наук.-практ. заоч. конф., м. Черкаси, 17 квіт. 2020 р. Черкаси, 2020. С. 239–241.
9. Марченко О.В., Линьова В.Д. Аналіз підходів до визначення терміна «платоспроможність банку». *БізнесІнформ*. 2020. № 5. С. 56–61. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-56_61.pdf (дата звернення: 19.02.2024).

10. Національний банк України. Упроваджуються нормативи ліквідності LCR та NSFR для банківських груп. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uprovadjuyutsya-normativi-likvidnosti-lcr-ta-nsfr-dlya-bankivskih-grup> (дата звернення: 23.02.2024).

11. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України; Інструкція від 28.08.2001 р. № 368. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#w1_1 (дата звернення: 21.02.2024).

12. Рибак І. Шляхи удосконалення управління банківським ризиком ліквідності в Україні. *Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі* : матеріали доп. VII наук.-практ. конф. студ. та молод. вчених з міжнар. участю, м. Тернопіль, 21 жовт. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 354–357.

13. Укрінформ. НБУ підняв норматив довгострокової ліквідності для банків до 100%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3690396-nbu-pidnav-normativ-dovgostrokovo-likvidnosti-dla-bankiv-do-100.html> (дата звернення: 23.02.2024).

References:

1. Robinhood. What is Solvency? Available at: <https://learn.robinhood.com/articles/7fLcxXb3hmfww1K4Y528gj/what-is-solvency/> (accessed February 20, 2024).

2. Hladchuk O. M., Marych M. H., Nikiforov P. O., Fedyshyn M. P. (2023) Bankivska systema: navch. posib. Chernivtsi: ChNU im. Yu. Fedkovycha, 224 p. (in Ukrainian)

3. Hrudzevych U., Drebot N. (2023) Analiz likvidnosti ta prybutkovosti bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 48. (in Ukrainian)

4. Hunko N. I. (June 16, 2023) Sutnist ta vydy likvidnosti komertsiihnoho banku. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku finansovoi systemy Ukrainy: zb. naukovykh prats KhII Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf., m. Vinnytsia, Vinnytsia, pp. 53–61. (in Ukrainian)

5. Zamkovyi O. I., Marnopolska A. O. (May 16-17, 2022) Sutnist ta faktory vplyvu na likvidnist banku. *Tyzhden studentskoi nauky – 2022: materialy 77 stud. nauk.-tekhn. konf. Dnipro*, pp. 487–489. (in Ukrainian)

6. Zianko V. V., Yepifanova I. Yu., Koval N. O., Tkachuk L. M. (2022) Bankivskiy menedzhment: navch. posib. 3-te vyd., dop. Vinnytsia: VNTU, 170 p. (in Ukrainian)

7. Ivashchuk O. (2021) Novitni pidkhody do upravlinnia ryzykom likvidnosti bankivskykh ustanov. P. 200–202. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42966/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf> (accessed February 16, 2024). (in Ukrainian)

8. Ladan O. I. (April 17, 2020) Faktory vplyvu na likvidnist bankiv Ukrainy. *Stratehichni napriamy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv u suchasnykh umovakh hospodariuvannia*: zb. tez dop. VII Vseukr. nauk.-prakt. zaoch. konf. Cherkasy. Pp. 239–241 (in Ukrainian)

9. Marchenko O. V., Lynova V. D. (2020) Analiz pidkhodiv do vyznachennia termina "platospromozhnist banku". *BiznesInform*, no. 5, pp. 56–61. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-56_61.pdf (accessed February 19, 2024). (in Ukrainian)

10. Natsionalnyi bank Ukrainy. Uprovadzhuitsia normatyvy likvidnosti LCR ta NSFR dlia bankivskykh hrup. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uprovadjuyutsya-normativi-likvidnosti-lcr-ta-nsfr-dlya-bankivskih-grup> (accessed February 23, 2024). (in Ukrainian)

11. Pro zatverdzhennia Instruktсии pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy; Instruktсииia vid 28.08.2001 r. No. 368. Data onovlennia: 01.01.2024. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#w1_1 (accessed February 21, 2024). (in Ukrainian)

12. Rybak I. (October 21, 2022) Shliakhy udoskonalennia upravlinnia bankivskym ryzykom likvidnosti v Ukraini. *Aktualni problemy ekonomiky, pidpriemnytstva ta upravlinnia na suchasnomu etapi*: materialy dop. VII nauk.-prakt. konf. stud. ta mlad. vchenykh z mizhnar. uchastiu. Ternopil, pp. 354–357 (in Ukrainian)

13. Ukrinform. NBU pidniav normatyv dovhostrokovo-likvidnosti dlia bankiv do 100%. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3690396-nbu-pidnav-normativ-dovgostrokovo-likvidnosti-dla-bankiv-do-100.html> (accessed February 23, 2024). (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024

УДК 334.012.63/.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-4>

Кобеля-Звір Мар'яна Ярославівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет
вулиця Туган-Барановського, 10, Львів, 79005, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Вовчак Ольга Дмитрівна

доктор економічних наук, професор,
кафедра фінансових технологій та консалтингу,
Львівський національний університет імені Івана Франка
вулиця Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8858-5386>

ГРАНТИ ПРОГРАМИ DEVELOPPP ДЛЯ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті досліджено можливості грантової допомоги за Програмою DeveloPPP, яку впроваджує Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) для України. Акцентовано, що Програма DeveloPPP орієнтована на компанії, які хочуть інвестувати в країни, що розвиваються, чи країни, що перебувають у стадії становлення, і розширити свою місцеву діяльність. Відзначено, що у фокусі уваги програми – компанії зі штаб-квартирою в ЄС, у країні-члені Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) або країні зі списку OECD DAC. Утім, українські компанії теж можуть отримувати підтримку програми. Наголошено на тому, що DeveloPPP як глобальна програма фінансування пропонує перспективи та відкрита для різних секторів та сфер. Фокусними темами програми є: захист довкілля та кліматичні дії (відновлювані джерела енергії та енергоефективність, захист ресурсів і біорізноманіття); гендерна рівність (збільшення можливостей працевлаштування та отримання доходу жінок-працівниць, посилення ролі жінок як підприємців і лідерів, послуги, пов'язані з розвитком, орієнтовані на повсякденні аспекти життя жінок); сталі ланцюги постачання (екологічно чисте виробництво, соціальні стандарти та умови праці, прозорість і сертифікація). Продемонстровано особливість програми, а саме: її фінансування спрямовується на досягнення довгострокових бізнес-цілей, які відповідають принципам сталого розвитку. У статті окреслено низку вимог до компаній-заявників, відповідати яким необхідно, щоб претендувати на фінансування, зокрема компанія повинна мати: не менше восьми працівників; річний оборот не менше 800 000 євро; принаймні два аудиторських річні фінансові звіти; позитивний чистий прибуток, а також достатній власний капітал і ліквідність для забезпечення внеску вашої компанії. Розроблено рекомендації для організацій-заявників, врахування яких сприятиме отриманню грантового фінансування. Підсумовано, що, оскільки процес відновлення України потребує вкладу не лише у бізнес-сектор, а й соціальні проекти, то підтримка Програми DeveloPPP є значною та вагомою, адже її фінансування скеровується для діяльності бізнес-компаній, які прагнуть досягти соціального ефекту одночасно з отриманням прибутків.

Ключові слова: гранти, DeveloPPP, Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини, фінансування бізнесу, гранти для бізнесу, можливості програми, вимоги програми.

Kobelia-Zvir Mariana

Lviv University of Trade and Economics

Vovchak Olha

Ivan Franko National University of Lviv

GRANTS OF THE DEVELOPPP PROGRAM FOR THE RECOVERY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. *The article examines in detail the DeveloPPP Program implemented by the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). It is emphasized that the DeveloPPP Program is aimed at companies that want to invest in developing or emerging countries and expand their local operations. It was noted that the focus of the Program is on companies with headquarters in the EU, a member country of the European Free Trade Association (EFTA) or a country on the OECD DAC list, and Ukrainian companies can also receive support from the Program. It was emphasized that DeveloPPP as a global financing program offers opportunities and is open to different sectors and fields. The focal topics of the Program are: environmental protection and climate action (renewable energy sources and energy efficiency, resource protection and biodiversity); gender equality (increasing employment and income opportunities for women workers, strengthening the role of women as entrepreneurs and leaders, development-related services focused on everyday aspects of women's lives); sustainable supply chains (environmentally friendly production, social standards and working conditions, transparency and certification). The peculiarity of the Program was demonstrated, namely: its financing is aimed at achieving long-term business goals that correspond to the principles of sustainable development. The article outlines a number of requirements for applicant companies that must be met in order to apply for funding. Namely, the company must have: at least eight employees; annual turnover of at least 800,000 euros; at least two audited annual financial reports; positive net income and sufficient equity and liquidity to support your company's contribution. A number of recommendations have been developed for applicant organizations, the consideration of which will contribute to obtaining grant funding. Summarized, since the recovery process of Ukraine requires investment not only in the business sector, but also in social projects, the support of the DeveloPPP Program is significant and important, because its funding is directed to the activities of business companies that seek to achieve a social effect along with earning profits.*

Key words: *grants, DeveloPPP, German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, business financing, business grants, program opportunities, program requirements.*

Вступ. Сьогодні, хоча війна в Україні і триває, фінансовий світ активно обговорює можливості для відбудови, адже наша держава разом із іншими країнами, що розвиваються, стикається з серйозними проблемами, зокрема у сфері охорони здоров'я, енергопостачання, сталого використання природних ресурсів, боротьби зі зміною клімату тощо. Потреби України на реконструкцію та відновлення оцінюються в безпрецедентні для світу 411 млрд доларів США [7]. Крім потреби в капіталі, існує необхідність впровадження низки технічних та операційних ноу-хау, залучення кваліфікованих працівників, а екологічні та соціальні стандарти часто потребують покращення. У той же час вітчизняні компанії, зокрема місцеві і міжнародні, володіють потенціалом до зростання: насамперед у виробництві сировини та проміжних продуктів для глобальних ланцюжків створення

вартості. Приватні інвестиції та місцева підприємницька діяльність дозволяють створити кваліфіковані робочі місця, місцеву додану вартість та інновації, які вибудовують перспективи на майбутнє. Низка міжнародних фондів та грантових програм підтримують ці процеси в Україні. Нині актуальною для 60 країн світу та України зокрема є Програма «Розвиток» (DeveloPPP) [4].

Питання щодо залучення і використання коштів міжнародних фондів та грантових програм, у тому числі і можливості Програми DeveloPPP, переважно досліджували зарубіжні вчені, серед яких: Хартман Крістоф, Гайсбауер Фелікс, Форверк Кірстен, Marcus Kaplan, Nico Herforth and Sabine Brüntrup-Seidemann, Marion Edel. Розвідки цих науковців більшою мірою стосувалися розвитку державно-приватного партнерства та ролі Програми DeveloPPP у ньому [5; 6; 11].

Вчені Хартман Крістоф, Гайсбауер Фелікс, Форверк Кірстен у своєму дослідженні «Оцінка програми develoPPP.de» наголошували на тому, що «протягом останніх кількох років Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) розпочало процеси структурних змін для стратегічного планування та управління своїм двостороннім співробітництвом з розвитку. Поряд із зусиллями BMZ зосередити двосторонню співпрацю з питань розвитку на макрорівні, все більше змін впроваджується ним і на мезорівні» [11].

Marion Edel розглянув інструменти DeveloPPP у контексті розвитку кваліфікацій викладачів та інструкторів із професійно-технічної освіти й акцентував: програма підтримує проекти в країнах-партнерах, щоб збільшити пропозицію кваліфікованої робочої сили на ринку праці та через це для підтримки сталого економічного зростання та гідної зайнятості [6].

Водночас поза увагою дослідників залишилося питання грантових можливостей Програми DeveloPPP для підтримки економіки і соціальної сфери в Україні в умовах війни.

Матеріали та методи. Досліджуючи дану тему ми зверталися до нормативно-правових актів, конкурсної документації фондів та грантових програм, а також до публікацій науковців. Методи, які були застосовані під час дослідження: опис аналіз, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація, а також системний та функціональний тощо.

Цілями статті є дослідження можливостей Програми DeveloPPP щодо надання підтримки для відновлення України в умовах війни, виявлення специфіки та пріоритетів, а також особливості участі вітчизняних компаній у її грантових конкурсах і на цій основі розроблення рекомендацій для організацій-заявників щодо отримання грантового фінансування.

Результати. Впродовж кількох десятиліть Україна відчуває фінансову та технічну підтримку уряду Німеччини. Щороку для українців актуалізуються десятки грантових інструментів, які походять від німецьких фондів та програм. Серед них – DeveloPPP – це

програма фінансування Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ). Вона орієнтована на компанії, які хочуть інвестувати в країни, що розвиваються, чи країни, що перебувають у стадії становлення, і розширити свою місцеву діяльність. Як свідчать результати участі цієї програми в підтримці компаній, її фокус спрямований на підтримку компаній зі штаб-квартирою в ЄС, країні-члені Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) або країні зі списку OECD DAC. Водночас українські компанії теж можуть отримувати таку підтримку [4; 8], оскільки DeveloPPP розроблена як глобальна програма фінансування та відкрита для підтримки різних секторів та сфер. Варто звернути увагу на те, що її особливістю є спрямування фінансування на досягнення довгострокових бізнес-цілей, які відповідають принципам сталого розвитку. При цьому реалізація та фінансування проектів DeveloPPP здійснюється у партнерстві з одним із двох досвідчених державних виконавців: DEG Impulse gGmbH [1] або Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) [2].

Для України Програма DeveloPPP актуалізувала можливості фінансової підтримки для відомих компаній за напрямом «Класік» (Classic) [3]. Інструмент фінансування DeveloPPP Classic спрямований на діючі компанії, які хочуть стабільно інвестувати в країни, що розвиваються, чи такі, що перебувають на стадії становлення, і розширювати свою бізнес-діяльність на місцевому рівні. Відповідні проекти, які пов'язані з цією підприємницькою діяльністю і водночас мають відношення до політики розвитку, можуть отримати технічну та фінансову підтримку до двох мільйонів євро, однак за умови, що компанія планує інвестувати щонайменше 50% власних ресурсів і що ці проекти, окрім досягнення довгострокових бізнес-цілей, повинні створювати стійкі вигоди для місцевого населення [3]. Особливістю цього інструменту фінансування є те, що підтримані проекти можуть бути реалізовані в дуже різних секторах і тематичних сферах і варіюються від навчання місцевих експертів і пілотування

інноваційних технологій і демонстраційних установок до стійкого розширення ланцюгів постачання та покращення екологічних і соціальних стандартів.

Фокусними тематичними напрямками підтримки програми є:

1. Захист довкілля та кліматичні дії:

– відновлювані джерела енергії та енергоефективність,

– захист ресурсів і біорізноманіття.

2. Гендерна рівність:

– збільшення можливостей працевлаштування та отримання доходу жінок-працівниць,

– посилення ролі жінок як підприємців і лідерів,

– послуги, пов'язані з розвитком, орієнтовані на повсякденні аспекти життя жінок.

3. Сталі ланцюги постачання:

– екологічно чисте виробництво,

– соціальні стандарти та умови праці,

– прозорість і сертифікація.

Отже, спільним для всіх проектів DeveloPPP Classic є те, що вони поєднують довгостроковий бізнес-інтерес із стійкою вигодою для розвитку [3].

Проведений аналіз умов надання підтримки за Програмою DeveloPPP Classic вказує на її відмінну особливість – будь-яка компанія з ЄС, країни-члена Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) або країни OECD-DAC може брати участь у конкурсі ідей. При цьому передумовою одержання компанією такого фінансування є достатні фінансові ресурси та її кадровий потенціал, які відповідають ідеї проекту. Так, згідно з вимогами програми для участі у конкурсі з метою одержання фінансування компанія повинна відповідати таким критеріям:

– налічувати не менше восьми працівників;

– обсяг річного обороту має становити не менше 800 000 євро;

– надати принаймні два аудиторські річні фінансові звіти;

– мати достатній власний капітал і ліквідність для забезпечення внеску компанії [3].

Рішення про фінансування конкретних проектів приймаються на щоквартальних конкурсах ідей. Відповідні проекти фінансуються BMZ у розмірі від 100 тис. до 2 млн євро,

що покриває до 50% загальних витрат. Умовами програми також передбачено: впродовж її реалізації компанію супроводжуватиме один із двох партнерів із впровадження: DEG Impulse gGmbH [1] або Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) [2].

На думку експертів, перевагою Програми DeveloPPP є те, що, окрім підтримки проектів у межах напрямку «Classic», Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) надає цільову підтримку підприємницьким проектам, які сприяють відбудові України і в яких основна увага приділяється відповідним заходам у сільському господарстві, охороні здоров'я, будівництві та секторах відновлюваної енергетики.

З метою оцінки вже реалізованих ідей за підтримки цієї програми ми дослідили результати спеціального конкурсу проектів у період із жовтня по грудень 2023 року за такими напрямками:

1. *Очищення питної води за допомогою сонячних систем.* Як свідчить проведений аналіз, потреба в реалізації такого проекту зумовлена тим, що загарбницька війна Росії призвела до руйнування значної частини інфраструктури України. Так, значно пошкодженими стали центральна мережа водопостачання та електромережі – з серйозними наслідками для населення. З метою виправлення ситуації з енерго- та водопостачанням за підтримки DEG Impulse gGmbH берлінською компанією Voreal Light було надано п'ять децентралізованих автономних систем опріснення води та 10 систем ультрафіолетової дезінфекції, а також заплановано навчання з експлуатації та обслуговування систем для 25 місцевих співробітників. Завдяки реалізації таких заходів близько 200 000 людей отримають доступ до екологічно чистої питної води та економічно ефективного її постачання.

2. *Розмінування для підвищення продовольчої безпеки.* Потреба в такому проекті з'явилася як наслідок наступного. В Україні багато ділянок землі, придатних для сільського господарства, але вони були заміновані під час загарбницької війни з боку Росії і тому не можуть оброблятися або це є ризиком для

життя та здоров'я. Обмежене сільськогосподарське виробництво також негативно впливає на продовольчу безпеку – як на місцевому, так і на глобальному рівнях. У межах проекту, що реалізує українське сільськогосподарське підприємство ТОВ «НІБУЛОН» за підтримки DEG Impulse gGmbH, відбувається розмінування постраждалих територій, а це покращує безпеку місцевого населення, відроджує економіку в сільських громадах та збільшує щорічні врожаї зернових та експорт, зокрема до країн Африки [10].

Спеціальний конкурс завершився у 2023 році; проте аналіз програмних документів дав нам підстави стверджувати, що навіть у подальшому бізнес-компанії все ще можуть подавати ідеї проектів, які пом'якшать наслідки війни та сприятимуть відбудові України, зокрема на конкурси DeveloPPP Classic.

Проаналізувавши конкурсну документацію Програми DeveloPPP Classic, ми сформували низку рекомендацій для компаній (організацій), які планують брати участь у конкурсному відборі проектних пропозицій. Дотримання цих рекомендацій сприятиме отриманню високих балів експертів під час оцінювання таких пропозицій:

1. Проект має бути таким, щоб сприяв досягненню Цілей сталого розвитку ООН і обов'язково враховував ці ЦСР на кожному етапі реалізації проекту.

2. Для об'єктивної оцінки ефективності проекту необхідно забезпечити можливість вимірювання характеру і масштабу запланованих змін упродовж усього періоду його реалізації.

3. Проект повинен мати підприємницьку спрямованість, утім, не має бути прямо пов'язаним із прибутком.

4. Дизайн проекту повинен бути послідовним, а визначені цілі та заходи є реалістич-

ними, з відповідним співвідношенням витрат і вигод.

5. Для реалізації проекту потрібно створити структури, які б гарантували стійкість отриманих результатів і впроваджених змін.

Отже, оскільки процес відновлення України потребує вкладень не лише у бізнес-сектор, а й соціальні проекти, то підтримка Програми DeveloPPP є значною та вагомим, адже її фінансування скеровується для діяльності бізнес-компаній, які прагнуть досягти соціального ефекту одночасно з отриманням прибутків.

Висновки. Аналіз Програми DeveloPPP, яка реалізується Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини, продемонстрував, що для України є актуальним інструмент фінансової підтримки, зокрема DeveloPPP Classic. Він надає можливість бізнес-компаніям, які бажають розширити свою операційну діяльність в Україні, досягти позитивного ефекту розвитку, в тому числі задля реалізації соціальних проектів. Сума фінансування становить до 2 млн євро. За умови дотримання організаціями-заявниками всіх критеріїв прийнятності програми та розробки проекту за нашими рекомендаціями проектні пропозиції мають високі шанси бути високо оціненими конкурсною комісією, яка приймає рішення про надання фінансування проектам. А як наслідок реалізації цих проектів очікується вагомий вплив діяльності на різні сфери задля відновлення України в умовах війни. Поза увагою даного дослідження залишилися конкретні аспекти результативності спеціального конкурсу DeveloPPP для відновлення України, який діяв у 2023 році. Подальші наші розвідки будуть стосуватися наслідків реалізації підтриманих проектів в Україні у межах цього конкурсу.

Список використаних джерел:

1. DEG Impulse gGmbH. *RFW DEG*. URL: <https://www.deginvest.de/%C3%9Cber-uns/DEG-Impulse/index-2.html> (дата звернення: 03.02.2024).
2. Україна. *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/32413.html> (дата звернення: 11.02.2024).
3. DeveloPPP Classic. *DeveloPPP*. URL: <https://www.developpp.de/en/funding-programme/companies> (дата звернення: 23.02.2024).

4. The funding programme DeveloPPP. *DeveloPPP*. URL: <https://www.developpp.de/en/funding-programme> (дата звернення: 15.02.2024).
5. Marcus Kaplan, Nico Herforth and Sabine Brüntrup-Seidemann. The private sector and development co-operation – two unequal partners in the promotion of agriculture. *ResearchGate*. URL: <http://surl.li/snwrw> (дата звернення: 2.02.2024).
6. Marion Edel. Qualified Teaching and Training Staff as a Key for Implementation of Sustainable TVET Reforms. *Technical and Vocational Teacher Education and Training in International and Development Co-Operation*. P. 35–52. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-16-6474-8_3 (дата звернення: 24.02.2024).
7. Відбудова України після війни: Що варто зробити вже зараз. *Економічна правда*. 17 жовтня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/17/705238/> (дата звернення: 28.02.2024).
8. List of possible project countries. 08/2022. *DeveloPPP Classic*. URL: https://www.developpp.de/fileadmin/04_Jetzt_bewerben/04.1_IW_Classic/develoPPP_Classic_-_country_list.pdf (дата звернення: 07.02.2024).
9. Project funding for established companies. *DeveloPPP Classic*. URL: <https://www.developpp.de/en/funding-programme/companies> (дата звернення: 24.02.2024).
10. Successful development partnerships worldwide. *Projects & Success Stories*. URL: <https://www.developpp.de/en/projects-success-stories> (дата звернення: 09.02.2024).
11. Hartmann Christoph, Gaisbauer Felix, Vorwerk Kirsten Evaluierung des develoPPP.de-Programms : monograph. *SSOAR*. Bonn, 2017. 123 p. URL: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/57605> (дата звернення: 15.02.2024).

References:

1. DEG Impulse gGmbH. *RFW DEG*. Available at: <https://www.deginvest.de/%C3%9Cber-uns/DEG-Impulse/index-2.html> (accessed February 3, 2024).
2. Ukraina [Ukraine]. *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*. Available at: <https://www.giz.de/en/worldwide/32413.html> (accessed February 11, 2024).
3. DeveloPPP Classic. *DeveloPPP*. Available at: <https://www.developpp.de/en/funding-programme/companies> (accessed February 23, 2024).
4. The funding programme DeveloPPP. *DeveloPPP*. Available at: <https://www.developpp.de/en/funding-programme> (accessed February 15, 2024).
5. Marcus Kaplan, Nico Herforth and Sabine Brüntrup-Seidemann. The private sector and development co-operation – two unequal partners in the promotion of agriculture. *ResearchGate*. Available at: <http://surl.li/snwrw> (accessed February 2, 2024).
6. Marion Edel. Qualified Teaching and Training Staff as a Key for Implementation of Sustainable TVET Reforms. *Technical and Vocational Teacher Education and Training in International and Development Co-Operation*, pp. 35–52. Available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-16-6474-8_3 (accessed February 24, 2024).
7. Vidbudova Ukrainy pislia vijny: Scho varto zrobyty vzhe zaraz [Reconstruction of Ukraine after the war: What should be done now]. *Ekonomichna pravda*. (October 17, 2023). Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/17/705238/> (accessed February 28, 2024).
8. List of possible project countries. 08/2022. *DeveloPPP Classic*. Available at: https://www.developpp.de/fileadmin/04_Jetzt_bewerben/04.1_IW_Classic/develoPPP_Classic_-_country_list.pdf (accessed February 7, 2024).
9. Project funding for established companies. *DeveloPPP Classic*. Available at: <https://www.developpp.de/en/funding-programme/companies> (accessed February 24, 2024).
10. Successful development partnerships worldwide. *Projects & Success Stories*. Available at: <https://www.developpp.de/en/projects-success-stories> (accessed February 9, 2024).
11. Hartmann Christoph, Gaisbauer Felix, Vorwerk Kirsten (2017), Evaluierung des develoPPP.de-Programms: monograph. *SSOAR*. Bonn, 123 p. Available at: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/57605> (accessed February 15, 2024).

Стаття надійшла до редакції 03.03.2024

УДК 314.72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-5>

Копитко Марта Іванівна

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

Грицан Володимир Михайлович

аспірант кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9653-0974>

СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВПЛИВУ НА НЬОГО ЧИННИКІВ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** У статті визначено сутність антикризового управління підприємством, окреслено особливості антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів, проаналізовано значення антикризового управління в системі менеджменту підприємства. Виявлено значний дестабілізуючий вплив на діяльність підприємств в Україні чинників воєнного характеру, які посилюють ризики появи кризових ситуацій на підприємствах. З'ясовано, що антикризове управління підприємством передбачає формування системи дій та комплексу заходів стратегічного спрямування з метою попередження та виявлення кризових ситуацій на підприємстві, вирішення проблем, які спричинені такими кризовими ситуаціями, а також нейтралізацію ризиків та дестабілізуючих чинників зовнішнього й внутрішнього середовища, які провокують виникнення кризових ситуацій на підприємстві. Доведено необхідність модернізації системи антикризового управління підприємством в умовах невизначеності та запровадження спеціального правового режиму воєнного стану. З метою підвищення ефективності антикризового управління підприємством запропоновано основні напрямки його здійснення, а саме: (1) визначення пріоритетних напрямків діяльності підприємства та інноваційних підходів щодо модернізації його господарської діяльності; (2) обґрунтування прогнозів та стратегічних планів щодо ресурсного забезпечення діяльності підприємства; (3) визначення якісних та кількісних критеріїв оцінювання здійсненої діяльності, формування параметрів їх коригування на основі використання прийомів та методів антикризового управління. Обґрунтовано доцільність застосування процесного підходу при реалізації основних заходів антикризового управління та поетапність його здійснення із урахуванням негативного впливу дестабілізуючих чинників сучасності.*

***Ключові слова:** криза, антикризове управління, євроінтеграція, система антикризового управління, кризові ситуації, управлінська система.*

Kopytko Marta, Hrytsan Volodymyr

The Institute of Management, Psychology and Security
of Lviv State University of Internal Affairs

THE ESSENCE, SIGNIFICANCE AND CHARACTERISTICS OF THE ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE UNDER THE CONDITIONS OF THE INFLUENCE ON IT OF THE FACTORS OF WAR AND EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Abstract. *The article defines the essence of anti-crisis management of an enterprise, outlines the features of anti-crisis management of an enterprise in the conditions of the influence of factors of war and European integration processes on it, analyzes the importance of anti-crisis management in the management system of an enterprise. A significant destabilizing effect on the activity of enterprises in Ukraine of factors of a military nature, which increase the risks of crisis situations at enterprises, has been revealed. It was found that the anti-crisis management of the enterprise involves the formation of a system of actions and a set of measures of strategic direction with the aim of preventing and identifying crisis situations at the enterprise, solving problems caused by such crisis situations, as well as neutralizing risks and destabilizing factors of the external and internal environment that provoke occurrence of crisis situations at the enterprise. The need to modernize the anti-crisis management system of the enterprise in conditions of uncertainty and to introduce a special legal regime of martial law has been proved. In order to increase the effectiveness of anti-crisis management of the enterprise, the main directions of its implementation are proposed, namely: (1) determination of the priority directions of the enterprise's activity and innovative approaches to the modernization of its economic activity; (2) substantiation of forecasts and strategic plans regarding resource provision of the enterprise's activities; (3) determination of qualitative and quantitative criteria for evaluating the performed activities, formation of parameters for their adjustment based on the use of techniques and methods of anti-crisis management. The expediency of applying the process approach in the implementation of the main measures of anti-crisis management and its phased implementation, taking into account the negative impact of destabilizing modern factors, are substantiated.*

Key words: *crisis, anti-crisis management, European integration, anti-crisis management system, crisis situations, management system.*

Вступ. Збройна агресія російської федерації по відношенню до України обумовила необхідність пошуку ефективних методів забезпечення миру, безпеки та стабільності на Європейському континенті, а також інтенсифікувала потребу в інтеграції України до європейського фінансово-економічного та політико-правового простору. Важливе місце в даному процесі належить підприємству, яке являється основним підґрунтям для консолідації власних фінансових ресурсів та джерелом ресурсного забезпечення для реформування різних сфер економіки і суспільства. Однак, сучасні умови функціонування України як незалежної, суверенної та демократичної держави, свідчать, що фінансово-економічні та суспільно-політичні процеси в державі піддаються значним ризикам і загрозам зовнішнього і внутрішнього середовища, які чинять дестабілізуючий вплив на безпекову ситуацію в країні. Кризові стани

постійно посилюються та поширюються на різні сектори. Виключенням не є і сектор підприємництва, який на сучасному етапі перебуває у вкрай критичному стані, оскільки через окупацію значних українських територій та масштабні руйнування вагома частка суб'єктів господарювання припинила свою діяльність, інша частина релокалізувалася на відносно безпечні території та продовжують свою фінансово-господарську діяльність в нестійких умовах невизначеності. Окремою проблемою функціонування підприємств в Україні є їх забезпечення висококваліфікованими працівниками, спроможними виконувати складні завдання в умовах війни. Стає очевидним, що система управління підприємствами в умовах сучасності істотно змінилася, а наявність кризових ситуацій доводить потребу у її подальшому переформатуванні. Зважаючи на зазначене тематика дослідження сутності, значення та особли-

востей антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів набуває особливої гостроти та актуальності і потребує поглибленого вивчення.

Матеріали та методи. Метою статті є дослідження сутності, значення та особливостей антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів.

Теоретико-прикладні аспекти дослідження антикризового управління підприємством в умовах війни та євроінтеграційних процесів відображаються в низці наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, які визначають його сутність, проблеми реалізації та пропонують різні шляхи виходу із кризових ситуацій. Достатньо ґрунтовно до висвітлення даної проблематики підійшли Л. Балаш, О. Бінерт та О. Лисюк [1, с. 137, 140], які антикризове управління розглядають як систему дій та комплекс заходів стратегічного спрямування, націлених на вирішення проблем, спричинених кризовими ситуаціями, що виникають в діяльності підприємства. При цьому, науковці вважають, що основною проблемою антикризового управління підприємствами на сучасному етапі є відсутність достатнього професійного рівня управлінського персоналу, спроможного вчасно розпізнавати кризові ситуації та швидко реагувати на них.

М. Копитко та М. Вінічук [2, с. 32] вважають, що сутність антикризового управління підприємством полягає не лише у реалізації комплексу заходів з попередження та виявлення кризових ситуацій, а й у вчасній нейтралізації ризиків та дестабілізуючих чинників зовнішнього й внутрішнього середовища, які провокують кризові ситуації. Погоджуючись із попередніми авторами, М. Копитко та М. Вінічук [3] роблять акцент на важливості залучення до антикризового управління підприємством висококваліфікованих працівників, які повинні систематично проходити навчання щодо орієнтації у мінливих безпечних ситуаціях та формування механізмів планування, організації та реалізації анти-

кризових заходів. Поряд із цим, М. Копитко та М. Вінічук наголошують на проблемах реалізації основних засад антикризового управління підприємством в умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в країні, оскільки значна частка високо кваліфікованих фахівців стала на захист Вітчизни та мобілізована до лав Збройних Сил України, інша частина, виїхала за межі країни, а інша – залишилася на непідконтрольній українській стороні території. Стає очевидним, що вагомого значення в системі антикризового управління підприємством набуває фактор війни, який створює дефіцит робочої сили.

Особливості антикризового управління підприємством в умовах загострення політичної та економічної кризи в Україні достатньо ґрунтовно висвітлені О. Федик [4, с. 131–132], який стверджує, що систему антикризового управління підприємством необхідно розглядати з позиції стадійності та безперервності, що дозволить завчасно передбачити кризові прояви, а також попередити і локалізувати кризові впливи. При цьому, науковець наголошує, що антикризове управління підприємством має спрямовуватися на стабілізацію його діяльності на підвищення його адаптації до змін у зовнішньому середовищі.

К. Докуніна [5, с. 114–115] також дотримується думки, що антикризове управління підприємством – це система спеціальних заходів, що спрямовуються на попередження кризи, які реалізуються за допомогою специфічних методів, способів та прийомів управлінської діяльності з метою недопущення банкрутства підприємства та відновлення його платоспроможності. Проте, Б. Вагченко та Р. Шаранов [6, с. 38–39] в даному контексті встановили, що усталені механізми антикризового управління підприємством в умовах війни та нестабільності є неефективними, тому пропонують основні інструменти та тактичні методи управлінської діяльності переорієнтувати на можливості застосування даунсайсингу, аутсорсингу, бенчмаркінгу та реінженірингу, що дозволить істотно знизити негативний вплив війни на діяльність господарюючого суб'єкта.

Схожою є позиція і В. Білика [7, с. 18], який доводить, що антикризове управління підприємством в умовах війни має свою специфіку та повинно враховувати тенденції євроінтеграційного спрямування підприємницького сектору та проблеми ведення бізнесу, які присутні в умовах сьогодення. Більше того, науковець наголошує на доцільності передбачення не лише заходів короткострокового управління, а й вагоме значення надавати формуванню стратегічних пріоритетів антикризового управління, що достатньо нагальним виявиться в період повоєнного відновлення України.

Очевидно, що тематика дослідження антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів є вагомою на сучасному етапі та постійно посилюється, обумовлюючи необхідність поглибленого її вивчення.

Методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання та економічного аналізу, зокрема: метод наукової абстракції, аналізу та синтезу використано з метою визначення сутності антикризового управління підприємством; метод спостереження, системного аналізу та порівняння застосовано в процесі проведення прикладних досліджень щодо з'ясування особливостей антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів; графічний метод використано для наочності відображення результатів проведеного дослідження; метод узагальнення та систематизації застосовано для формування висновків.

Інформаційну базу дослідження становлять праці вітчизняних науковців, які досліджують проблеми антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів.

Результати. Ефективна система антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів є надзвичайно важливим інструментом забезпечення його життєдіяльності та регулювання основних процесів фінансово-господарської діяльності. Сучасні

умови функціонування підприємств в Україні є надзвичайно складними та характеризуються високим ступенем нестабільності та невизначеності. Фінансово-економічна та суспільно-політична кризи, що охопили країну та істотно поглибилися в період війни, створили низку негативних чинників, які перешкоджають одержанню позитивних фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання. Наявність системних криз доводить необхідність пошуку ефективних методів ведення господарської діяльності та мінімізації впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього і зовнішнього середовища на підприємство. Стає очевидним, що за таких обставин формування системи антикризового управління підприємством є важливим інструментом забезпечення позитивного економічного ефекту для нього.

Оскільки система антикризового управління підприємством вважається однією із функцій менеджменту, яка покликана забезпечувати уникнення кризових ситуацій, достатній рівень платоспроможності та зменшення або й ліквідацію наслідків фінансової кризи, то вона спрямована власне на попередження, запобігання та протидію кризовим станам та повинна вмщувати певні цілі, досягнення яких дозволить забезпечити відносну стабільність діяльності. Основні цілі антикризового управління підприємством в умовах війни та євроінтеграції узагальнимо на рис. 1.

До найбільш вагомих цілей антикризового управління підприємством відносять: (1) фінансову стабілізацію підприємства; (2) виведення підприємства із загрозового стану та запобігання банкрутству; (3) формування та реалізацію комплексу превентивних антикризових заходів; (4) забезпечення своєчасності та ефективності прийняття управлінських рішень; (5) моніторинг фінансово-економічного стану підприємства; (6) розроблення нової управлінської, фінансової та маркетингової стратегій; (7) скорочення витрат діяльності підприємства; (8) формування ефективної кадрової політики, підвищення продуктивності праці та мотивації персоналу.

Рис. 1. Основні цілі антикризового управління підприємством в умовах війни та євроінтеграції

Джерело: власна авторська розробка

Окрім необхідності визначення й реалізації цілей антикризового управління підприємством в сучасних умовах нестабільності, невизначеності та небезпеки вкрай важливим залишається процес визначення напрямків, за якими проводиться антикризове управління на підприємстві. Ми погоджуємося з думкою І. Єпіфанової та Н. Оранської [8, с. 268] відносно того, що такі напрямки в умовах сучасності повинні бути нестандартними та специфічними та пропонуємо використовувати наступні напрямки антикризового управління підприємством:

1) визначення пріоритетних напрямків діяльності підприємства та інноваційних підходів щодо модернізації його господарської діяльності, що сприятиме підвищенню ділової активності підприємства;

2) обґрунтування прогнозів та стратегічних планів щодо ресурсного забезпечення діяльності підприємства;

3) визначення якісних та кількісних критеріїв оцінювання здійсненої діяльності, формування параметрів їх коригування на основі використання прийомів та методів антикризового управління.

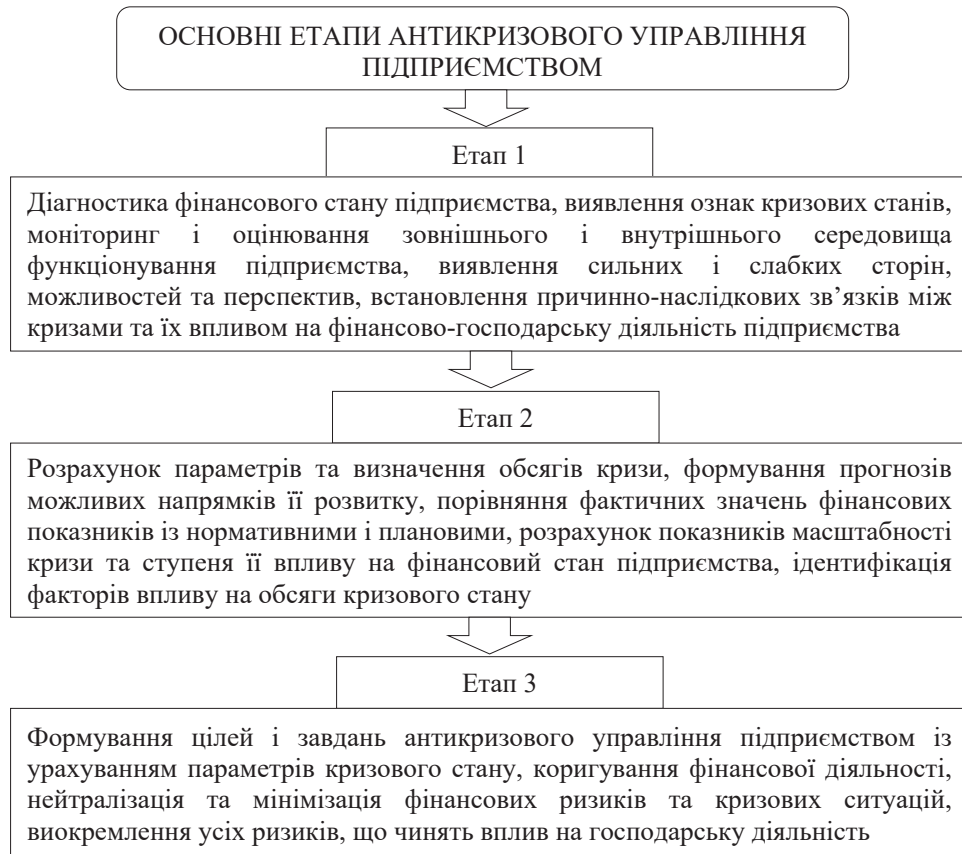
Однак, недостатнім виявляється лише визначення пріоритетних напрямків анти-

кризового управління підприємством. Вагомого значення також набуває формування алгоритму антикризового управління підприємством, поетапність якого вважаємо за доцільне систематизувати на рис. 2.

Таким чином, поетапна реалізація зазначених заходів щодо антикризового управління підприємством дозволить швидко стабілізувати його діяльність та попередити потенційні ризики, що можуть наступити у стратегічній перспективі. Водночас, необхідно відмітити, що для досягнення бажаного ефекту необхідно запровадити процесний підхід, відповідно до якого реалізація принципів антикризового управління підприємством потребує виконання декількох його процесів, а саме: (1) передкризове управління; (2) управління в умовах кризи; (3) управління процесами виходу з кризи; (4) своєчасність управлінського впливу; (5) стабілізація стану; (6) нівелювання відхилень.

Очевидно, що ефективність антикризового управління підприємством визначається ступенем досягнення ним поставлених цілей, зокрема, пом'якшення, обмеження, або ж власне використання кризових ситуацій з метою адаптації до існуючих нестабільних

Рис. 2. Основні етапи антикризового управління підприємством

Джерело: власна авторська розробка

та небезпечних умов функціонування. Водночас, про ефективність реалізації заходів із антикризового управління підприємством свідчить порівняльна характеристика одержаного ефекту від їх запровадження із обсягами ресурсів, які були затрачені на їх реалізацію.

Висновки. Проведені дослідження основних теоретичних аспектів антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів дозволили проаналізувати існуючі наукові підходи до визначення сутності антикризового управління підприємством на сучасному етапі, з'ясувати його вагоме значення в системі управління суб'єктами господарювання та виявити особливості здійснення антикризового управління підприємством в умовах війни та посилення євроінтеграційного вектора розвитку підпри-

ємництва в Україні. Встановлено, що антикризове управління підприємством полягає у формуванні системи дій та комплексу заходів стратегічного спрямування з метою попередження та виявлення кризових ситуацій на підприємстві, вирішення проблем, які спричинені такими кризовими ситуаціями, а також у нейтралізації ризиків та дестабілізуючих чинників зовнішнього й внутрішнього середовища, які провокують виникнення кризових ситуацій. З метою підвищення ефективності антикризового управління підприємством в умовах впливу на нього чинників війни та євроінтеграційних процесів запропоновано застосування процесного підходу при реалізації основних заходів антикризового управління та поетапність його здійснення із урахуванням негативного впливу дестабілізуючих чинників сучасності.

Список використаних джерел:

1. Балаш Л.Я., Бінерт О.В., Лисюк О.В. Особливості антикризового управління підприємствами. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3 (14). С. 136–140. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/25.pdf
2. Копитко М.І., Вінічук М.В. Антикризове управління енергетичними підприємствами в умовах економіки знань та інтелектуалізації менеджменту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2023. Вип. 2. С. 26–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-4>
3. Копитко М.І., Вінічук М.В. Конкурентоспроможність підприємств в умовах глобального інноваційного розвитку економіки. *Вчені записки Університету КРОК*. 2022. № 3(67). С. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-62-68>
4. Федик О. Особливості антикризового управління підприємством. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія : економіка АПК*. 2023. № 30. С. 130–133. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.130>
5. Докуніна К.І. Антикризове управління підприємством: сутність поняття та функції. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36. С. 113–116. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/36_1_2018/25.pdf
6. Ватченко Б.С., Шаранов Р.С. Антикризове управління підприємством в умовах війни. *Економічний простір*. 2022. № 182. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-5>
7. Білик В.М. Сутність антикризового управління підприємствами та основні принципи його реалізації в сучасних умовах війни в Україні. Проблеми формування та реалізації конкурентної політики. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 листопада 2023 року)*. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2023. 194 с. С. 18–19. URL: https://www.researchgate.net/publication/376489707_Strategichni_naprami_aktivizacii_povernenna_vimusenih_migrantiv_v_Ukrainu_Strategic_Directions_for_Enhancing_the_Return_of_Forced_Migrants_to_Ukraine
8. Єпіфанова І.Ю., Оранська Н.О. Сутність антикризового управління підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 265–269. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/47.pdf

References:

1. Balash L. Ya., Binert O. V., Lysyuk O. V. (2019) Peculiarities of anti-crisis management of enterprises. *Pryazovsky Economic Bulletin*, vol. 3 (14). P. 136–140. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/25.pdf
2. Kopytko M. I., Vinichuk M. V. (2023) Anti-crisis management of energy enterprises in the conditions of the knowledge economy and intellectualization of management. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. The series is economical*, vol. 2, pp. 26–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-4>
3. Kopytko M. I., Vinichuk M. V. (2022) Competitiveness of enterprises in the conditions of global innovative development of the economy. *Scientific notes of KROC University*, no. 3(67), pp. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-62-68>
4. Fedyk O. (2023) Peculiarities of anti-crisis management of the enterprise. *Bulletin of the Lviv National University of Nature Management. A series of agro-industrial complex economy*, no. 30, pp. 130–133. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.130>
5. Dokunina K. I. (2018) Anti-crisis management of the enterprise: the essence of the concept and function. *Black Sea Economic Studies*, vol. 36, pp. 113–116. Available at: http://bses.in.ua/journals/2018/36_1_2018/25.pdf
6. Vatchenko B. S., Sharanov R. S. (2022) Anti-crisis management of the enterprise in war conditions. *Economic space*, no. 182, pp. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-5>
7. Bilyk V. M. (November 23-24, 2023) The essence of anti-crisis management of enterprises and the main principles of its implementation in the modern conditions of war in Ukraine. Problems of formation and implementation of competition policy. *Materials of the VIII International Scientific and Practical Conference*. Lviv: Lviv Polytechnic University, 194 p., pp. 18–19. Available at: https://www.researchgate.net/publication/376489707_Strategichni_naprami_aktivizacii_povernenna_vimusenih_migrantiv_v_Ukrainu_Strategic_Directions_for_Enhancing_the_Return_of_Forced_Migrants_to_Ukraine
8. Epifanova I. Yu., Oranska N. O. (2016) The essence of anti-crisis management of the enterprise. *Economy and Society*, no. 2, pp. 265–269. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/47.pdf

Стаття надійшла до редакції 12.03.2024

УДК 343.3.330

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-6>**Марушко Надія Семенівна**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7214-4394>

Шевченко Наталія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0012-1815-7554>

ІНДИКАТОРИ ОЦІНКИ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР

***Анотація.** В дослідженні розглянуто необхідність використання глобальних індикаторів оцінки рівня корупції в країні, які визначають пріоритети та напрямки її протидії. З'ясовано, що наслідки корупції та нелегальних фінансових потоків, включаючи їх зв'язок з фінансуванням тероризму є загрозою для безпеки як в Україні, так і на міжнародному рівні. Зазначено, що корупція порушує прозорість та справедливість у фінансовій системі, що ускладнює економічний розвиток. В дослідженні наголошено, що проведення системної оцінки індикаторів рівня корупції з відкритих джерел є важливим для отримання об'єктивних даних і оцінки ефективності боротьби з ними. Особлива увага приділяється порівняльному аналізу різних інструментів оцінки рівня корупції на глобальному рівні, що сприяє визначенню пріоритетів та стратегій у цій сфері. Також проаналізовано значення основних інструментів, такі як Індекс сприйняття корупції, Глобальний барометр корупції, Індикатори управління світового банку, Індекс верховенства права, Індекс відкритості бюджету та Індекс ризику корупції. За результатами дослідження проведено оцінку рівня корупції в Україні через призму різноманітних індикаторів, вказано на існуючі прогалини у доступності та прозорості бюджетних процесів, судової незалежності, свободи преси та громадському контролю. Висвітлено необхідність активного залучення громадськості до цих процесів та забезпечення більшої прозорості в діяльності державних структур. Зазначено, що індикатори оцінки рівня корупції надають можливість отримати об'єктивну оцінку ситуації та її динаміку в глобальному контексті. Результати дослідження містять висновки, що Україна активно використовує різноманітні індекси та аналітичні інструменти для оцінки рівня корупції. Використання цих інструментів допомагає визначити тенденції корупції як у публічному секторі, так і серед населення, і є основою для розробки стратегій та механізму мінімізації корупції у всьому світі. Результати оцінки індикаторів рівня корупції в Україні демонструють певний прогрес у боротьбі з корупцією, проте ризики в цій сфері залишаються високими. Для підвищення ефективності боротьби з корупцією пропонується впровадження найкращих практик міжнародних організацій та інших країн через формування міжнародного співробітництва для обміну досвідом та кращими практиками у сфері протидії корупції. Крім того, важливо розробляти та впроваджувати програми навчання та підвищення кваліфікації для фахівців, які займаються аналітикою та протидією корупції. Постійна підтримка наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення аналітичних інструментів та методів у протидії корупції, також є необхідною.*

***Ключові слова:** корупція, нелегальні фінансові потоки, ризики, індикатори, протидія корупції.*

Marushko Nadiia, Shevchenko Nataliia

The Institute of Management, Psychology and Security
of Lviv State University of Internal Affairs

INDICATORS OF CORRUPTION LEVEL ASSESSMENT IN UKRAINE: GLOBAL DIMENSION

Abstract. This study examines the necessity of using global indicators to assess the level of corruption in a country, which determine priorities and directions for its counteraction. It is clarified that the consequences of corruption and illegal financial flows, including their connection to terrorism financing, pose a threat to security both in Ukraine and internationally. It is noted that corruption undermines transparency and fairness in the financial system, complicating economic development. The study emphasizes that conducting a systematic assessment of corruption level indicators from open sources is important for obtaining objective data and evaluating the effectiveness of counteraction. Special attention is paid to the comparative analysis of various corruption level assessment tools on a global scale, which contributes to identifying priorities and strategies in this area. The significance of key instruments such as the Corruption Perceptions Index, the Global Corruption Barometer, the World Bank Worldwide Governance Indicators, the Rule of Law Index, the Open Budget Index, and the Corruption Risk Index is also analyzed. Based on the research results, an assessment of the level of corruption in Ukraine through various indicators is carried out, indicating existing gaps in the accessibility and transparency of budget processes, judicial independence, press freedom, and public oversight. The necessity of actively engaging the public in these processes and ensuring greater transparency in the activities of state structures is highlighted. It is noted that corruption level assessment indicators provide an opportunity to obtain an objective assessment of the situation and its dynamics in a global context. The research results include conclusions that Ukraine actively utilizes various indices and analytical tools to assess the level of corruption. The use of these tools helps identify corruption trends in both the public sector and among the population and serves as a basis for developing strategies and mechanisms to minimize corruption worldwide. The assessment results of corruption level indicators in Ukraine demonstrate some progress in combating corruption, but the risks in this area remain high. To enhance the effectiveness of anti-corruption efforts, the implementation of best practices from international organizations and other countries is proposed through the formation of international cooperation for the exchange of experience and best practices in the field of anti-corruption. Additionally, it is important to develop and implement training and capacity-building programs for professionals engaged in analytics and anti-corruption efforts. Continuous support for scientific research aimed at improving analytical tools and methods in anti-corruption is also necessary.

Key words: corruption, illegal financial flows, risks, indicators, anti-corruption.

Вступ. Корупція становить серйозну загрозу для розвитку країни не тільки на рівні держави, а й у глобальному вимірі. Корупція та нелегальні фінансові потоки, які взаємопов'язані з нею, порушують права людини, підривають принципи демократії, зумовлюють соціальну нерівність та формують ресурси для фінансування тероризму.

Поміж серйозних наслідків корупції та нелегальних фінансових потоків можна відзначити також формування ресурсів для фінансування тероризму. Використання незаконно отриманих коштів для підтримки терористичних організацій створює загрозу безпеці та стабільності як у власній країні, так і в міжнародному контексті. Такі наслідки призводять до розвитку терористичних актів, війн та конфліктів, які мають руйнівний вплив на

суспільство, економіку та політичну стабільність. На сьогодні Україна протидіє не тільки військовій агресії з боку РФ, а й корупційним зловживанням. Тому боротьба з корупцією та нелегальними фінансовими потоками формує економічну безпеку на рівні не тільки держави та й у глобальному рівні.

Разом з тим, корупція, що проявляється у вигляді зловживання публічною владою або довірою для особистої вигоди, шкодить прозорості та справедливості у фінансовій системі, підриває довіру громадян до державних інституцій і ускладнює економічний розвиток країни. Розуміння та оцінка цієї категорії є важливими для розробки ефективних стратегій боротьби з корупцією. Для ефективності проведених заходів першочерговим завданням є оцінка індикаторів рівня корупції на

глобальному рівні. Збір та аналіз аналітичного інструментарію щодо аналізу глобальних індикаторів рівня корупції дозволяє визначити пріоритети та напрямки дій у боротьбі з цими явищами, а також допомагає країнам порівнювати свій прогрес з іншими країнами та приймати ефективні рішення на основі найкращих практик. Такі оцінки можуть також стати основою для міжнародної співпраці та обміну досвідом у розробці та впровадженні стратегій боротьби з корупцією та протидії нелегальним фінансовим потокам.

Матеріали та методи. Питання оцінки рівня корупції як елементу нелегальних фінансових потоків у глобальному контексті привертають увагу науковців як в Україні, так і за кордоном. Вчені, такі М. Кікалішвілі, Н. Шевченко, Г. Воляник, Г. Яковенко, В. Сержанов, Т. Дяченко, Н. Марушко, Р. Гречанюк, І. Мігус, М. Копитко та інші [1; 3; 4; 11–13], вже провели дослідження у контексті оцінки корупції та нелегальних фінансових потоків. Однак міжнародна практика постійно розвивається, що вимагає проведення нових досліджень і аналізу таких індикаторів для розробки ефективних рішень щодо формування дієвого механізму протидії корупції.

Також важливий внесок у дослідження аналітичного інструментарію оцінки рівня корупції здійснено у рамках своїх періодичних досліджень таких міжнародних організацій як [2; 5–10].

Мета цього дослідження полягає в проведенні оцінки аналітичних інструментів для визначення рівня корупції на глобалізаційному рівні. З даної мети окреслено завдання, які передбачають дослідження аналітичного інструментарію визначення рівня корупції України у глобальному вимірі для ідентифікації найефективніших підходів та можливостей для її протидії. Поставлені мета та завдання спрямовані на проведення всебічного аналізу стану корупції на глобальному рівні та розробку ефективних стратегій їх запобігання та виявлення.

Для проведення дослідження були використані такі методи, як бібліографічний метод – для огляду наукової літератури та публікацій у сфері протидії корупції на глобальному рівні,

метод системного аналізу – для оцінки відкрити статистичних даних, звітів міжнародних організацій, а також наукових досліджень та публікацій для отримання об'єктивної інформації про рівень корупції у різних країнах світу; метод статистичного аналізу – для обробки та аналізу даних з метою виявлення тенденцій та взаємозв'язків у сфері протидії корупції; метод порівняльного аналізу у для співставлення рівня корупції між різними країнами та для виявлення спільних чинників та розробки рекомендацій; метод експертної оцінки – для вивчення висновків експертів з різних сфер, таких як політика, економіка, право, для збору додаткової інформації та формування обґрунтованих висновків.

Поєднання різних методів, таких як дозволило створити структуроване узагальнення теоретичних концепцій та визначити ключові поняття. Для досягнення поставлених завдань також застосовувалися інші методи, такі як аналіз та синтез, моделювання, спостереження, узагальнення, опис, порівняння та інші. Використання різноманітних методів дозволило забезпечити комплексний підхід до вивчення проблеми та гарантувати об'єктивність та достовірність отриманих результатів.

Результати. На сьогодні міжнародна економічна система приділяє належну увагу оцінці рівня корупції та протидії легалізації злочинних доходів. За допомогою різноманітних інструментів проводиться систематичний аналіз проникнення корупції та виявлення її тенденцій розвитку. Цей процес спрямований на отримання об'єктивних даних, які не лише дають змогу зрозуміти масштаби корупції в країні або регіоні, але й оцінити ефективність прийнятих заходів щодо боротьби з цим явищем. Важливим етапом у протидії цим явищам є проведення порівняльного аналізу різних інструментів їх оцінювання на глобальному рівні, що дозволяє оцінити стан та відстежувати динаміку, а також дозволить визначати стратегії подальшого вдосконалення заходів протидії корупції.

В світовій практиці існує ряд основних інструментів, які використовуються для оцінки рівня корупції. Серед них можна виділити наступні (рис. 1).

Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI):	• Розроблений Transparency International, CPI вимірює сприйняття рівня корупції в громадському секторі по всьому світу на основі експертних оцінок і опитувань громадської думки.
Глобальний барометр корупції (Global Corruption Barometer, GCB)	• Проводиться Transparency International, GCB – це опитування громадської думки, яке оцінює досвід та сприйняття корупції серед загального населення.
Індикатори управління світового банку (World Bank Worldwide Governance Indicators (WGI)	• Проводиться світовим банком, WGI – це оцінка рівня корупції в різних країнах та аналіз ефективності протидії корупції.
Індекс Верховенства Права (Rule of Law Index)	• Розроблений Всесвітнім фондом захисту прав людини (World Justice Project); визначає ступінь, в якій правові інститути в країні відповідають принципам верховенства права.
Індекс відкритості бюджету (Open Budget Index)	• Розроблений Міжнародним бюджетним партнерством (International Budget Partnership); визначає рівень доступності інформації про бюджетні рішення, участь громадськості у бюджетному процесі та механізми відповідальності управлінців за використання бюджетних ресурсів.
Індекс ризику корупції (Corruption Risk Index)	• Допомогає ідентифікувати сфери та сегменти, де існує великий ймовірний ризик виникнення корупційних практик, та визначити заходи для їх запобігання та мінімізації.

Рис. 1. Міжнародні індикатори рівня корупції

Джерело: складено автором за даними [5–10]

Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) [9] є одним з найважливіших інструментів для оцінки рівня корупції в різних країнах світу. Індекс сприйняття корупції не лише надає можливість порівняти рівні корупції між різними країнами, але й служить стимулом для урядів вдосконалювати свою антикорупційну політику та підвищувати рівень прозорості та відповідальності.

У 2023 році Україна продемонструвала деякий прогрес у боротьбі з корупцією, що відображається у її показниках у Corruption

Perceptions Index (CPI). Її позиція покращилася на 3 бали (33 бали у 2022 році та 36 – у 2023 році), та дозволила зайняти 104 місце серед 180 країн світу (рис. 2). Це один з позитивних результатів за цей період, зважаючи на особливості воєнного стану. Також варто зазначити, що Україна увійшла до групи лише з 17 країн, які в цьому році показали найкращий результат у своїй історії участі в індексі.

Порівнюючи показники корупції в Україні з іншими країнами, варто зазначити, що країни, які знаходяться на такому ж рівні, як

Рис. 2. Оцінка Індексу сприйняття корупції в Україні 2013–2023 роки

Джерело: складено автором за даними [9]

Україна, включають Алжир, Бразилію та Сербію. Ще 17 країн, серед яких Албанія, Аргентина, Білорусь, Ефіопія, Замбія та інші мають рейтинг лише на один бал вище. Загалом дані свідчать про певний прогрес у боротьбі з корупцією в Україні. Однак вони також підкреслюють існування багатьох проблемних аспектів, які вимагають уваги та системного вдосконалення. Інформація про Індекс сприйняття корупції в окремих країнах за 2023 рік наведена в таблиці 1.

Таблиця 1
Показники Індексу сприйняття корупції в деяких країнах світу в 2023 році

Місце в рейтингу	Країна	Кількість балів
1	Данія	90
2	Фінляндія	87
3	Нова Зеландія	85
4	Норвегія	84
5	Сінгапур	83
6	Швеція	82
47	Польща	54
63	Румунія	46
76	Угорщина	42
93	Казахстан	39
98	Білорусь	36
104	Україна	36
141	Росія	26

Джерело: [9]

З рейтингу країн можна зробити висновок, що Україна знаходиться на рівні нижчому, ніж дві третини всіх країн. Це свідчить про те, що відсутність дієвих заходів у боротьбі з корупцією.

За оцінками динаміки Індексу сприйняття корупції за період 2022–2023 років, найвищі позиції у списку лідерів виглядали так: у 2023 році Данія зберегла перше місце з рекордним показником у 90 балів, так само, як у 2022 році. На другому і третьому місцях залишилися Фінляндія і Нова Зеландія, які отримали по 87 та 85 балів відповідно (аналогічно у 2022 році). Норвегія посіла четверте місце із 84 балами, що також співпадає з 2022 роком, а Сінгапур і Швеція поділили п'яте місце, отримавши 83 та 82 бали відповідно (також 83 бали у кожній з них у 2022 році). У списку країн з найнижчими показниками корупції опинилися Венесуела (13 балів) та Сомалі (11 балів) [9]. Більше двох третин країн отримали менше 50 балів, що свідчить про серйозні проблеми з корупцією в цих регіонах, які вимагають негайних заходів та системних реформ.

Глобальний барометр корупції (Global Corruption Barometer, GCB) [2] є важливим інструментом для здійснення оцінки рівня корупції у різних країнах та на різних рівнях суспільства. Цей інструмент зазвичай використовується для проведення опитувань серед

громадськості, бізнесу та інших зацікавлених сторін з метою збирання даних та відображення громадської думки щодо поширеності та впливу корупції.

Глобальний барометр корупції дає можливість отримати інформацію про сприйняття корупції серед населення, рівень довіри до інституцій, таких як уряд, поліція, судова система, а також про досвід особистого стикання з корупцією. Ці дані допомагають аналізувати тенденції у сфері корупції, виявляти проблемні зони та необхідність у прийнятті антикорупційних заходів.

Оцінка Глобального барометру корупції, наданого у звіті «Люди та корупція: Європа та Центральна Азія» показує, що кожен третій житель регіону вбачає корупцію як одну з найактуальніших проблем у своїй країні. Також виявлено невдоволеність громадян щодо ефективності заходів уряду щодо боротьби з цим явищем. Понад половина опитаних (53%) висловили думку, що уряди погано впоралися з корупцією, тоді як лише менше чверті (23%) вважають, що уряди добре справляються з цим завданням [2].

Також з'ясовано, що хабарництво є поширеним явищем серед багатьох домогосподарств у цьому регіоні. У середньому кожне шосте домогосподарство вказує, що надавало хабар за доступ до державних послуг. Хоча

рівень хабарництва серед домогосподарств країн-членів ЄС був невеликий, він був значно вищим у східних країнах; найвищі показники були зафіксовані в Таджикистані (50%), Молдові (42%), Азербайджані, Киргизькій Республіці та Україні (по 38%) [2].

Індикатори управління світового банку (World Bank Worldwide Governance Indicators – WGI) [5] надають комплексну оцінку якості управління в країні, враховуючи такі аспекти, як політична стабільність, ефективність державного управління, верховенство права, рівень корупції, та інші. Оцінка корупції у вигляді індексу WGI, який включає індикатор контролю за корупцією (табл. 1). Цей індикатор є важливим інструментом для оцінки ефективності антикорупційної політики та визначення стратегій подальших дій в цьому напрямі.

Інтегральні значення показника характеризуються такими значеннями: кількість джерел вказує кількість даних, на яких ґрунтується зведений показник, оцінка управління, виміряна за шкалою приблизно від -2,5 до 2,5, при цьому вищі значення відповідають кращому управлінню; ранг вказує на рейтинг країни серед усіх країн світу, де 0 відповідає найнижчому рангу, а 100 – найвищому. Україна, за поданими даними, знаходиться на рівні нижньому, ніж середній.

Таблиця 1

Оцінка Індикаторів управління світового банку (WGI) для України за 2012, 2017, 2022 роки

Індикатори	Роки	Кількість джерел	Оцінка управління (-2.5 до +2.5)	Ранг (0-100)
Політична стабільність та відсутність насильства/тероризму	2012	9	-0,09	41,71
	2017	9	-1,27	6,67
	2022	6	-2,00	5,66
Ефективність державного управління	2012	9	-0,59	32,79
	2017	8	-0,51	33,33
	2022	6	-0,50	33,02
Якість регулювання	2012	11	-0,55	31,28
	2017	9	-0,28	40,48
	2022	6	-0,33	40,57
Верховенство права	2012	16	-0,82	24,41
	2017	12	-0,75	23,33
	2022	10	-0,92	18,87
Контроль корупції	2012	14	-1,12	12,32
	2017	12	-0,83	20,95
	2022	9	-0,63	29,25

Джерело: [5]

Таблиця 2

Індикатори оцінки рівня контролю корупції в Україні (0-1)

Індикатор	2012	2017	2022
Gallup World Poll	0,23	0,09	0,26
HIS Markit World Economic Service	0,38	0,33	0,33
Institute for Management Development World Competitiveness Yearbook (WCY)	0,05	0,09	
Freedom House	-	0,21	0,21
Transparency International Global Corruption Barometer (GCB)	0,43	0,37	-
Varieties of Democracy Project (VDEM)	0,14	0,22	0,39
World Justice Project Rule of Law Index	0,31	0,33	0,43
World Economic Forum Global Competitiveness Survey (GCS)	0,25	0,34	0,33

Джерело: [5]

Для більш детальної оцінки Світовий банк подає й інші індикатори, які впливають на розрахунок інтегрального показника «Контроль корупції» (табл. 2).

Оцінка індикаторів, що впливають на рівень корупції в Україні свідчить про незначний прогрес в динаміці за останнє десятиріччя, але все ще залишається на низькому рівні.

Індекс Верховенства Права (Rule of Law Index) [8] додає цінності дослідження, оскільки використовується для оцінки правової системи в різних країнах. Індекс оцінює рівень правової свідомості, відсутність корупції та інші аспекти, що визначають ефективність правової системи. Результати індексу дозволяють порівняти рівень верховенства права між різними країнами та визначити напрями для поліпшення правової системи (табл. 3).

У 2021 році Україна у рейтингу індексу верховенства права за даними World Justice Project посіла 74 місце. Лідирують у цьому рейтингу Данія, Норвегія та Фінляндія. У той же час, країни як Венесуела, Камбоджа та Демократична Республіка Конго залишилися на низьких позиціях.

Індекс відкритості бюджету (Open Budget Index) [7] проводить оцінку прозорості та відкритості бюджетного процесу в країнах світу. Індекс відкритості бюджету оцінюється на основі декількох критеріїв, таких як доступність публічної інформації про бюджет, участь громадськості у бюджетних процесах, механізми контролю та звітності. Результати індексу дають можливість порівняти рівень відкритості бюджету між різними країнами та визначити напрями для поліпшення бюджет-

Таблиця 3

Оцінка індексу верховенства права країн світу за 2019–2021 роки

Країна	2019		2020		2021	
	Місце в рейтингу	Значення	Місце в рейтингу	Значення	Місце в рейтингу	Значення
Данія	1	0.90	1	0.90	1	0.90
Норвегія	2	0.89	2	0.89	2	0.90
Фінляндія	3	0.87	3	0.87	3	0.88
Швеція	4	0.85	4	0.86	4	0.86
Німеччина	6	0.84	6	0.84	5	0.84
Польща	27	0.66	28	0.66	36	0.64
Румунія	31	0.64	32	0.63	41	0.63
Угорщина	57	0.53	60	0.53	69	0.52
Україна	77	0.50	72	0.51	74	0.51
Білорусь	66	0.52	68	0.51	97	0.48
Росія	88	0.47	94	0.47	101	0.46

Джерело: [8]

ного управління та забезпечення відкритості та прозорості використання публічних коштів.

Аналіз Індексу відкритості Бюджету України за 2021 рік показав наступне: участь громадськості склала 39 балів, бюджетний нагляд – 82 бали, а прозорість – 65 балів з 100. Ці дані свідчать про проблеми у доступності та прозорості бюджетних процесів для громадськості, але одночасно вказують на наявність ефективних механізмів контролю з боку влади [7].

Індекс ризику корупції (Corruption Risk Index) [6] надає аналіз рівня потенційного ризику корупції в різних сферах суспільства та економіки. Індекс ризику корупції оцінюється на основі різних параметрів, таких як доступність та ефективність антикорупційних законів, рівень прозорості управління та фінансових операцій, наявність механізмів контролю, судова незалежність та свобода преси (табл. 4). Результати цього індексу надають можливість урядам, громадським організаціям та бізнесу зрозуміти потенційні ризики корупції та прийняти необхідні заходи для їх управління.

Таблиця 4

Оцінка показників Індекс ризику корупції України (прогноз корупційних ризиків) за 2013–2023 рр.

Компоненти	2013 рік	2023 рік	Результат
Прозорість бюджету	7.42	8.4	незначні зміни
Судова незалежність	3.27	4.08	незначні зміни
Свобода преси	6.69	6.51	незначні зміни
Електронне громадянство	3.24	5.39	позитивні зміни
Онлайн-сервіси	4.82	8.33	позитивні зміни

Джерело: [6]

Такі показники для України за останнє десятиріччя вказують на позитивні тенденції у розвитку електронного управління та доступу до інформації для громадян, проте визначають незначні зміни спостерігаються у сфері прозорості бюджету, судової незалежності та свободи преси. Такі результати свід-

чать про ризики, які потребують уваги при розробці стратегій боротьби з корупцією.

В Україні на рівні держави оцінку рівня корупції серед влади, бізнесу та населення покладено на Національне агентство з питань запобігання корупції [10]. Щороку агентство визначає індекс сприйняття корупції серед населення та бізнесу (рис. 3), що дає змоги визначити напрями та розробити стратегії подолання корупції у тих сферах у яких визначено найбільший індекс.

Отже, зведена аналітика цих індикаторів свідчить про те, що в Україні існують прогалини в доступності та прозорості бюджетних процесів для громадськості. У той же час варто зауважити, що існують деякі зрушення у запровадженні механізму контролю та нагляду органами влади. Однак, необхідно активніше залучати громадськість до бюджетного процесу та забезпечити більшу прозорість у роботі державних структур, щоб збільшити рівень довіри громадян до управління фінансовими ресурсами країни.

Також, на нашу думку, варто визначити напрями мінімізації рівня корупції в Україні шляхом удосконалення нормативно-правової бази у сфері виявлення та протидії корупції та легалізації коштів отриманих незаконним шляхом, розробка ефективної та дієвої антикорупційної стратегії України (спільно з міжнародними організаціями та враховуючи сучасний воєнний стан та майбутній післявоєнний період), долучати українські підприємства до програми фінансового моніторингу у сфері співпраці з протидії корупції та легалізації коштів отриманих незаконним шляхом, посилювати відповідальність за порушення корупційного законодавства та законодавства у сфері протидії відмивання коштів отриманих злочинним шляхом, боротьбі з фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Такі напрями визначають майбутні дослідження у сфері запобігання корупції в Україні, покращення індикаторів та рівні довіри в процесі євроінтеграції.

Загалом, окреслені індикатори оцінки рівня корупції України і надають можливість отримати об'єктивну оцінку рівня корупції та динаміки її зміни в глобальному контексті.

Рис. 3. Індекс сприйняття поширеності корупції в окремих сферах у розрізі бізнесу і населення за 2023 рік

Джерело: складено автором за даними [10]

Висновки. Україна активно використовує різноманітні індекси та аналітичні інструменти для боротьби з корупцією. Такі індекси, як Індекс сприйняття корупції, Глобальний барометр корупції, Індикатори управління світового банку, Індекс ризику корупції та інші дозволяють проводити систематичний аналіз рівня корупції та масштабів нелегальних фінансових потоків. Використання цих інструментів допомагає визначити тенденції корупції як у публічному секторі, так і серед населення, і є основою для розробки стратегій та політик зменшення цих негативних явищ у всьому світі.

Результати оцінки індикаторів рівня корупції в Україні демонструють певний прогрес у боротьбі з корупцією, проте ризики в цій сфері залишаються високими. Необхідно не лише приймати нові антикорупційні закони у взаємозв'язку з правовими нормами у системі протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, але й ефективно їх реалізовувати, забезпечуючи прозорість та відповідальність у діяльності державних. Крім того,

важливо залучати громадськість, бізнес та міжнародні організації до спільної боротьби з корупцією, щоб забезпечити сталість та успішність реформ.

Ефективність боротьби з корупцією доцільно підвищувати завдяки впровадженню найкращих практик міжнародних організацій та інших країн щодо використання аналітичних інструментів у протидії корупції. Для цього необхідно адаптувати кращі практики, створювати міжнародне співробітництво для обміну досвідом та кращими практиками у сфері протидії корупції, розробляти та впроваджувати програми навчання та підвищення кваліфікації для фахівців, які займаються аналітикою та протидією корупції, проводити постійну підтримку наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення аналітичних інструментів та методів у протидії корупції, залучати міжнародні фінансові та технічні ресурси для реалізації проєктів з розвитку та впровадження аналітичних інструментів у сфері боротьби з корупцією.

Список використаних джерел:

1. Гречанюк Р. Національні антикорупційні стратегії в системі запобігання корупції України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3. С. 29–35.
2. Звіт «Люди та корупція: Європа та Центральна Азія». URL: <https://www.transparency.org/en/gcb/europe-and-central-asia/europe-central-asia-2016>

3. Кікалішвілі М.В. Стратегія й тактика протидії корупційній злочинності в Україні : монографія. ВД «Гельветика», 2020. 415 с.
4. Марушко Н.С., Воляник Г.М. Нелегальні фінансові потоки: базові дефініції та класифікація. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2023. № 33.2. С. 60–66.
5. Офіційна сторінка Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access>
6. Офіційна сторінка Corruption Risk Index. URL: <https://www.countryrisk.io/>
7. Офіційна сторінка Open Budget Index. URL: <https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results/2021/ukraine>
8. Офіційна сторінка Rule of Law Index. URL: <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-INDEX-21.pdf>
9. Офіційна сторінка Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/ukr>
10. Офіційна сторінка Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/>
11. Сержанов В.В., Дяченко Т.А., Абрамов Ф.В. Корупція, неефективні інститути та європейська інтеграція. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. № 44. С. 90–95.
12. Шевченко Н., Копитко М., Мігус І. Напрями зниження рівня корупції в Україні в умовах кризових явищ та підвищення необхідності легалізації доходів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2 (70). С. 21–28.
13. Яковенко Г.Б. Вимірювання рівня корупції: можливості сучасного етапу. *Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України*. 2018. Вип. 4 (44). С. 169–174.

References:

1. Hrechanyuk R. (2019) National Anti-Corruption Strategies in the Corruption Prevention System of Ukraine. *Actual Problems of Jurisprudence*, no. 3, pp. 29–35.
2. Report "People and Corruption: Europe and Central Asia" (2016). Available at: <https://www.transparency.org/en/gcb/europe-and-central-asia/europe-central-asia-2016>
3. Kikalishvili M. V. (2020) Strategy and Tactics of Combating Corruption in Ukraine: Monograph. PH "Helvetika".
4. Marushko N. S., & Volyanik G. M. (2023) Illegal Financial Flows: Basic Definitions and Classification. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, no. 33.2, pp. 60–66.
5. World Bank (n.d.). Official page of the World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access>
6. Corruption Risk Index Official Page. Available at: <https://www.countryrisk.io/>
7. Open Budget Index Official Page. Available at: <https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results/2021/ukraine>
8. Rule of Law Index Official Page. Available at: <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-INDEX-21.pdf>
9. Transparency International Official Page. Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/ukr>
10. National Agency on Corruption Prevention Official Page. Available at: <https://nazk.gov.ua/>
11. Sergianov V. V., Dyachenko T. A., & Abramov F. V. (2022) Corruption, Ineffective Institutions, and European Integration. *Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, no. (44), pp. 90–95.
12. Shevchenko N., Kopitko M., & Migus I. (2023) Directions for reducing the level of corruption in Ukraine amid crisis phenomena and the increasing need for income legalization. *Scientific Notes of the University "KROK"*, no. 2 (70), pp. 21–28.
13. Yakovenko G. B. (2018) Measuring the Level of Corruption: Opportunities of the Modern Stage. *Actual Problems of Public Administration: Collection of Scientific Papers of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, vol. 4 (44), pp. 169–174.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2024

УДК 330.37.07

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-7>**Михайлов Станіслав Вікторович**

здобувач,

Національний університет водного господарства
та природокористування

вулиця Соборна, 11, Рівне, 33000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4120-4686>**Савіна Наталія Борисівна**

доктор економічних наук, професор,

Національний університет водного господарства
та природокористування

вулиця Соборна, 11, Рівне, 33000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8339-1219>**ЕВОЛЮЦІЯ РЕГУЛЯТОРНОЇ МОДЕЛІ ГРАЛЬНОГО СЕКТОРУ:
ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ТА СУСПІЛЬСТВО**

***Анотація.** У пропонованому дослідженні досліджується адаптивна модель системи державного регулювання грального бізнесу як інструмент розвитку національної економіки. Автори висвітлюють сучасні стратегії регулювання гральної сфери та пропонують адаптивний підхід як ефективний спосіб вирішення її проблем. Аналізуючи позитивні ефекти адаптивної моделі, автори встановлюють, що вона сприяє стимулюванню інвестицій, створенню нових робочих місць та збільшенню податкових надходжень. Особлива увага приділяється захисту суспільних інтересів та мінімізації ризиків, пов'язаних з гральним бізнесом. Дослідження ґрунтується на комплексному аналізі законодавства, академічних досліджень та емпіричних даних з різних країн. Особлива увага приділяється методам моделювання економічних та соціальних взаємодій в гральній сфері, а також аналізу практичних випадків впровадження адаптивного регулювання. Наукова новизна дослідження базується на унікальному підході до аналізу взаємодії грального бізнесу зі суспільством та технологічним прогресом. Дослідницька робота виявляє, як адаптивна модель регулювання може відповідати на виклики, що виникають у зв'язку з швидкими та неочікуваними змінами у соціокультурному середовищі та технологічному ландшафті. Додатково, використання новітніх методів аналізу дозволяє виявити та проаналізувати патерни змін у споживчих тенденціях, технологічних інноваціях та соціальних цінностях, що сприяє розробці більш точних та ефективних стратегій регулювання. Такий підхід до дослідження відкриває нові перспективи для розвитку адаптивної моделі, яка може забезпечити не лише адекватну реакцію на поточні виклики, але й підготовку до майбутніх трансформацій у гральній індустрії. Практичне значення дослідження полягає у можливості впровадження адаптивної моделі регулювання з метою забезпечення стабільного економічного розвитку та захисту суспільних інтересів. Основні висновки статті акцентують на необхідності розвитку інноваційних підходів у сфері регулювання грального бізнесу та переходу до адаптивної моделі як ключового фактору ефективного управління цією галуззю.*

***Ключові слова:** азартні ігри, регуляторна політика, адаптивна модель, економічна ефективність, соціальна відповідальність.*

Mykhailov Stanislav, Savina Nataliia

National University of Water and Environmental Engineering

**EVOLUTION OF REGULATORY MODEL IN THE GAMBLING
SECTOR: IMPACT ON ECONOMY AND SOCIETY**

***Abstract.** The proposed study examines the adaptive model of the state regulation system of the gambling industry as a tool for the development of the national economy. The authors highlight modern strategies for regulating the gaming sector and offer an adaptive approach as an effective way to solve these problems. Analysing the positive effects of the adaptive model, the authors establish that it helps to stimulate investments, create new jobs and increase*

tax revenues. Special attention is given to the protection of public interests and the minimization of risks associated with the gambling business. The study is based on a comprehensive analysis of legislation, academic research and empirical data from different countries. Special attention is given to the methods of modelling economic and social interactions in the gambling sector, as well as to the analysis of practical cases of the implementation of adaptive regulation. The scientific novelty of the study is based on a unique approach to analysing the interaction of the gaming business with society and technological progress. The research explores how an adaptive model of regulation can respond to the challenges arising from rapid and unexpected changes in the socio-cultural environment and technological landscape. In addition, the use of the latest analysis methods allows to identify and analyse patterns of changes in consumer trends, technological innovations and social values, which contributes to the development of more accurate and effective regulatory strategies. This approach of the research opens up new perspectives for the development of an adaptive model that can provide not only an adequate response to current challenges, but also preparation for future transformations in the gaming industry. The practical significance of the study lies in the possibility of implementing an adaptive model of regulation in order to ensure stable economic development and protection of public interests. The main conclusions of the article emphasize the need of the development of innovative approaches in the gaming industry regulation and the transition to an adaptive model as a key factor in the effective management of this industry.

Key words: gambling, regulatory policy, adaptive model, economic efficiency, social responsibility.

Вступ. Гральний бізнес, включаючи казино, лотереї, ігрові автомати та інші форми азартних ігор, становить значну частину світової економіки. У багатьох країнах він є ключовим галузевим сектором, який приносить величезні прибутки, сприяє розвитку туризму та забезпечує робочі місця для мільйонів людей. Проте, відомо, що гральний бізнес також може мати негативні наслідки, такі як залежність, фінансові проблеми та соціальні розлади.

З огляду на складність цих проблем і потенційний внесок грального бізнесу у економіку, розробка ефективної моделі державного регулювання стає вельми актуальною. Адаптивна модель регулювання може виявитися найбільш відповідною до вимог сучасності, оскільки вона передбачає постійне аналізування та адаптацію до змін в гральній індустрії, щоб забезпечити баланс між економічними вигодами та соціальними ризиками.

Необхідність створення ефективної системи регулювання грального бізнесу в сучасному світі набуває все більшого значення, і адаптивна модель може стати ключовим інструментом для досягнення цієї мети.

Матеріали та методи. Для проведення аналізу ефективності адаптивної моделі системи державного регулювання грального бізнесу ми використовували комплексний підхід, включаючи огляд літератури, аналіз законодавства та нормативних актів різних

країн, а також порівняльний аналіз практики регулювання гральної індустрії. Зокрема, для збору даних та аналізу статистичних даних щодо впливу грального бізнесу на економіку та соціальну сферу ми використовували офіційні звіти регулюючих органів, дослідження незалежних експертів та аналітичні звіти міжнародних організацій, таких як Європейська асоціація азартних ігор [4] та Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей [2]. Для аналізу особливостей адаптивної моделі регулювання було використано методи індукції та дедукції, а також порівняльний аналіз правових систем різних країн. Також було висвітлено ключові аспекти такої моделі, включаючи механізми моніторингу, реагування на зміни у гральній індустрії, залучення стейкхолдерів та механізми забезпечення відкритості та прозорості процесу регулювання.

Результати. Протягом останніх двох десятиліть стратегії боротьби з бідністю та вразливістю все більше акцентувалися на соціальному захисті як ключовій стратегії. Ця стратегія спрямована на зміцнення інклюзивного соціального розвитку та забезпечення справедливого економічного зростання. У світі спостерігається зростаюча тенденція формування національних стратегій соціального захисту, які інтегрують програми, спрямовані на різні етапи життєвого циклу, в єдину систему [3]. Цей підхід сприяє покращенню внутрішніх зв'язків у секторі соці-

ального захисту та встановленню зв'язків з іншими сферами політики, як соціальними, так і економічними, з метою зміцнення комплексного впливу через створення міжгалузєвої синергії.

Для успішного генерування такої синергії система соціального захисту потребує відповідної політики та законодавчої стратегії, включаючи бюджетну структуру та конкретні програми з відповідними системами їх реалізації. Комплексна стратегія об'єднує різноманітні інструменти в єдину систему політик та програм, які не лише борються з бідністю та вразливістю, але й сприяють зміцненню інклюзивного соціального розвитку та справедливого економічного зростання.

Законодавство, що регулює галузь азартних ігор, базується на принципах державної політики, яка спрямована на забезпечення проведення ігор чесно, в конкурентній обстановці та без присутності кримінальних чи корупційних елементів. Враховуючи те, що довіра суспільства є ключовим фактором для безперервного зростання та розвитку галузі ігор, закони про азартні ігри мають на меті захистити інтереси споживачів, забезпечити стабільність та інтегритет індустрії, а також запобігти будь-якому обману та шахрайству [6].

Понад те, закони про азартні ігри можуть бути спрямовані на захист та максимізацію державних та місцевих надходжень, що здійснюються за рахунок оподаткування та ліцензійних зборів, які стягуються з учасників галузі, а також на підтримку економічного розвитку та розвитку туризму. З метою досягнення цих цілей державна політика в цій області передбачає встановлення процедур, які забезпечують, що всі учасники ігор відповідають певним стандартам характеру та придатності.

У сфері саморегулювання організаторів азартних ігор мають бути встановлені наступні обов'язки:

- розробляти та підтримувати відповідальну практику та процедури бухгалтерського обліку, що відповідають вимогам законодавства і міжнародних стандартів;

- здійснювати ефективний контроль за фінансовою діяльністю, включаючи встанов-

лення мінімальних процедур для внутрішніх фіскальних справ і захисту активів та доходів;

- подавати періодичні звіти державним регуляторам, що містять об'єктивну та достовірну інформацію про фінансовий стан та діяльність організаторів азартних ігор;

- суворо дотримуватись законів, нормативних актів і внутрішнього контролю стосовно організації азартних ігор, що забезпечує дотримання етичних стандартів та запобігає порушенням прав споживачів [5].

В юрисдикціях зазвичай нормативне середовище у сфері азартних ігор формується законодавством і контролюється регулюючими органами, які мають повноваження з тлумачення законів та правил щодо азартних ігор та широкі повноваження з регулювання. В Україні Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ) [2] виступає уповноваженим органом із контролю в сфері азартних ігор. КРАІЛ має на меті забезпечити дотримання законодавства, захист прав та законних інтересів громадян, а також створення рівних умов для всіх учасників азартних ігор [1].

Органи регулювання азартних ігор у різних юрисдикціях можуть здійснювати наступні функції:

- приймати правила та положення згідно зі статутом;

- проводити розслідування для встановлення порушень законів чи правил;

- забезпечувати виконання законів про азартні ігри та накладати дисциплінарні санкції за порушення, у тому числі штрафи та пені;

- досліджувати характер і придатність учасників гральних операцій та приймати рішення щодо їх придатності для отримання ліцензії;

- видача ліцензій на організацію та проведення азартних ігор;

- збирати та аналізувати звіти та інформацію від учасників гральних операцій;

- переглядати та схвалювати транзакції, такі як операції з придбання або зміни контролю над учасниками гральної індустрії;

- встановлення та збір зборів та/або податків [4].

Закони, що стосуються азартних ігор, вимагають від організаторів грального біз-

несу та їх дочірніх компаній отримання ліцензій або висновків про придатність від органів регулювання грального сектору. Ці ліцензії або висновки про придатність зазвичай видаються після перевірки відповідності заявника вимогам та стандартам.

Уповноважені органи з азартних ігор мають широкі повноваження визначати, чи відповідає заявник критеріям для отримання ліцензії або висновку про придатність. Вони можуть відхиляти або обмежувати заявки, а також відкликати або призупиняти ліцензії чи схвалення, а також накладати штрафи на осіб, які порушують встановлені норми.

Критерії, які використовуються при видачі ліцензій чи висновків про придатність [6], можуть включати такі фактори:

1. Фінансова стабільність, чесність та відповідальність заявника, у тому числі його капіталізація та здатність забезпечити адекватне страхування.
2. Якість казино, що належить заявнику.
3. Очікуваний дохід від експлуатації грального закладу.
4. Політика зайнятості та навчання представників меншин.
5. Вплив на конкуренцію та суспільство в цілому.

При оцінці кандидатів на отримання ліцензій на азартні ігри, органи регулювання враховують їх репутацію, кримінальну та фінансову історію, а також круг осіб, з якими вони спілкуються. Багато юрисдикцій обмежують кількість ліцензій для гральних операторів, а деякі обмежують кількість ліцензій, які може отримати один гравець на ринку. Ліцензії на азартні ігри, як правило, не можуть бути передані без затвердження регуляторного органу. Вони надаються на обмежений термін і потребують періодичного оновлення.

Більшість юрисдикцій мають правила, які регулюють дії у випадку відкликання або не продовження ліцензії. Органи регулювання можуть перевіряти будь-яку фізичну або юридичну особу, яка має значний вплив на гральний бізнес, щоб визначити, чи потрібно їй отримати ліцензію як діловий партнер грального оператора. Деякі юрисдикції вимагають,

щоб будь-яка зміна керівництва або ключових посадових осіб була затверджена відповідним регуляторним органом.

Кандидати на отримання ліцензій повинні надати докладну особисту та фінансову інформацію для подальшого ретельного дослідження. Особа, яка подає заявку, зазвичай несе всі витрати на це розслідування. Про будь-які зміни в керівництві або ключових посадах необхідно повідомляти органи регулювання грального бізнесу.

Отже, вимоги до отримання ліцензій на азартні ігри включають ретельну перевірку репутації, кримінальної та фінансової історії кандидатів, а також їх стосунки з іншими особами. Ці ліцензії, як правило, обмежені терміном дії і потребують періодичного оновлення. Органи регулювання мають широкі повноваження контролювати та встановлювати умови для отримання ліцензій, а також можуть вживати заходів у випадку порушення правил або умов надання ліцензій.

Висновки. Гральний бізнес може бути потужним стимулятором економіки, але без чіткої та адаптивної системи державного регулювання він може нести й значні ризики. Дана модель пропонує гнучкий підхід до регулювання, який враховує мінливі умови ринку та забезпечує баланс між стимулюванням економічного зростання та захистом суспільних інтересів.

Основні принципи моделі: *адаптивність* (система регулювання має бути здатною швидко реагувати на зміни ринку, технологій та суспільних потреб); *прозорість* (всі правила та процедури мають бути чітко визначені та доступні для всіх учасників ринку); *відповідальність* (система регулювання має забезпечувати відповідальну поведінку гравців, операторів та інших учасників ринку); *захист суспільних інтересів* (система регулювання має мінімізувати ризики, пов'язані з гральним бізнесом, такі як залежність, відмивання коштів та злочинність).

Ключові елементи моделі: *Ліцензування* (оператори грального бізнесу повинні мати ліцензію, видану компетентним органом); *фінансовий контроль* (система регулювання

має гарантувати, що оператори грального бізнесу ведуть свою діяльність прозоро та відповідально); *захист гравців* (система регулювання має включати заходи для захисту гравців від залежності та інших ризиків); *соціальна відповідальність* (оператори грального бізнесу повинні нести відповідальність за свої дії перед суспільством).

Переваги адаптивної моделі включають стимулювання економічного зростання шляхом приваблення інвестицій у гральний бізнес, створення нових робочих місць і збільшення податкових надходжень. Крім того, ця модель

дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з гральним сектором, та забезпечує захист суспільних інтересів. Її гнучкість полягає в здатності швидко реагувати на зміни на ринку, в технологіях та в потребах суспільства.

Отже, адаптивна модель системи державного регулювання грального бізнесу може бути ефективним інструментом розвитку національної економіки. Завдяки своїй гнучкості та прозорості, вона може стимулювати інвестиції, створювати робочі місця та генерувати податкові надходження, водночас захищаючи суспільні інтереси.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 06.03.2024).
2. Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей. URL: <https://www.gc.gov.ua/> (дата звернення: 06.03.2024).
3. Мельник А.Ф. Державне регулювання економіки. Київ, 1994. 427 с.
4. European Gaming and Betting Association. URL: <https://www.egba.eu/resource-post/regulated-online-gambling-market-2019-2026/> (дата звернення: 06.03.2024).
5. JUMIO. Online Gambling Regulations and Trends in 2024. URL: <https://www.jumio.com/gaming-report/regulatory-trends-around-the-globe/> (дата звернення: 06.03.2024).
6. The National Council on Problem Gambling. Internet Responsible Gambling Standards. URL: <https://www.ncpgambling.org/responsible-gambling/internet-standards/> (дата звернення: 06.03.2024).

References:

1. Zakon Ukrainy "Pro derzhavne rehulivannia diialnosti shchodo orhanizatsii ta provedennia azartnykh ihor" [The Law of Ukraine "On State Regulation of Activities Regarding the Organization and Conduct of Gambling"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (accessed March 6, 2024).
2. Commission for Regulation of Gambling and Lotteries. Available at: <https://www.gc.gov.ua/> (accessed March 6, 2024).
3. Melnyk A. F. (1994) Derzhavne rehulivannia ekonomiky [State regulation of the economy]. Kyiv, 427 p. (in Ukrainian)
4. European Gaming and Betting Association. Available at: <https://www.egba.eu/resource-post/regulated-online-gambling-market-2019-2026/> (accessed March 6, 2024).
5. JUMIO. Online Gambling Regulations and Trends in 2024. Available at: <https://www.jumio.com/gaming-report/regulatory-trends-around-the-globe/> (accessed March 6, 2024).
6. The National Council on Problem Gambling. Internet Responsible Gambling Standards. Available at: <https://www.ncpgambling.org/responsible-gambling/internet-standards/> (accessed March 6, 2024).

Стаття надійшла до редакції 08.03.2024

УДК 330.37.07

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-8>

Михайлова Єлизавета Вікторівна

кандидат філологічних наук, докторант,
Національний університет водного господарства
та природокористування
вулиця Соборна, 11, Рівне, 33000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1539-1548>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОГО ЛАНДШАФТУ: ОСВІТА В ЧАСИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

***Анотація.** Ця стаття представляє глибокий аналіз і дослідження процесу модернізації маркетингового середовища в сфері освіти у зв'язку з інформаційними викликами. Методологія дослідження охоплює систематичний аналіз наукових джерел, комплексне вивчення статистичних даних та усвідомлене використання емпіричних досліджень. Такий підхід дозволяє не лише виявити основні тенденції та виклики, з якими стикаються освітні установи в сучасному інформаційному середовищі, але й ретельно проаналізувати їхній вплив на стратегії маркетингу та розвитку освітніх закладів. Практична цінність цієї роботи полягає в наданні конкретних рекомендацій та стратегій для освітніх установ з метою підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності маркетингової діяльності в умовах інформаційного протистояння. Результати дослідження виявили необхідність впровадження новітніх маркетингових стратегій та технологій у сфері освіти. Зокрема, відзначається актуальність використання методів медіа-брендингу, соціального медіа-маркетингу та інтерактивних комунікаційних засобів. Зрозуміло, що освітні заклади повинні адаптуватися до сучасних вимог ринку, тому акцент робиться на інноваційних підходах та застосуванні передових інформаційно-комунікаційних технологій. Це сприятиме покращенню якості освітніх послуг, збільшенню конкурентоспроможності та відкриттю нових можливостей для розвитку освітніх закладів у сучасному цифровому світі. Практична цінність даної роботи полягає в наданні конкретних рекомендацій та стратегій для освітніх установ з метою підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності маркетингової діяльності в умовах інформаційного протистояння. Це дозволяє закладам освіти адаптуватися до сучасних вимог ринку та успішно конкурувати у цифровому середовищі. Застосування запропонованих стратегій допоможе удосконалити комунікацію з аудиторією, збільшити привабливість закладу, а також підвищити ефективність маркетингових кампаній. Такі рекомендації мають практичне значення для керівництва освітніх установ у вирішенні актуальних завдань щодо підтримки та розвитку закладу в умовах сучасного інформаційного простору.*

***Ключові слова:** сфера освіти, інформаційні виклики, маркетингове середовище, заклад освіти, оцінка ризиків.*

Mykhailova Yelyzaveta

National University of Water and Environmental Engineering

TRANSFORMATION OF THE MARKETING LANDSCAPE: EDUCATION IN TIMES OF INFORMATION CHALLENGES

***Abstract.** This article presents an in-depth analysis and study of the process of modernization of the marketing environment in the field of education in connection with information challenges. The research methodology includes a systematic analysis of scientific sources, a comprehensive study of statistical data, and the conscious use of empirical research. This approach allows not only to identify the main trends and challenges faced by educational institutions in the modern information environment, but also to carefully analyse their impact on the marketing and development strategies of educational institutions. The practical value of this work lies in the provision of specific recommendations and strategies for educational institutions in order to increase their competitiveness and effectiveness of marketing activities in the conditions of information confrontation. The results of the study revealed the need to implement the latest marketing strategies and technologies in the field of education. In particular, the relevance of using methods of media branding, social media marketing and interactive communication tools is noted. It is clear that educational*

institutions must adapt to modern market requirements, therefore the emphasis is on innovative approaches and the use of advanced information and communication technologies. This will help improve the quality of educational services, increase competitiveness and open up new opportunities for the development of educational institutions in the modern digital world. The practical value of this work consists in providing specific recommendations and strategies for educational institutions in order to increase their competitiveness and effectiveness of marketing activities in the conditions of information confrontation. This allows educational institutions to adapt to modern market requirements and successfully compete in the digital environment. The application of the proposed strategies will help improve communication with the audience, increase the attractiveness of the institution, and also increase the effectiveness of marketing campaigns. Such recommendations are of practical importance for the management of educational institutions in solving urgent tasks related to the support and development of the institution in the conditions of the modern information space.

Key words: education sector; information challenges, marketing environment, educational institution, risk assessment.

Вступ. У сучасному світі, де інформаційні впливи стають невід'ємною складовою політичної арени, сфера освіти виявляється в особливо вразливому стані. Модернізація маркетингового середовища в освітній сфері набуває важливості, оскільки вимагає здатності пристосовуватися до швидких змін і впливати на сприйняття інформації. Це дослідження спрямоване на вивчення та аналіз інструментів та стратегій модернізації маркетингового середовища в освітній галузі в умовах інформаційної війни, з метою забезпечення ефективного впливу та збереження довіри громадськості.

Екстерналії відображають як позитивний, так і негативний вплив, де негативні ризики, можуть бути збалансовані успішною маркетинговою стратегією. Однак сфера освіти вважається однією з найбільш консервативних у суспільстві, і лише з настанням цифрової ери та появою Web 2.0 почалася трансформація [6]. Цей процес ґрунтується на цифрових та мережевих технологіях, що спричинили найшвидші, радикальні та масштабні зміни в економіці та соціальній сфері, зокрема в освіті. В освітній сфері найбільш важливим є перехід від ексклюзивності, елітарності та обмеженості форм отримання знань та інформації до їх загальної доступності та різноманітності форм взаємодії всіх учасників освітнього процесу, а також до персоналізації навчання [2].

Досвід провідних закладів освіти за кордоном підтверджує критичне значення розвитку інформаційної системи у навчальних установах, оскільки вона визначає якість інформаційно-технічного забезпечення управлінських, навчальних, маркетингових та інно-

ваційних процесів. Інформаційна стратегія закладу освіти, що включає ряд компонентів, спрямована на підвищення його конкурентоспроможності і розглядається у контексті двох взаємопов'язаних процесів: управління зовнішнім та внутрішнім середовищем [4]. Впровадження автоматизованої інформаційно-аналітичної системи призведе до покращення управлінської структури за рахунок оптимізації процесів планування, обліку, контролю та координації, а також зниження витрат на освітні продукти. Використання інформаційно-інноваційних технологій у навчальному процесі підвищить вимоги до навчальних програм і сприятиме підвищенню рівня освітньої підготовки. Розвиток інформаційно-комунікаційних каналів, що забезпечують підвищення рівня інформатизації суспільства стосовно діяльності навчального закладу, розширить коло потенційних споживачів освітніх продуктів.

Матеріали та методи. Пропоноване дослідження ґрунтується на комплексному дослідженні процесу модернізації маркетингового середовища в сфері освіти в умовах інформаційної війни. Було використано комплексний підхід, який включав літературний аналіз, статистичний огляд та емпіричні дослідження. Літературний аналіз дозволив визначити ключові концепції, статистичний аналіз використовувався для аналізу тенденцій у сфері освіти та маркетингу, а емпіричні дослідження проводилися для оцінки впливу інформаційної війни на маркетингове середовище в освітній сфері.

Результати. Медіатизація в сфері освіти може відбуватися у двох основних напрямках: 1) медіатизація простору, що включає впрова-

дження нових технічних та інформаційних засобів, таких як дистанційні освітні технології; 2) медіатизація взаємодії, що передбачає використання нових інформаційних технологій у процесі взаємодії між викладачем та студентом, наприклад, за допомогою інтерактивних дошок та проекторів під час навчання [1].

Проте, в умовах інформаційних екстерналій, важливим елементом антикризового управління для освітніх закладів є медіабрендинг. Медіабрендинг – це комплекс заходів, спрямованих на популяризацію інформації про заклад освіти, а не лише на активне просування товарів чи послуг. Основними інструментами медіабрендингу освітніх послуг є веб-сайт, використання дистанційних комунікаційних технологій (наприклад, вебінари) та маркетинг у соціальних медіа.

Більшість освітніх закладів використовують веб-сайт як основний інструмент просування, проте успішність його впливу залежить від відповідності певним вимогам та стандартам як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку. Інтернет-маркетинг у сфері вищої освіти орієнтується на місце закладу в світових рейтингах, таких як Webometrics [6], який аналізує представленість вишів у мережі. Однак низькі результати українських закладів можуть бути пояснені декількома причинами, такими як наявність кількох веб-адрес, низька активність співробітників щодо життєдіяльності сайту та інші. Привернення цільової аудиторії на сайт освітнього закладу вимагає проведення пошукової оптимізації сайту (SEO), яка є ключовим фактором для забезпечення його видимості [5].

Актуальним інструментом для просування освітніх послуг є соціальні медіа та соціальні мережі, оскільки значна частка цільової аудиторії користується ними. Маркетинг в соціальних медіа (SMM) є ефективним способом залучення уваги потенційних споживачів освітніх послуг. Цей метод передбачає рекламні кампанії в соціальних мережах і спільнотах без посередництва рекламних агентств або систем контекстної реклами. Рекламодавець сам знаходить інтересуючу аудиторію та безпосередньо повідомляє їй

комерційну пропозицію, що дозволяє конкретизувати цільову аудиторію та використовувати ефективні способи просування.

Медіа-комунікація закладу освіти включає обмін інформацією між навчальним закладом та його цільовими аудиторіями. Зміст і форма передачі інформації повинні відповідати потребам цільової аудиторії та досягати цілей навчального закладу. Процес організації комунікації з ринком використовує різноманітні засоби та функції, що мають різну структуру [1].

Модернізація маркетингового середовища закладу освіти може знаходитись під впливом різноманітних загроз, які впливають на його стабільність і конкурентоспроможність. Перший рівень загроз полягає в неузгодженості позицій керівництва закладів освіти та політиків, що може призвести до проблем з фінансуванням і загрожувати реалізації стратегій розвитку. Другий рівень загроз визначається відсутністю чітких стратегій розвитку та нестабільним фінансуванням, що ускладнює планування і реалізацію маркетингових ініціатив. Третій рівень загрози включає низький рівень міжнародної діяльності закладів освіти та відрив навчання від практики, що може призвести до втрати конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Четвертий рівень загроз формується через зниження якості освіти порівняно з освітніми системами розвинених країн, що може погіршити репутацію закладу. П'ятий рівень, що впливає з попереднього, полягає в низькому рівні підготовки випускників закладів вищої освіти, що може вплинути на їх конкурентоспроможність на ринку праці. Шостий і сьомий рівні загроз визначаються відсутністю розвитку закладів освіти та недостатньою конкурентоспроможністю, що може призвести до втрати студентів і фінансових проблем [1].

Таким чином, модернізація маркетингового середовища в сфері освіти вимагає уваги до ряду загроз, що можуть вплинути на успішність і конкурентоспроможність закладів освіти. Необхідно активно працювати над узгодженням стратегій розвитку, забезпеченням стабільного фінансування та підвищенням якості освіти, щоб відповідати вимогам сучасного ринку. Тільки шляхом вирішення

цих викликів заклади освіти зможуть досягти успіху і зберегти свою конкурентоспроможність у динамічному середовищі.

Висновки. Отже, для успішного функціонування навчального закладу в епоху інформаційного суспільства ключовою є необхідність модернізації маркетингового середовища, яке може охоплювати як зовнішні, так і внутрішні аспекти. Для зовнішньої модернізації характерним є медіа-брендинг, який втілюється через розробку веб-сайту, проведення вебінарів та активну присутність в соціальних мережах. Внутрішнє середовище включає автоматизацію систем управління за допомогою веб-сайту, використання інформаційно-комуні-

каційних технологій у навчальному процесі, а також використання соціальних медіа як основного інструменту інформаційних каналів.

Розвиток маркетингового середовища досягається завдяки впровадженню різноманітних маркетингових технологій, таких як вірусний маркетинг, маркетингові Інтернет-технології, CRM (управління взаєминами з клієнтами), трейд-маркетинг, інтегровані маркетингові комунікації, крос-маркетинг.

Крім того, для ефективного розвитку закладу освіти важливою є інноваційна структура, оцінка інформаційних ризиків та аналіз можливих кризових ситуацій, що можуть виникнути в закладі освіти.

Список використаних джерел:

1. Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства. *Збірник тез I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 9 листопада 2018 р)*. Чернігів, 2018. 779 с.
2. Dhupia Bhawna, Alameen Abdalla. Adaptive eLearning System: Conceptual Framework for Personalized Study Environment. *Advanced Informatics for Computing Research*. 2019. P 334–342. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-15-0108-1_31
3. Finch D., Nadeau J., O'Reilly N. The Future of Marketing Education: A Practitioner's Perspective. *Journal of Marketing Education*. 2013. No. 35(1). P. 54–67. DOI: <https://doi.org/10.1177/0273475312465091>
4. Chifu I., Simons G. Informational Warfare: A Theoretical Approach. In: *Rethinking Warfare in the 21st Century: The Influence and Effects of the Politics, Information and Communication Mix*. Cambridge University Press. 2023. P. 20–57.
5. Shanahan D. E., Palmer L. H., & Salas J. Achieving Scaled and Sustained Use of Client-Based Projects in Business School Marketing Education: A Proposed Suprastructure. *Journal of Marketing Education*. 2021. No. 43(1). P. 59–74. DOI: <https://doi.org/10.1177/0273475319881179>
6. Webometrics Ranking of World Universities. URL: <http://www.webometrics.info/index.html> (дата звернення: 11.03.2024).

References:

1. Konkurentospromozhnist vyshchoї osvity Ukraїny v umovakh informatsiїnoho suspilstva (November 9, 2018) [Competitiveness of higher education of Ukraine in the conditions of the information society]. *Zbirnyk tez I Mizhnarodnoї nauково–praktychnoї konferentsii*. Chernihiv, 779 p.
2. Dhupia Bhawna, Alameen Abdalla (2019) Adaptive eLearning System: Conceptual Framework for Personalized Study Environment. *Advanced Informatics for Computing Research*, pp. 334–342. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-15-0108-1_31
3. Finch D., Nadeau J., O'Reilly N. (2013) The Future of Marketing Education: A Practitioner's Perspective. *Journal of Marketing Education*, no. 35(1), pp. 54–67. DOI: <https://doi.org/10.1177/0273475312465091>
4. Chifu I., Simons G. (2023) Informational Warfare: A Theoretical Approach. In: *Rethinking Warfare in the 21st Century: The Influence and Effects of the Politics, Information and Communication Mix*. Cambridge University Press, pp. 20–57.
5. Shanahan D. E., Palmer L. H., & Salas J. (2021) Achieving Scaled and Sustained Use of Client-Based Projects in Business School Marketing Education: A Proposed Suprastructure. *Journal of Marketing Education*, no. 43(1), pp. 59–74. DOI: <https://doi.org/10.1177/0273475319881179>
6. Webometrics Ranking of World Universities. Available at: <http://www.webometrics.info/index.html> (accessed March 11, 2024).

Стаття надійшла до редакції 12.03.2024

УДК 657

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-9>

Наконечна Наталія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1377-4315>

Пацула Ольга Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9384-1578>

РИЗИКИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ У СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті проведено дослідження теоретичних засад та виявлення ролі ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України. Встановлено, що ризики, загрози й небезпеки, що виникають в грошово-кредитній сфері, істотно впливають на процеси і явища, що відбуваються у фінансовій системі та зумовлюють вагомі деструктивні зміни й диспропорції розвитку. Проаналізовано основні наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки держави та з'ясовано, що під фінансовою безпекою держави розуміється такий стан фінансової системи країни, за якого забезпечуються належні умови збереження цілісності фінансової системи, ефективності її функціонування, стійкості до зовнішніх і внутрішніх дисбалансів й шоків, а також сприятливі умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни. Виявлено, що фінансова безпека є найбільш вагомою складовою економічної безпеки держави, а її основними структурними компонентами являється грошово-кредитна, банківська, бюджетна, боргова, валютна безпеки та безпека небанківського фінансового сектору. Доведено значний негативний вплив на рівень фінансової безпеки держави ризиків грошово-кредитної сфери, які особливо загострилися під впливом чинників воєнного характеру в умовах сьогодення, внаслідок чого в країні спостерігається дестабілізація грошово-кредитного ринку, стрімке зростання валютного курсу й інфляції, скорочуються золотовалютні резерви НБУ та знижується купівельна спроможність населення. Встановлено необхідність формування ефективного механізму реалізації грошово-кредитної політики в контексті протидії ризикам і загрозам та забезпечення фінансової безпеки держави з урахуванням викликів і небезпек сучасності, зокрема, війни російської федерації проти України.*

***Ключові слова:** ризики, загрози, індикатори, грошово-кредитна сфера, фінансова безпека держави.*

Nakonechna Nataliya, Patsula Olha

Lviv State University of Internal Affairs

MONETARY CREDIT RISKS IN THE SYSTEM FOR STRENGTHENING FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

***Abstract.** The article researches the theoretical foundations and identifies the role of risks in the monetary sphere in the system of strengthening the financial security of Ukraine. It has been established that the risks, threats and dangers arising in the monetary and credit sphere significantly affect the processes and phenomena occurring in the financial system and cause significant destructive changes and disproportions in development. The main scientific approaches to determining the essence of the state's financial security have been analyzed and it has been clarified that the state's financial security means such a state of the country's financial system, which ensures the proper conditions for preserving the integrity of the financial system, the efficiency of its functioning, resistance to external and internal imbalances and shocks, as well as favorable conditions for stable socio-economic development of the*

country. It was revealed that financial security is the most important component of the economic security of the state, and its main structural components are monetary, banking, budgetary, debt, currency security and security of the non-banking financial sector. The existing problems in the development of the country's monetary sphere and their addition to unprecedented challenges and dangers of a military nature indicate that the domestic monetary system is unable to ensure sustainable economic growth, since significant destructive changes are extremely tangible and have a negative impact on the monetary system and credit relations, causing an increase in the cost of loans and devaluation of the currency. A significant negative impact on the level of financial security of the state of risks in the monetary and credit sphere, which have become particularly acute under the influence of factors of a military nature in today's conditions, has been proven, as a result of which the country is witnessing the destabilization of the monetary market, the rapid growth of the exchange rate and inflation, the reduction of the NBU's gold and currency reserves and the purchasing power of the population decreases. The mechanism for formulating and implementing monetary policy remains to be improved, with the main focus on strengthening Ukraine's financial security, especially in terms of identifying and preventing destabilizing factors whose negative effects lead to increased risks and threats to the security of the financial sector. The need for the formation of an effective mechanism for the implementation of monetary policy in the context of countering risks and threats and ensuring the financial security of the state, taking into account the challenges and dangers of our time, in particular, the war of the Russian Federation against Ukraine, was established.

Key words: risks, threats, indicators, monetary and credit sphere, financial security of the state.

Вступ. Кризові явища в економіці й суспільстві України, що зумовлені негативним впливом чинників глобалізації, регіоналізації та євроінтеграції та підкріплені сучасними викликами й небезпеками воєнного характеру, призвели до значного розбалансування явищ і процесів, що відбуваються в фінансовому секторі країни, внаслідок чого структурні диспропорції спостерігаються у фінансовій, грошово-кредитній, валютній, бюджетній та банківській системах, що призводить до зниження рівня фінансової безпеки держави. Надзвичайно гостро постали проблеми забезпечення ефективності функціонування грошово-кредитної сфери, посилення дестабілізуючого впливу ризиків і загроз якої істотно знижує рівень безпеки фінансової сфери та порушує параметри функціонування фінансових інститутів. Наведені тенденції засвідчують вагомість та нагальність дослідження ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України.

Матеріали і методи. Під час проведення даного дослідження були використанні матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, публікації О. Барановського, З. Варналія, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі та інших. У працях зазначених авторів, зроблено вагомий внесок у розв'язання проблем виявлення, запобігання та протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави.

Метою статті є моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України, що виникають в грошово-кредитній сфері і, які істотно впливають на процеси і явища, що відбуваються у фінансовій системі.

Результати. Вплив зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників і небезпек сучасності зумовлюють низку проблем функціонування економіки країни та призводить до посилення макроекономічної нестабільності, зростання дефіциту державного бюджету, підвищення рівня інфляції та поглиблення проблем соціального характеру. Захист інтересів держави у фінансовій сфері потребує формування дієвих механізмів забезпечення фінансової безпеки держави та, водночас, вчасного виявлення, запобігання та протидії ризикам, загрозам та небезпекам фінансового характеру.

Вагомий внесок у розвиток фінансової безпеки та в дослідження механізмів її забезпечення зробив З. Варналій [1], який визначив сутнісні характеристики фінансової безпеки та запропонував її трактувати як стан захищеності фінансових інтересів економічних агентів на всіх рівнях їх взаємовідносин.

Ю. Харазішвілі [2] фінансову безпеку розглядає в контексті оцінювання спроможності вітчизняної фінансової системи здійснювати оптимальний та раціональний розподіл наявних фінансових ресурсів, а також контролю-

вати процеси їх ефективного перерозподілу й використання.

А. Сухоруков [3] акцентує увагу на тому, що забезпечити оптимальний рівень фінансової безпеки держави неможливо без досягнення стабільності у грошово-кредитній, бюджетній, валютній, банківській та податковій сферах, а також в небанківському фінансовому секторі.

О. Барановський [4] вважає, що фінансова безпека є не лише однією із основних компонент економічної безпеки, а й відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки країни.

Науковці Л. Нечипорук та М. Гетьманський [5] стверджують, що фінансова безпека держави – це системне економічне явище, функціонування якого відбувається завдяки синтезу концепцій, стратегій, політики й тактики у тісному взаємозв'язку із інформаційно-аналітичним й організаційно-управлінським забезпеченням.

Найвні проблеми розвитку грошово-кредитної сфери країни та їх доповнення безпрецедентними викликами й небезпеками воєнного характеру свідчать про те, що вітчизняна грошово-кредитна система неспроможна забезпечити стійку динаміку економічного зростання, адже, вагомі деструктивні зміни

надзвичайно відчутні та чинять негативний вплив на систему грошового обігу та на кредитні відносини, обумовлюючи зростання вартості кредитів й девальвацію грошової одиниці. Наведені тенденції засвідчують необхідність виокремлення, деталізації та систематизації найбільш вагомих чинників грошово-кредитної сфери, які спричинюють виникнення ризиків й найбільший вплив на стан безпеки у фінансовій сфері.

Зокрема, Н. Носань [6] стверджує, що процес забезпечення й зміцнення фінансової безпеки держави потребує ефективної протидії чинникам результуючого впливу грошово-кредитної сфери на стан значення показників фінансової безпеки. Водночас, науковці пропонують чітко розмежовувати такі наукові категорії як «ризик», «загрози» й «небезпеки», сутнісні характеристики яких наведемо на рис. 1.

Достатньо вагомий вплив не економіку нашої держави та на рівень її фінансової безпеки мають фінанси, тому, важливим залишається формування ефективних механізмів грошово-кредитного регулювання та забезпечення грошово-кредитної безпеки. В даному контексті, варто звернути увагу на надмірний рівень політичної й економічної нестабільності, які зумовлюють істотну дестабіліза-

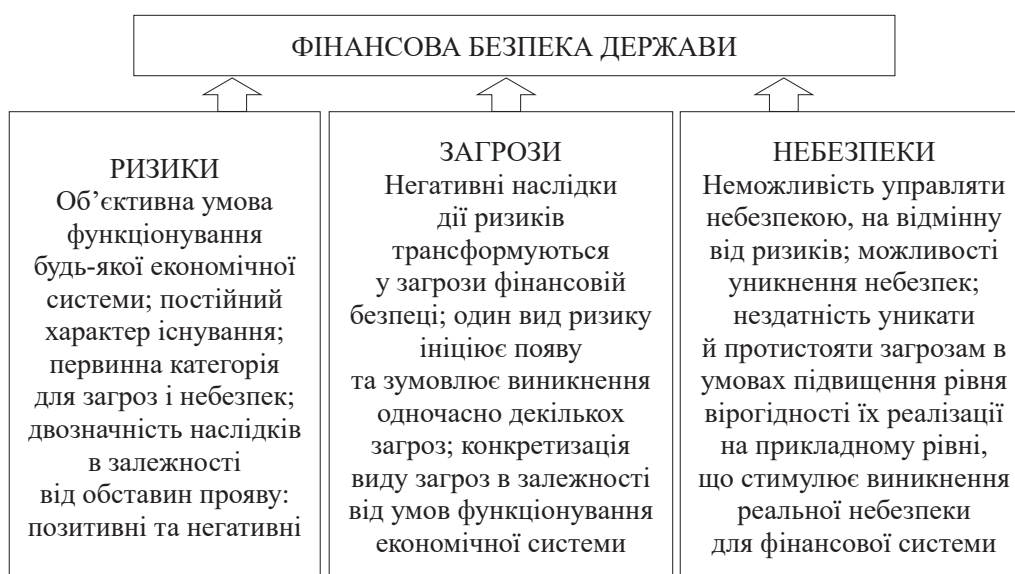

Рис. 1. Вплив ризиків, загроз і небезпек на фінансову безпеку держави

Джерело: [6]

цію грошово-кредитного ринку та призводять до стрімкого зростання валютного курсу й інфляції, внаслідок чого різко скорочуються золотовалютні резерви НБУ та знижується купівельна спроможність населення.

В Україні механізм формування та реалізації грошово-кредитної політики в контексті забезпечення фінансової безпеки держави враховує декілька чинників, зокрема:

1. Ефективне функціонування фінансово-кредитної системи.
2. Стабілізація національної валюти.
3. Ефективне управління й керованість інфляційними процесами.
4. Активізацію кредитних відносин.
5. Стимулювання виробництва [7].

Зазначимо, що основний акцент ставиться не лише на управління валютним курсом, а й на керованість процентними ставками та на управління грошовою масою, оскільки надмірне зростання грошової маси на фоні зниження відсоткових ставок в короткостроковому періоді чинить частково позитивний вплив на забезпечення фінансової безпеки держави, стимулюючи виробництво та підвищуючи платоспроможний попит. Однак, у довгостроковій перспективі значний негативний вплив на економіку має посилення інфляційних чинників та зростання рівня інфляції.

Ефективність реалізації грошово-кредитної політики істотно залежить від достатнього рівня захисту інтересів держави у фінансовій сфері та від зміцнення її фінансової безпеки. Вчасне виявлення ризиків і загроз грошової сфери у фінансовій безпеці держави, являється основним напрямком державної політики, особливо у воєнний час, оскільки дозволяє виявити та попередити негативний вплив на рівень фінансової безпеки за наступними критеріями:

1. Здатність грошово-кредитної системи стимулювати сталий розвиток й зростання економіки.
2. Здатність грошово-кредитної системи забезпечити виконання завдань і функцій в умовах дестабілізуючого впливу ризиків і загроз зовнішнього й внутрішнього середовища.

3. Незалежність й самостійність державної грошово-кредитної політики в процесі реалізації тактичних і стратегічних цілей.

Зазначені проблеми неможливо вирішити без розроблення ефективного механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики держави, яка на сучасному етапі є недосконалою та недостатньо прозорою. Крім того, обмежуватися лише удосконаленням грошово-кредитної політики буде недостатньо, тому, вагомим її підкріпленням вважаємо удосконалення інструментів регулювання валютної та банківської системи. При чому, реалізація комплексу заходів захисту інтересів держави у фінансовій сфері повинна передбачати скоординовану взаємодію Національного Банку України із органами державної влади, політичними, громадськими структурами та суспільством з метою забезпечення абсолютної прозорості їх діяльності та підзвітності.

Висновки. Можна підсумувати, що проблемні аспекти дослідження сутнісних характеристик ризиків грошово-кредитної сфери та їх впливу на фінансову безпеку держави доводяться параметрами оцінювання взаємозв'язку грошово-кредитних показників та рівня фінансової безпеки. Встановлено, що ефективна реалізація інструментів, механізмів та заходів грошово-кредитної політики сприяє зміцненню фінансової безпеки держави та створює умови для протидії ризикам і загрозам, що виникають в грошово-кредитній сфері, особливо під час воєнних дій.

Невирішеним є удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики, де основний акцент необхідно зробити на зміцнення фінансової безпеки України, особливо в частині виявлення та запобігання дестабілізуючих чинників, негативні дії яких, призводять до загострення ризиків та загроз безпеці фінансового сектора.

Таким чином, з огляду на продовження воєнного стану, стає очевидним, що за таких умов першочергового значення набуває формування механізму протидії ризикам та загрозам грошово-кредитної сфери.

Список використаних джерел:

1. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
2. Харазішвілі Ю. Системна безпека сталого розвитку: інструменти, оцінки, резерви та сценарії стратегічної реалізації : монографія. Київ : НАН України, Інститут економіки промисловості, 2019. 304 с.
3. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ : НППМБ, 2014. 117 с.
4. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. Київ : КНТЕУ, 2004. 759 с.
5. Нечипорук Л.В., Гетьманський М.О. Фінансова безпека держави та особливості безпеки страхового ринку як її складової. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2017. № 4. С. 76–85.
6. Носань Н.С. Актуальні загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 40. С. 35–39.
7. Марченко О.М., Пушак Я.Я., Ревак І.О. Фінансова безпека держави : навчальний посібник. Львів, 2020. 356 с.

References:

1. Varnaliy Z. S. (2020) *Ekonomichna ta finansova bezpeka Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi* [Economic and financial security of Ukraine in the conditions of globalization: monograph]. Kyiv: Znannia, 423 p.
2. Kharazishvili Yu. (2019) *Systemna bezpeka staloho rozvytku: instrumenty, otsinky, rezervy ta stsenariyi stratehichnoyi realizatsiyi* [Systemic security of sustainable development: tools, assessments, reserves and scenarios of strategic implementation: monograph]. Kyiv: NAN Ukraine, Instytut ekonomiku promuslovosti, 304 p.
3. Sukhorukov A. I. (2014) *Problemy finansovoyi bezpeky Ukrayiny*. [Problems of financial security of Ukraine: monograph]. Kyiv: NIPMB, 117 p.
4. Baranovs'kyi O. I. (2004) *Finansova bezpeka v Ukrayini* [Financial security in Ukraine (assessment methodology and security mechanisms): monograph]. Kyiv: KNTEY, 759 p.
5. Nechyporuk L. V., Het'mans'kyi M. O. (2017) *Finansova bezpeka derzhavy ta osoblyvosti bezpeky strakhovoho rynku yak yiyi skladovoyi* [Financial security of the state and security features of the insurance market as its component]. *Visnyk SumDU. Seriya "Ekonomika"*, no. 4, pp. 76–85.
6. Nosan' N. S. (2019) *Aktual'ni zahrozy ta ryzyky finansovoyi bezpeky Ukrayiny na mezhi postkryzovoho ta yevrointehratsiyonoho periodiv* [Actual threats and risks of financial security of Ukraine on the border of the post-crisis and European integration periods]. *Prychornomorski ekonomichni studiyi*, vol. 40, pp. 35–39.
7. Marchenko O. M., Pushak Ya. Ya., Revak I. O. (2020) *Finansova bezpeka derzhavy* [Financial security of the state: a study guide]. Lviv, 356 p.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2024

УДК 338.534

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-10>**Пашкуда Максим Олександрович**

аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства,
Державний торговельно-економічний університет
вулиця Кіото, 19, Київ, 02156, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4625-8624>

**ЦІНОУТВОРЕННЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ЛІБЕРАЛЬНОЇ МОДЕЛІ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ**

Анотація. У статті досліджено особливості ліберальної моделі ринку електричної енергії в Україні. Визначено слабкі сторони та наведено характеристики ринку «єдиного покупця». Охарактеризовано особливості функціонування ринку електричної енергії в Англії, Іспанії та Сполучених Штатах Америки. Визначено, що дана модель характеризується значною зарегульованістю з боку держави, оскільки більшість учасників оптового ринку електричної енергії контролювані не тільки за рахунок алгоритму ціноутворення, але й за рахунок тарифів на продаж електричної енергії, які впливають на оптову ринкову ціну. Установлено, що в умовах лібералізації ринку електричної енергії ключовими параметрами, що впливають на ціну постачання електричної енергії для кінцевого побутового споживача становлять: тариф на послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління; тариф на послуги з передачі електричної енергії; тариф на послуги з розподілу електричної енергії; ціна закупівлі електричної енергії; тариф на послуги постачальника універсальних послуг. Проаналізовано динаміку зміни ключових параметрів України за період дії «ліберальної» моделі ринку. Здійснено характеристики сегментів ринку електричної енергії в умовах функціонування «ліберальної» моделі ринку з метою ідентифікації ризиків для господарюючих суб'єктів. Досліджено динаміку кількості підприємств, які виконують функції електропостачальників на вітчизняному ринку електричної енергії упродовж 2019–2022 років. Визначено, що окремим ризиком для електропостачальних підприємств є посилення конкуренції на ринку. Проаналізовано, що в умовах воєнного стану існує ряд законодавчих обмежень у сфері виробництва та продажу електроенергії в Україні, серед яких: необхідність сплати гарантованому покупцю за послуги із забезпечення безпеки постачання електроенергії; обов'язковість отримання ліцензії для здійснення діяльності щодо зберігання електроенергії; продовження дії фіксованих цін на електроенергію для побутових споживачів; зобов'язання продавати електроенергію за двосторонніми договорами на електронних аукціонах; обмеження з використання доходів від продажу електроенергії шляхом зобов'язання обов'язковості витрат на ремонтні роботи.

Ключові слова: електропостачальне підприємство, ринок електричної енергії, ціна, ціноутворення, лібералізація ринку, модель.

Pashkuda Maksym

State University of Trade and Economics

**PRICING UNDER THE FUNCTIONING CONDITIONS
OF THE LIBERAL MODEL OF THE ELECTRICITY MARKET**

Abstract. The article examines the peculiarities of the liberal model of the electricity market in Ukraine. Weaknesses are identified and the characteristics of the "single buyer" market are given. The peculiarities of the operation of the electric energy market in England, Spain and the United States of America are characterized. It was determined that this model is characterized by significant regulation by the state, since most participants in the wholesale electricity market are controlled not only by the pricing algorithm, but also by tariffs for the sale of electricity, which affect the wholesale market price. It has been established that in the conditions of liberalization of the electricity market, the key parameters affecting the price of electricity supply for the final non-household consumer are: the tariff for dispatching (operational and technological) management services; tariff for electric energy transmission services; tariff for electric energy distribution services; price of electricity purchase; the tariff for the services of the universal service provider. The dynamics of changes in key parameters of Ukraine during the period of the "liberal" market model are analyzed. The characterization of the segments of the electric energy

market under the conditions of functioning of the "liberal" market model was carried out in order to identify risks for business entities. The dynamics of the number of enterprises performing the functions of electricity suppliers on the domestic electricity market during 2019–2022 were studied. It was determined that a separate risk for electricity supply enterprises is the strengthening of competition on the market. It was analyzed that in the conditions of martial law there are a number of legislative restrictions in the field of electricity production and sale in Ukraine, including: the need to pay the guaranteed buyer for services to ensure the security of electricity supply; the obligation to obtain a license to carry out electricity storage activities; continuation of fixed electricity prices for household consumers; the obligation to sell electricity under bilateral contracts at electronic auctions; restrictions on the use of income from the sale of electricity by means of the obligation to pay for repair work.

Key words: electricity supply company, electricity market, price, pricing, market liberalization, model.

Вступ. Ціноутворення – це складний та надзвичайно динамічний процес, який перебуває під впливом великої кількості факторів. Вибір оптимальної клієнтоорієнтованої ціни на товари чи послуги обумовлює можливість для підприємства захопити або утримати значний сегмент ринку, забезпечує конкурентоспроможність, платоспроможність та прибутковість суб'єкта господарювання. У сучасних умовах функціонування бізнес-середовища ефективно ціноутворення набуває особливого значення для сфери енергетики, яка є базовою галуззю національної економіки.

Упродовж усього періоду незалежності України енергетика зазнала суттєвих змін і перетворень. Із прийняттям Закону України «Про ринок електричної енергії», відбувся двоетапний перехід до «ліберальної» моделі ринку електричної енергії. Однак, чим обумовлений був такий перехід, та які переваги та основні відмінні риси нової моделі ринку – питання, які потребують додаткового дослідження.

З метою діагностики моделей функціонування ринку електроенергії слід розглянути дві концептуально протилежні моделі функціонування ринку електричної енергії, які діяли на території України в різні періоди часу.

Метою статті є дослідження особливостей ціноутворення на електропостачальних підприємствах в умовах «ліберальної» моделі ринку в Україні.

Матеріали та методи. Інформаційна база статті представлена науковими працями вітчизняних та зарубіжних вчених. В основі сучасної теорії та практичного застосування методології ціноутворення на підприємствах та у галузі в цілому знаходяться напрацювання таких відомих вчених, як Ф. Бастія, Е. Бем-

Баверка, Ф. Візера, У. Джевонса, Ф. Енгельса, Дж. Мак-Куллоха, Дж. Мілля, К. Менгера, А. Маршалла, В. Петті, Д. Рікардо, Н. Сеніора, Ж. Сея, Є. Слуцького, А. Сміта, М. Туган-Барановського та ін.

Основою дослідження є наукові методи, серед яких наступні: аналіз і синтез, порівняння, моделювання та ідеалізація, а також використано методичні прийоми систематизації та узагальнення – при формуванні висновків за результатами проведеного дослідження.

Результати. На початку 90-х років ХХ століття енергосистема України була вертикально інтегрованим енергетичним комплексом. Незважаючи на те, що Україна спромоглася зберегти потужний енергетичний потенціал, який був здатний забезпечити потреби власної економіки, питання реформування енергетики та її переходу на ринкові відносини стояло досить гостро, оскільки нераціональне використання такого потенціалу спричинить важкі економічні наслідки, які відчуте на собі кожен громадянин держави.

У грудні 1994 року Указом Президента було започатковане регулювання енергетики та утворено незалежний позавідомчий постійно діючий державний орган – Національну комісію регулювання електроенергетики України. Варто відзначити, що це був третій в Європі орган регулювання енергетики (першим було створено британського регулятора OFFER у 1989 році, а другим угорського НЕО у вересень 1994 року).

Реорганізацію енергетичного комплексу України було розпочато після видання Указу Президента «Про структурну перебудову в електроенергетичному комплексі України» в 1995 році. Даний указ передбачав акціону-

вання ряду підприємств енергетичного комплексу та започаткував передумови для подальшої створення конкурентного середовища за допомогою розділення функцій з виробництва, передачі та постачання електроенергії.

За результатами вивчення світового досвіду та залучення багатьох фахівців енергетичної галузі було прийнято виважене рішення та обрано модель «єдиного покупця». Відповідна модель добре зарекомендувала себе в ряді європейських країн (Англія, Аргентина, Уельс), оскільки при розділенні процесів виробництва, передачі та постачання електричної енергії на окремі види діяльності створювала більш конкурентне середовище в енергетичній галузі.

Основними перевагами британської моделі регулювання ринку електроенергії є [1, с. 200–201]:

- Основні правила, які роблять конкуренцію на ринку газу та електроенергії у Великобританії є прозорими та динамічними.

- Застосовується тарифна сітка.

- У Великобританії є багато постачальників газу.

Великобританія має одну з найнадійніших електроенергетичних систем у світі, і високі стандарти безпеки постачання зберігаються, навіть, якщо маржа (заробіток) на постачанні електроенергії знизилась, оскільки старіші (переважно вугільні електростанції) закриті [2].

Іспанія виступає також одним із найкращих прикладів збалансованого та врегульованого ринку електроенергії. Так, між Іспанією та Португалією наявний Договір про спільне функціонування ринку електроенергії. Відповідно до даного договору сторони близько 90% часу працюють як єдина цінова зона [1, с. 201].

Щодо США, то досвід лібералізації ринку електроенергії дана держава почала здобувати ще з 1992 року одночасно з прийняттям Закону «Про активізацію внутрішнього ринку електроенергії». Однак законотворчі процеси суттєво різняться в кожному штаті, тому модель забезпечення протікання їх діяльності може бути різною. Територіальна особливість Америки полягає в тому, що електроенергетичні ринки зосереджені у 15 штатах, регулю-

вані електроенергетичні ринки – у 33 штатах. Проте численні аварії, збої у системі надійності, стрибкоподібність і диференціація тарифів в різних штатах стали результатом монопольного тиску, що консолідованим рішенням Конгресу було структуровано на регульовані важелі управління у всіх 48 штатах [3].

За даною моделлю купівля всієї електричної енергії, виробленої на електростанціях, та весь її оптовий продаж здійснювало ДП «Енергоринок», яке виконувало функцію «єдиного покупця». Головною метою його створення була оптимізація та вдосконалення механізмів роботи оптового ринку електричної енергії та поліпшення стану розрахунків за електричну енергію, що була продана-куплена на цьому ринку. Згідно з правилами оптового ринку, оптова ринкова ціна електроенергії визначалася як середньозважена ціна придбання електроенергії у всіх виробників, що продають електроенергію на оптовому ринку електричної енергії, з урахуванням тарифу на передачу, вартості операцій на ринку та додаткових витрат (таких як компенсації за тепло-електроцентралі та для певних категорій споживачів, включаючи домогосподарства) тощо.

Купівля всієї електричної енергії, виробленої на електростанціях, потужність чи обсяг відпуску яких перевищують граничні показники (крім випадків, передбачених Законом «Про електроенергетику»), та весь її оптовий продаж здійснюються на оптовому ринку електричної енергії України, крім електричної енергії, що купується (продається) відповідно до розділу XVII Закону України «Про ринок електричної енергії» [4].

Алгоритм оптового ринку електричної енергії – порядок розподілу уповноваженим банком коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання без платіжних доручень, який встановлюється національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [4].

Таким чином, споживачі, які купують електричну енергію у енергопостачальників, що здійснюють господарську діяльність з постачання електричної енергії на закріпле-

ній території, вносять плату за поставлену їм електричну енергію виключно на поточний рахунок із спеціальним режимом використання енергопостачальника в уповноваженому банку. Дана модель характеризується значною зарегульованістю з боку держави, оскільки більшість учасників оптового ринку електричної енергії були контрольовані не тільки за рахунок алгоритму, але й за рахунок тарифів на продаж електричної енергії, які впливали на оптову ринкову ціну. Оптова ринкова ціна мала свої коливання, проте, вони залежали не так від попиту та пропозиції, як від необхідності забезпечення сталої роботи енергосистеми за рахунок маневреної генерації. Зміна оптової ринкової ціни відбувалась у зв'язку з безпосередньою можливістю виробників нести необхідний графік виробництва електричної енергії та величини необхідного запасу маневреності.

Із прийняттям Закону України «Про ринок електричної енергії», відбувся двоетапний перехід до «ліберальної» моделі ринку електричної енергії: з 01.01.2019 року шляхом анбандлінгу інтегрованої дистрибуції і компаній-постачальників (Обленерго), а також введення Постачальника останньої надії відбулося відкриття роздрібного ринку електричної енергії; з 01.07.2019 року шляхом запровадження організованих сегментів торгівлі (ринку на добу наперед, внутрішньодобового ринку, балансуєчого ринку та ринку допоміжних послуг) та ринку двосторонніх договорів відбулося відкриття оптового ринку електричної енергії.

Відкриття «ліберальної» моделі ринку – це поступова лібералізація ринків електричної енергії, оскільки відбувається перехід від монопольного до конкурентного ринку електричної енергії, що призводить до:

- пошуку нових і більш ефективних механізмів взаємозв'язку покупців та продавців електричної енергії;
- можливості підприємств покращити свою комерційну діяльність;
- збільшення конкуренції, що в свою чергу повинно позитивно відобразитись на якості обслуговування споживачів;

– залучення широкого кола інвесторів для спорудження нових і переоснащення діючих енергетичних установок.

Ключові параметри, що впливають на ціну постачання електричної енергії для кінцевого побутового споживача становлять: тариф на послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління; тариф на послуги з передачі електричної енергії; тариф на послуги з розподілу електричної енергії; ціна закупівлі електричної енергії; тариф на послуги постачальника універсальних послуг.

Тариф на послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління, зокрема, включає витрати оператора системи передачі на закупівлю допоміжних послуг та врегулювання системних обмежень в ОЕС України [5]. Він затверджується відповідною постановою НКРЕКП на певний період. Тариф на послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління за період з 01.07.2019 по 31.12.2023 наведено у таблиці 1.

Значний приріст цього тарифу обумовлений необхідністю значної закупівлі допоміжних послуг та врегулювання системних обмежень в ОЕС України, особливо після початку агресії РФ та постійним обстрілом критичної енергетичної структури з її боку. Так, на кінець 2021 року у порівнянні з 2019 роком він збільшився в 4,5 рази. Станом на березень 2023 року у порівнянні з 2019 роком він збільшився в 7,6 рази.

Тариф на послуги з передачі електричної енергії, зокрема, включає як окремі складові витрати оператора системи передачі, що здійснюються ним у разі покладення на нього спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії, та витрати на послугу із зменшення навантаження виробником, який здійснює продаж електричної енергії за «зеленим» тарифом або за аукціонною ціною. Він затверджується відповідною постановою НКРЕКП на певний період. Тариф на послуги з передачі електричної енергії за період з 01.07.2019 по 31.12.2023 наведено у таблиці 2.

Таблиця 1

Тариф на послуги з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління за період з 01.07.2019 по 31.12.2023

№ з/п	Період дії тарифу		ТАРИФ, грн/МВт·год (без ПДВ)	Регламентуючий документ НКРЕКП	
	з	по		№	Дата
1	01.07.2019	31.07.2019	8,90	955	07.06.2019
2	01.08.2019	30.09.2019	8,90	1622	01.08.2019
3	01.10.2019	31.12.2019	8,04	1893	10.09.2019
4	01.01.2020	31.07.2020	10,23	2669	10.12.2019
5	01.08.2020	31.12.2020	24,75	1330	11.07.2020
6	01.01.2021	31.07.2021	39,41	2354	09.12.2020
7	01.08.2021	31.12.2021	39,41	1121	13.07.2021
8	01.01.2022	31.12.2022	62,13	2455	01.12.2021
9	01.01.2023	31.03.2023	68,28	1789	21.12.2022
10	01.04.2023	30.06.2023	80,87		
11	01.07.2023	31.12.2023	95,54		

Джерело: сформовано на основі [10]

Таблиця 2

Тариф на послуги з передачі електричної енергії за період з 01.07.2019 по 31.12.2023

№ з/п	Період дії тарифу		ТАРИФ, грн/МВт·год (без ПДВ)	Регламентуючий документ НКРЕКП	
	з	по		№	Дата
1	01.07.2019	31.07.2019	347,43	954	07.06.2019
2	01.08.2019	31.08.2019	312,14	1411	12.07.2019
3	01.09.2019	31.12.2019	116,54	1781	30.08.2019
4	01.01.2020	31.07.2020	155,40	2668	10.12.2019
5	01.08.2020	30.11.2020	240,23	1329	11.07.2020
6	01.12.2020	31.12.2020	312,76	1998	04.11.2020
7	01.01.2021	31.03.2021	293,93	2353	09.12.2020
8	01.04.2021	31.12.2021	293,93	434	10.03.2021
9	01.01.2022	31.12.2022	345,64	2454	01.12.2021
10	01.01.2023	31.03.2023	380,28	1788	21.12.2022
11	01.04.2023	30.06.2023	430,25		
12	01.07.2023	31.12.2023	485,10		

Джерело: сформовано на основі [10]

Станом на березень 2023 року у порівнянні з 2019 роком він збільшився тільки на 9,5%. Проте на кінець 2023 року у порівнянні з 2019 роком він має збільшитись на 39,6%. Це обумовлено тим, що очікується значний приріст виробництва електричної енергії за «зеленим» тарифом, а також необхідністю відновлення мереж після ракетних обстрілів.

Тариф на послуги з розподілу електричної енергії сплачується оператору системи розподілу, електричними мережами якого проводиться розподіл електричної енергії кінцевому споживачу. Середній приріст цього тарифу на березень 2023 року у порівнянні

з липнем 2019 року складає 96%. Це обумовлено, в основному, зростанням необхідності оновлення розподільчого обладнання у зв'язку з його зношеністю, а також відновлення після ракетних обстрілів з боку РФ.

Тариф на послуги постачальника універсальних послуг – це ще один ключовий параметр, який впливає на ціну постачання електричної енергії для кінцевого побутового споживача. Він необхідний для забезпечення проведення діяльності постачальників універсальних послуг на закріплених за ними територіях. Ключовою особливістю постачальників універсальних послуг є те, що він не може від-

мовити побутовому та малому непобутовому споживачу, які знаходяться на території здійснення його діяльності, в укладенні договору постачання електричної енергії.

Середній приріст вищезазначених тарифів станом на березень 2023 року у порівнянні з липнем 2019 року складає 43,5%. Основним чинником, який призвів до зростання цього тарифу, складає у зв'язку зі збільшенням вартості матеріальних та трудових ресурсів цих підприємств.

Оскільки вищезазначені параметри є сталою величиною для певного проміжку часу, варто розглянути ключовий параметр, який безпосередньо впливає на прибуток постачальників універсальних послуг. Це ціна

закупівлі електричної енергії. Після початку роботи «ліберального» ринку електричної енергії відкрилась можливість здійснювати закупівлю електричної енергії на організованих сегментах ринку та за двосторонніми договорами. Кожний електропостачальник повинен зважити всі ризики, які пов'язані з купівлею електричної енергії на кожному з цих сегментів (рис. 1).

Крім того, існує ряд законодавчих обмежень у сфері виробництва та продажу електроенергії в Україні в умовах воєнного часу [7]:

1. Необхідність сплати гарантованому покупцю за послуги із забезпечення безпеки постачання електроенергії. Така вартість сягає 80% доходів від експорту електроенергії.

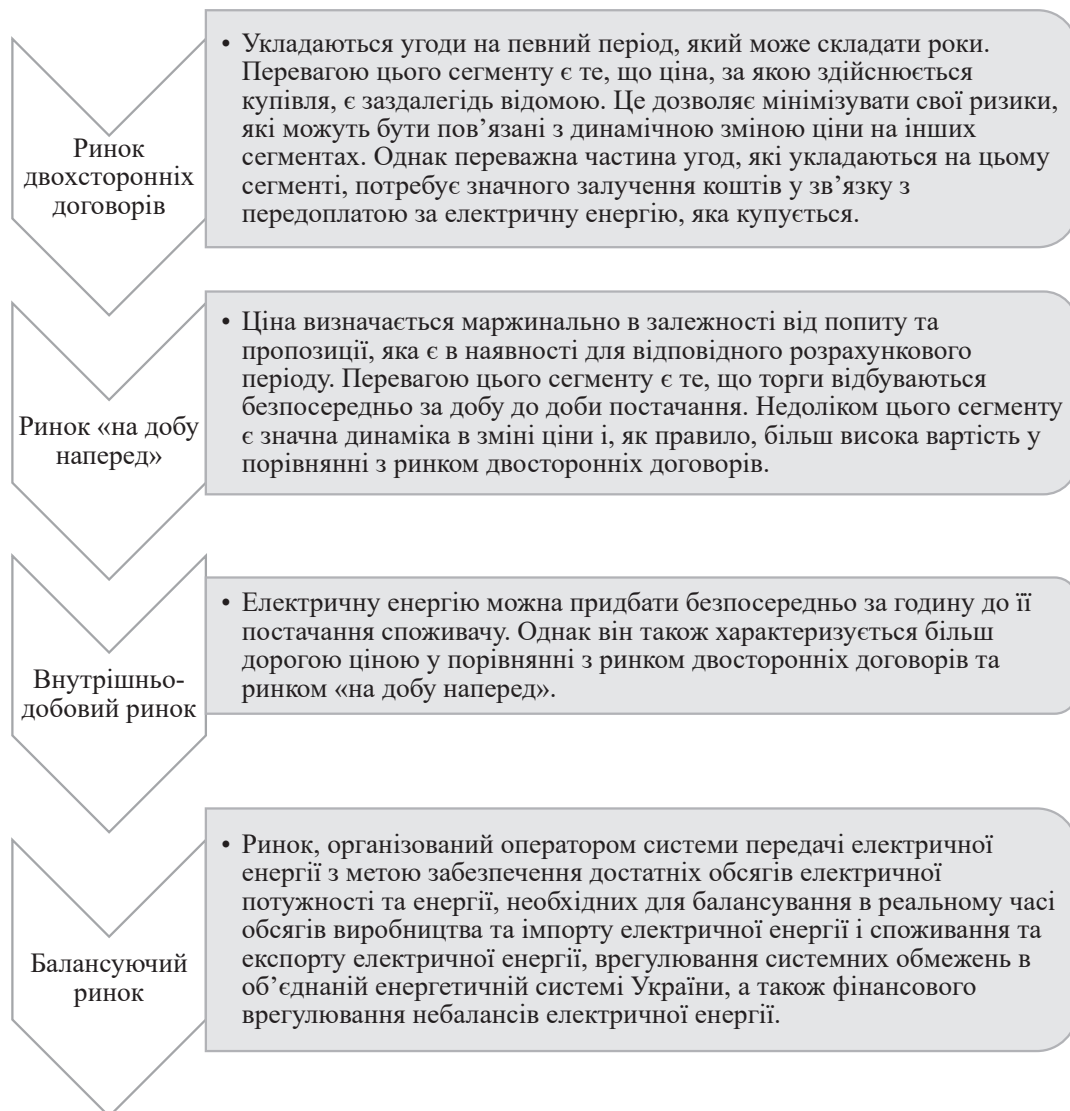
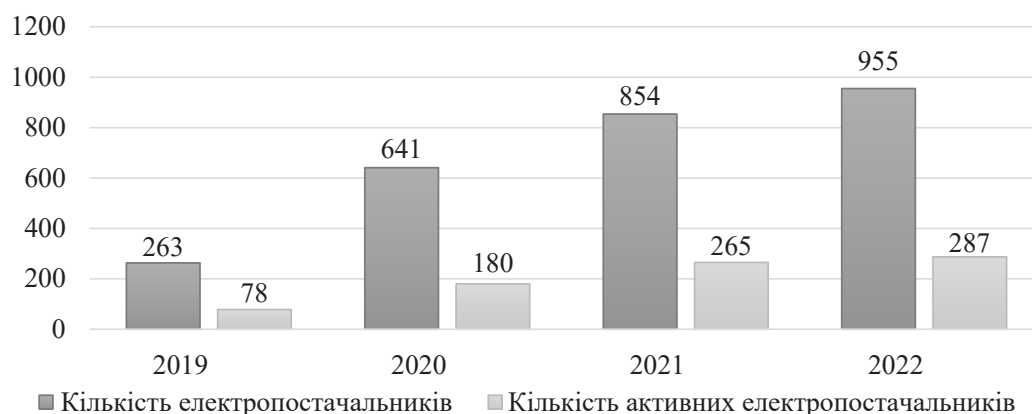

Рис. 1. Характеристика сегментів ринку електричної енергії в умовах функціонування «ліберальної» моделі ринку

Рис. 2. Динаміка кількості підприємств, які виконують функції електропостачальників упродовж 2019–2022 рр.

Джерело: сформовано на основі [6]

2. Необхідність отримання ліцензії для здійснення діяльності щодо зберігання електроенергії. Важливим аспектом є те, що заборонено одночасно здійснювати діяльність з розподілу, зберігання та передачі електроенергії, транспортування та розподілу природного газу, бути гарантованим покупцем та оператором ринку.

3. Продовження дії фіксованих цін на електроенергію для побутових споживачів.

4. Зобов'язання продавати електроенергію за двосторонніми договорами на електронних аукціонах.

5. Ряд обмежень з використання доходів від продажу електроенергії шляхом зобов'язання обов'язковості витрат на ремонтні роботи тощо.

Окремим ризиком для електропостачальних підприємств є посилення конкуренції на ринку. На момент відкриття роздрібного ринку (01.01.2019) на ринку діяли 263 постачальники. Станом на 01.01.2022 таких кількості таких постачальників вже становить 955. Кількість підприємств, які виконують функції електропостачальників станом на початок року наведено на рис. 2.

Через конкуренцію або припинення роботи постачальника станом на 01.01.2020 6563 побутових споживачі змінили свого постачальника. Станом на 01.01.2021 цей показник вже складав 12498 побутових споживачів. І вже станом на 01.01.2022 досяг значення 32802 побутових споживачів. Таким чином, станом на 01.01.2022 вже 23% від всіх побутових споживачів, що купують електричну енергію у електропостачальників розпочали співпрацю з новим постачальником.

Висновки. Ціноутворення в умовах лібералізації ринку – це формування ціни на певний товар або послугу, яка зможе покрити затратну частину продавця (включаючи його маржу), та є прийнятною для покупця зважаючи на кон'юктуру ринку, що склалась в поточний проміжок часу. Таким чином, з метою мінімізації ризиків та для отримання прибутку, більшість електропостачальників для купівлі електричної енергії використовують розподіл необхідних їм обсягів електричної енергії між декількома сегментами. Такий підхід добре зарекомендував себе на ринку електричної енергії.

Список використаних джерел:

1. Швидка Т., Лозова А. Державне регулювання ринку електричної енергії: зарубіжний досвід та перспективи модернізації вітчизняного законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Випуск 72. Частина 1. С. 197–202.

2. Казанський С.В. Ринки електричної енергії: світовий досвід та українські реалії. Частина 1. Особливості запровадження та реформування: методичні вказівки для самостійної роботи з дисципліни «Автоматизовані системи керування та оптимізації режимів енергосистем» студентів спеціальності

«Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» спеціалізації «Електричні системи і мережі» усіх форм та видів навчання. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 250 с.

3. Романюк Р.В. Зарубіжний досвід процесів реформування регіональних ринків електроенергетики. *Проблеми економіки*. 2020. № 4 (46). С. 113–118.

4. Про електроенергетику : Закон України від 16.10.1997 № 575/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 27.02.2024).

5. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.02.2024).

7. Енергетика під час війни в Україні: які зміни в регулюванні? URL: https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/12602_energetika-pd-chas-vyni-v-ukran-yak-zmni-v-regulyuvann (дата звернення: 27.02.2024).

8. Костін Ю., Телегін В., Костін Д. Зарубіжний досвід регулювання електроенергетичної галузі. *Вісник економічної науки України*. Харків, 2018. № 3. С. 56–60.

9. Редченко К.І. Ціноутворення в сучасних умовах. *Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. № 19.4. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntlu/19_4/222_Redczenko_19_4.pdf (дата звернення: 27.02.2024).

10. Офіційний сайт НКРЕКП. URL: <https://www.nerc.gov.ua/> (дата звернення: 27.02.2024).

References:

1. Shvydka T., Lozova A. (2022) Derzhavne rehulivannia rynku elektrychnoi enerhii: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy modernizatsii vitchyznianoho zakonodavstva [State regulation of the electric energy market: foreign experience and prospects for modernization of domestic legislation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*, vol. 72, part 1, pp. 197–202. (in Ukrainian)

2. Kazanskyi S. V. (2017) *Rynky elektrychnoi enerhii: svitovyi dosvid ta ukraïnski realii. Chastyina 1. Osoblyvosti zaprovadzhennia ta reformuvannia: metodychni vkazivky dlia samostiinoi roboty z dystsypliny "Avtomatyzovani systemy keruvannia ta optymizatsii rezhymiv enerhosystem" studentiv spetsialnosti "Elektroenerhetyka, elektrotekhnika ta elektromekhanika" spetsializatsii "Elektrychni systemy i merezhi" usikh form ta vydiv navchannia* [Electric energy markets: world experience and Ukrainian realities. Part 1. Features of implementation and reform: methodological guidelines for independent work in the discipline "Automated control systems and optimization of power system modes" of students majoring in "Electrical power engineering, electrical engineering and electromechanics" majoring in "Electrical systems and networks" of all forms and types of education]. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoïho, 250 p. (in Ukrainian)

3. Romaniuk R. V. (2020) Zarubizhnyi dosvid protsesiv reformuvannia rehionalnykh rynkiv elektroenerhetyky [Foreign experience of processes of reforming regional electricity markets]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (46), pp. 113–118. (in Ukrainian)

4. Pro elektroenerhetyku: Zakon Ukrainy vid vid 16.10.1997 № 575/97-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [On electric power industry: Law of Ukraine dated 16.10.1997 No. 575/97-VR. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80#top> (in Ukrainian)

5. Pro rynek elektrychnoi enerhii: Zakon Ukrainy vid 13.04.2017 № 2019-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [On the electric energy market: Law of Ukraine dated April 13, 2017 No. 2019-VIII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (in Ukrainian)

6. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)

7. Enerhetyka pid chas viiny v Ukraini: yaki zmyny v rehulivanni? [Energy during the war in Ukraine: what changes in regulation?]. Available at: https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/12602_energetika-pd-chas-vyni-v-ukran-yak-zmni-v-regulyuvann (in Ukrainian)

8. Kostin Yu., Telehin V., Kostin D. (2018) Zarubizhnyi dosvid rehulivannia elektroenerhetychnoi haluzi [Foreign experience in regulation of the electric power industry]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. Kharkiv, no. 3, pp. 56–60. (in Ukrainian)

9. Redchenko K. I. (2009) Tsinoutvorennia v suchasnykh umovakh [Pricing in modern conditions]. *Zbirnyk nauково-tekhnichnykh prats. Naukovyi visnyk NLTU Ukraine*, no. 19.4. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntlu/19_4/222_Redczenko_19_4.pdf (in Ukrainian)

10. Ofitsiinyi sait NKREKP [Official site of NKREKP]. Available at: <https://www.nerc.gov.ua/> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 10.03.2024

УДК 338.439

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-11>**Франчук Василь Іванович**

доктор економічних наук, професор, проректор,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, м. Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5305-3286>

Благута Ярослав Михайлович

аспірант,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, м. Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1339-8665>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** Метою статті є характеристика особливостей забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного часу. У дослідженні для характеристики забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного часу використовувалися загальнонаукові методи дослідження, а саме: метод теоретичного та порівняльного аналізу, індукції та дедукції, графічний метод, тенденційного аналізу. Встановлено, що значення продовольчої безпеки в Україні посилюється у ширшому контексті національної безпеки. Самостійна Україна, здатна виробляти достатньо продовольства для задоволення своїх потреб та виконання своїх експортних зобов'язань, за своєю суттю стійкіша до зовнішнього тиску та криз. Виокремлено основні наслідки пандемії COVID-19 на продовольчу безпеку України. Доведено, що забезпечення продовольчої безпеки України полягає в створенні умов для надійного доступу всіх верств населення до достатньої, безпечної та поживної їжі в будь-який час, що сприяє активному та здоровому способу життя. Визначено, що забезпечення продовольчої безпеки досягається через стабілізацію внутрішнього агропродовольчого ринку, підтримку аграрного сектору, використання інновацій у сільському господарстві, а також ефективне управління природними та фінансовими ресурсами. Доведено, що особлива увага приділяється також зміцненню експортного потенціалу країни, забезпечуючи її важливу роль на світовому продовольчому ринку. Встановлено, що військові дії прямо вплинули на аграрну інфраструктуру України, включаючи знищення чи пошкодження сільськогосподарських угідь, зерносховищ, переробних заводів та логістичних мереж. Визначено, що в умовах воєнного стану забезпечення продовольчої безпеки України набуває особливої складності та критичної важливості. Охарактеризовано виклики воєнного часу для системи забезпечення продовольчої безпеки України. Доведено, що важливим аспектом стає також міжнародна підтримка та співпраця для подолання гуманітарних викликів, пов'язаних із забезпеченням продовольства.*

***Ключові слова:** продукти харчування, продовольча безпека, безпека держави, воєнний стан, забезпечення продовольчої безпеки, воєнний час.*

Franchuk Vasyl, Blahuta Yaroslav

Lviv State University of Internal Affairs

ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE: CHALLENGES OF WARTIME

***Abstract.** The purpose of this article is to characterize the peculiarities of ensuring food security in Ukraine under wartime conditions. In this study, general scientific research methods were used to characterize the provision of food security in Ukraine during wartime, specifically: methods of theoretical and comparative analysis, induction and deduction, graphical method, and trend analysis. It has been established that the significance of food security in Ukraine is intensified in the broader context of national security. An independent Ukraine, capable of producing enough food to meet its needs and fulfill its export obligations, is inherently more resilient to external pressure and crises. The main consequences of the COVID-19 pandemic on Ukraine's food security have been identified. It is*

proven that ensuring food security in Ukraine involves creating conditions for reliable access for all segments of the population to sufficient, safe, and nutritious food at all times, which promotes an active and healthy lifestyle. It is determined that food security is achieved through the stabilization of the domestic agri-food market, support of the agricultural sector, the use of innovations in agriculture, and effective management of natural and financial resources. It is proven that special attention is also paid to strengthening the country's export potential, ensuring its important role in the global food market. It has been established that military actions have directly affected Ukraine's agricultural infrastructure, including the destruction or damage of agricultural lands, grain storages, processing plants, and logistics networks. It is determined that under the conditions of martial law, ensuring food security in Ukraine acquires particular complexity and critical importance. The challenges of wartime for Ukraine's food security system have been characterized. It is proven that international support and cooperation also become important aspects in overcoming humanitarian challenges related to food provision.

Key words: food, food security, state security, martial law, ensuring food security, wartime.

Вступ. Забезпечення продовольчої безпеки держави є основним аспектом національної стабільності та суспільного добробуту. Продовольча безпека, за визначенням Комітету ООН з питань всесвітньої продовольчої безпеки, означає, що всі люди в будь-який час мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатнього, безпечного та поживного харчування, що відповідає їхнім дієтичним потребам та перевагам у харчуванні. активне та здорове життя. Це визначення підкреслює багатогранний характер продовольчої безпеки, що охоплює наявність, доступ, використання та стабільність продуктів харчування.

Слід зазначити, що актуальність та важливість продовольчої безпеки можна перш за все зрозуміти через її прямий вплив на здоров'я людини та соціальний добробут. Населення, що має доступ до стабільних запасів поживної їжі, є більш здоровим, більш продуктивним і менш схильний до хвороб та недуг. Це, у свою чергу, знижує витрати на охорону здоров'я, сприяє економічній продуктивності та підвищує якість життя. Крім того, продовольча безпека тісно пов'язана із національною безпекою. Держава, яка може забезпечити стабільне та незалежне постачання продовольством своїх громадян, менш уразлива до зовнішніх потрясінь, таких як волатильність світових цін на продовольство та геополітична напруженість, яка може порушити ланцюжки поставок продовольства. Зауважимо, що продовольча безпека відіграє вирішальну роль у забезпеченні соціальної стабільності та миру. Як історія, так і сучасні події показують, що нестача продовольства може призвести до громадянських заворушень, полі-

тичної нестабільності та навіть бойових дій. Забезпечення доступу всіх верств населення до доступного харчування допомагає запобігти соціальним розбіжностям і напруженості, які можуть виникнути через нерівність і бідність. Таким чином, продовольча безпека – це не лише питання продуктів харчування, це основа соціальної згуртованості та гармонії.

Матеріали та методи. Важливі аспекти забезпечення продовольчої безпеки розкривалися в роботах таких вчених, як О. Барановський, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, О. Вовчак, А. Гальчинський, О. Дзюблюк, В. Козюк, М. Копитко, В. Мартинюк, С. Мочерний, І. Ревак, С. Реверчук, В. Рудан, М. Савлук, Т. Смовженко, В. Стельмах, А. Сухоруків, Г. Фетісов, М. Флейчук, А. Сугайова, Ю. Харазішвілі, В. Шевчук, А. Штангрет та інші. Однак низка теорій і концепцій в контексті воєнного стану, досі залишаються не розкритими повною мірою, що й зумовило вибір даної тематики, її сучасну актуальність.

Метою статті є характеристика особливостей забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного часу.

У дослідженні для характеристики забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного часу використовувалися загальнонаукові методи дослідження, а саме: метод теоретичного та порівняльного аналізу, індукції та дедукції, графічний метод, тенденційного аналізу.

Результати. Сутність забезпечення продовольчої безпеки України виходить за межі простого забезпечення достатньої кількості продовольства для її населення [1–3]. Такого роду процес втілює в собі стратегічний імпе-

ратив, який переплітається з економічною стабільністю країни, соціальною гармонією та загальною національною безпекою [3–4]. Враховуючи статус України як провідного виробника сільськогосподарської продукції, особливо зернових та соняшникової олії, продовольча безпека країни має вирішальне значення не лише для забезпечення харчування її громадян, а й для збереження її позицій на світовому продовольчому ринку. Ця подвійна роль посилює важливість захисту сільськогосподарського сектора від різних загроз, включаючи кліматичні зміни, економічні потрясіння та геополітичну напруженість. Забезпечуючи свою продовольчу безпеку, Україна не лише гарантує продовольчий благополуччя свого населення, а й захищає життєво важливий сектор своєї економіки, зміцнюючи незалежність країни та її вплив на міжнародній арені [5–6]. Таким чином, значення продовольчої безпеки в Україні посилюється у ширшому контексті національної безпеки. Самостійна Україна, здатна виробляти достатньо продовольства для задоволення своїх потреб та виконання своїх експортних зобов'язань, за своєю суттю стійкіша до зовнішнього тиску та криз. Ця самодостатність служить буфером проти глобальної волатильності цін на продовольство, яка може призвести до економічної нестабільності та соціальних заворушень [7–10].

Пандемія COVID-19 сильно вплинула на процес забезпечення продовольчої безпеки в Україні, що вимагало швидких коригувань та інновацій в аграрному секторі та ланцюжках постачання продовольства. Спочатку пандемія призвела до значних збоїв, включаючи логістичні проблеми та нестачу робочої сили, оскільки заходи щодо ізоляції та проблеми зі здоров'ям вплинули як на внутрішнє виробництво, так і на міжнародну торгівлю. Однак, поряд із цим, ці проблеми також стимулювали впровадження нових технологій та практик, спрямованих на підвищення стійкості та ефективності. Наприклад, цифрові платформи для маркетингу та розповсюдження сільськогосподарської продукції набули популярності, що знизило залежність від традиційних фізичних ринків і дозволило фермерам безпосередньо

звертатися до споживачів. Крім того, в Україні спостерігалось прискорення використання технологій точного землеробства та автоматизації для пом'якшення нестачі робочої сили та підвищення продуктивності. Ці зміни не лише допомогли зберегти безперервність поставок продовольства під час пандемії, а й дозволили Україні краще впоратися з майбутніми збоями, зміцнивши свою продовольчу безпеку та стабільність сільськогосподарського сектору (табл. 1).

Проте, внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році й введення воєнного стану в Україні у відповідь на це, ще більше потребувало значних змін у підході країни до забезпечення продовольчої безпеки. Безпосередні наслідки були багатогранними та вплинули на сільськогосподарське виробництво, ланцюжки поставок та експортне середовище. Однією з конкретних відповідей було стратегічне перенаправлення сільськогосподарської продукції на задоволення внутрішніх потреб, гарантуючи, що українське населення матиме доступ до основних продуктів харчування, незважаючи на зміну динаміки експорту. Це потребувало більш активного державного втручання та координації з сільськогосподарськими виробниками та дистриб'юторами для визначення пріоритетів розподілу продовольства всередині країни. Крім того, підвищена увага приділялася диверсифікації внутрішнього виробництва продуктів харчування та зниженню залежності від імпортованих продуктів харчування, закупівля яких стала більш складною через порушення торгових шляхів та збільшення витрат. Слід зазначити, що за два роки воєнного стану в країні, обсяги реалізованої продукції харчування в Україні знизилися у порівнянні зі станом до подій лютого 2022 року, проте 2023 показує, що поступово існує позитивна тенденція до зростання (рис. 1).

Необхідно чітко усвідомлювати, що умови воєнного стану прискорили прагнення самодостатності та стійкості сільськогосподарського сектору України. Зусилля щодо розширення місцевого потенціалу виробництва продуктів харчування не обмежувалися зерном і включали ширший асортимент хар-

Таблиця 1

Наслідки пандемії COVID-19 на продовольчу безпеку України

№	Наслідки	Характеристика
1	Логістичні перешкоди та зростання цін на транспортування	Запровадження карантинних обмежень та закриття кордонів призвело до труднощів у логістиці та постачанні сільськогосподарської продукції, як внутрішньо, так і за кордон. Це спричинило збільшення вартості транспортування та, відповідно, цін на продукти харчування, особливо на імпортовані товари
2	Збільшення використання цифрових технологій	Пандемія акцелерувала перехід до цифровізації в агросекторі, включаючи електронні платформи для продажу та дистрибуції продуктів, що дозволило зменшити залежність від традиційних ринків і спростило доступ споживачів до продуктів харчування
3	Зміни в споживачській поведінці	Пандемія викликала зміну споживачських звичок, зокрема збільшення попиту на тривалі зберігаються продукти харчування та продукти для домашнього приготування. Це вимагало від українських виробників швидкої адаптації до нових умов ринку, а також забезпечення наявності достатнього асортименту продукції, здатної задовольнити змінені потреби споживачів
4	Підтримка малих і середніх агропідприємств	В умовах економічних складнощів, спричинених пандемією, важливу роль відіграла державна та міжнародна підтримка малих і середніх агропідприємств

чових продуктів, таких як овочі, фрукти та м'ясо, щоб забезпечити диверсифіковане та стабільне постачання продовольства. Уряд та приватний сектор інвестували у покращення інфраструктури, включаючи складські приміщення та транспортні мережі, щоб підвищити стійкість ланцюжків постачання продовольства до подальших збоїв. Крім того, було зроблено узгоджені зусилля щодо підтримки малих та середніх сільськогосподарських підприємств, визнаючи їх вирішальну роль у підтримці продовольчої безпеки на місцевому та регіональному рівнях. Цим підприємствам

була надана фінансова допомога, доступ до ресурсів та технологій, а також оптимізація нормативних процесів, що дозволило їм адаптуватися та продовжувати свою діяльність у складних умовах (рис. 2).

Таким чином, роль України у забезпеченні продовольчої безпеки інших країн полягає не лише в обсязі її сільськогосподарського експорту, а й у стійкості та різноманітності глобального ланцюжка постачання продовольства. Надаючи альтернативне джерело життєво важливих товарів, Україна допомагає знизити ризик перебоїв у постачаннях,

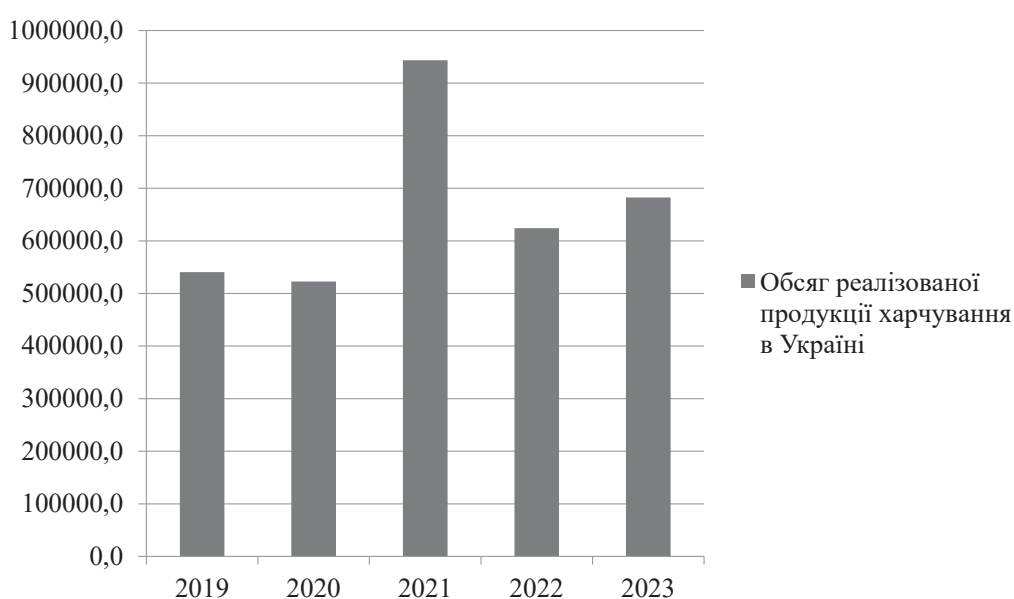

Рис. 1. Динаміка обсягу реалізованої продукції харчування в Україні за 2019–2023 рр., млн грн

Рис. 2. Основні виклики воєнного часу для системи забезпечення продовольчої безпеки України

спричинених геополітичними конфліктами, зміною клімату та іншими глобальними проблемами. Така диверсифікація джерел постачання має важливе значення для підтримки стабільної наявності продовольства на міжнародному ринку та запобігання кризам, які можуть виникнути через залежність від обмеженої кількості регіонів-виробників продовольства. Крім того, зусилля України з модернізації сільськогосподарського сектору та вдосконалення методів сталого ведення сільського господарства, що продовжуються, сприяють довгостроковій надійності та ефективності виробництва продуктів харчування. Отже, навіть в умовах воєнного стану, сільськогосподарський сектор України залиша-

ється стрижнем глобальних зусиль у боротьбі з голодом та відсутністю продовольчої безпеки, що підкреслює значний та багатогранний внесок країни у забезпечення харчування населення світу.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що приділяючи пріоритетну увагу продовольчій безпеці, держави можуть просувати стійкі методи ведення сільського господарства, які забезпечать не тільки продовольством нинішнє населення, а й збережуть ресурси майбутніх поколінь. Сьогодні, забезпечення продовольчої безпеки є найважливішим завданням, яке перетинається зі здоров'ям, економічною стабільністю, соціальним світом та екологічною стійкістю, що робить її

необхідним та першорядним завданням для будь-якої держави. В тому числі й для України, яка навіть в умовах воєнного стану, намагається зберегти власну продовольчу безпеку, й навіть уможливити її для інших країн.

Україна, яку часто називають «житницею Європи», відіграє ключову роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки завдяки своєму значному сільськогосподарському виробництву та експортному потенціалу. Родючий ґрунт країни, сприятливий клімат та величезні простори орних земель дозволяють їй виробляти значний надлишок зерна, зокрема пшениці, кукурудзи та ячменю, значна частина якого експортується до країн світу. Ця сільськогосподарська продукція має вирішальне значення для харчування населення й

за межами країни, особливо у регіонах, де відсутність продовольчої безпеки є гострою проблемою. Внесок України у світові поставки продовольства особливо важливий для країн Близького Сходу, Північної Африки та деяких частин Азії, де вона є ключовим постачальником доступних та поживних основних продуктів харчування. Здатність країни виробляти та експортувати таку величезну кількість зерна допомагає стабілізувати світові ціни на продовольство, гарантуючи, що основні продукти харчування залишаються доступними для вразливих груп населення в усьому світі. Саме тому, перспективи подальших досліджень вимагають посилити наукову увагу на безпечовому питанні для України серед провідних вчених й практиків усіх провідних країн світу.

Список використаних джерел:

1. Franchuk V., Omelchuk O., Melnyk S., Kelman M., Mykytyuk O. Identification the ways of counteraction of the threats to the financial security of high-tech enterprises. *Business: Theory and Practice*. 2020. No. 21(1). P. 1–9.
2. Pushak, Y., Lagodiienko, V., Basiurkina, N., Nemchenko, V., Lagodiienko, N. Formation the system for assessing the economic security of enterprise in the agricultural sector. *Business: Theory and Practice*. 2021. No. 22(1). P. 80–90. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2021.13013>
3. Haber J, Bukhtiarova A, Chorna S, Lastremska O Forecasting the level of financial security of the country on the example of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. No. 15 (3). P. 304–317.
4. Auci S., Barbieri N. Innovation for climate change adaptation and technical efficiency: an empirical analysis in the European agricultural sector. *Economia Politica*. 2020. No. 28(4).
5. Shynkar S., Gontar Z., Dubyna M., Nasypaiko D., Fleychuk M. Assessment of economic security of enterprises: theoretical and methodological aspects. *Business: Theory and Practice*. 2020. No. 21(1). P. 261–271. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2020.11573>
6. Goldsmith P., Gow H. Strategic positioning under agricultural structural change: A critique of long jump cooperative ventures. *International Food and Agribusiness Management Review*. 2005. No. 8(2). P. 41–61.
7. Schmink M. Feeding the world: Brazil's transformation into a modern agricultural economy. *Journal of Interdisciplinary History*. 2020. No. 50(3). P. 475–477.
8. Melnyk S., Shuprudko N., Kolosovska I., Berest I., Pasichnyk M. Anti-crisis personnel management in the process of ensuring the economic security of the enterprise. *Business: Theory and Practice*. 2020. No. 21(1). P. 272–281. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2020.114383>
9. Avanesova N., Chuprin Y. Enterprise economic security: essential characteristics of the concept. *Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries*. 2017. No. 1. P. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2017.1.098>
10. Khalina O., Bazyluk V., Chornenka O., Krasilych I., Korzh M. Formation of organizational support for the management of the economic security of engineering enterprises: methodical and practical aspects. *Business: Theory and Practice*. 2019. No. 20. P. 317–328. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2019.30>

References:

1. Franchuk V., Omelchuk O., Melnyk S., Kelman M., & Mykytyuk O. (2020) Identification the ways of counteraction of the threats to the financial security of high-tech enterprises. *Business: Theory and Practice*, no. 21(1), pp. 1–9.

2. Pushak Y., Lagodiienko V., Basiurkina N., Nemchenko V., & Lagodiienko N. (2021) Formation the system for assessing the economic security of enterprise in the agricultural sector. *Business: Theory and Practice*, no. 22(1), pp. 80–90. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2021.13013>
3. Haber J, Bukhtiarova A, Chorna S, Lastremaska O (2018) Forecasting the level of financial security of the country on the example of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*, no. 15 (3), pp. 304–317.
4. Auci S., & Barbieri N. (2020) Innovation for climate change adaptation and technical efficiency: an empirical analysis in the European agricultural sector. *Economia Politica*, no. 28(4).
5. Shynkar S., Gontar Z., Dubyna M., Nasypaiko D., & Fleychuk M. (2020) Assessment of economic security of enterprises: theoretical and methodological aspects. *Business: Theory and Practice*, no. 21(1), pp. 261–271. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2020.11573>
6. Goldsmith P., & Gow H. (2005) Strategic positioning under agricultural structural change: A critique of long jump cooperative ventures. *International Food and Agribusiness Management Review*, no. 8(2), pp. 41–61.
7. Schmink M. (2020). Feeding the world: Brazil's transformation into a modern agricultural economy. *Journal of Interdisciplinary History*, no. 50(3), pp. 475–477.
8. Melnyk S., Shuprudko N., Kolosovska I., Berest I., & Pasichnyk M. (2020) Anti-crisis personnel management in the process of ensuring the economic security of the enterprise. *Business: Theory and Practice*, no. 21(1), pp. 272–281. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2020.114383>
9. Avanesova N., & Chuprin Y. (2017) Enterprise economic security: essential characteristics of the concept. *Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries*, no. (1), pp. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2017.1.098>
10. Khalina O., Bazyliuk V., Chornenka O., Krasilych I., & Korzh M. (2019) Formation of organizational support for the management of the economic security of engineering enterprises: methodical and practical aspects. *Business: Theory and Practice*, no. 20, pp. 317–328. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2019.30>

Стаття надійшла до редакції 11.03.2024

УДК 330:37.09

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-12>

Юрченко Юлія Юрївна

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління,
Київський столичний університет імені Бориса Гринченка
вулиця Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, 04053, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7889-1358>

Рунчева Наталія Вікторівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
вулиця Наукового містечка, 59, Запоріжжя, 69000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8645-9821>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР АНТИКОРУПЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК

***Анотація.** У сучасному світі корупція стала згубною для засад державності, бізнесу, особистості. Зневажаються демократичні принципи, знижується рівень довіри до державних інститутів, різко зростає соціальна поляризація суспільства. Корупція набула глобального характеру, є серйозною проблемою для всіх країн. У статті розглянуто серію модулів, розроблених УНП ООН з протидії корупції. Зазначається, що їхнє головне призначення – це освітня функція. Ключовим завданням запропонованих модулів є отримання знань про сутність такого явища як корупція, утвердження етики та моралі як головних постулатів чесного суспільства. Розроблено методологію системного підходу до імплементації в освітній простір України антикорупційних навчальних практик, що включає: виявлення першочергових потреб, а саме, сфер діяльності, де антикорупційні знання вкрай важливі для «оздоровлення» суспільства; аналіз потреб освітньої системи України. На цьому етапі тестується рівень знань аудиторії учнів та педагогів про виклики корупції, визначення прогалів у реальній оцінці проблем; формування пакетів освітніх програм, які переважно включають антикорупційні модулі відповідно до стандартів системи освіти в Україні; розробка стратегій ментальної та фізичної доступності антикорупційних модулів з урахуванням ступенів навчання та освітніх закладів; налагоджену систему моніторингу та оцінки результативності впровадження у навчальний процес антикорупційних модулів; широкі контакти з аналогічними навчальними закладами регіону або за його межами у формі двосторонніх контактів чи публічних заходів з метою обміну накопиченим досвідом. Акцентовано увагу на засадах безперервності інтеграції актуальних знань протягом усього навчання. Зроблено спробу угруповання навчальних модулів за функціональною ознакою, розроблено їх інформативний контент. Пропонується використання сучасних інноваційних технологій під час проведення навчання. Запропонована методологія імплементації антикорупційних модулів ООН у сферу освіти України має системний характер, забезпечує інтеграцію нових знань у навчальні програми та є потужним каталізатором підготовки пасіонарного покоління, вмотивованого боротися з корупцією*

***Ключові слова:** модулі, імплементація, корупція, стейкхолдери, чесне суспільство, етика, мораль, системний похід, методологія.*

Yurchenko Julia

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Runcheva Natalia

Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE IMPLEMENTATION OF ANTI-CORRUPTION EDUCATIONAL PRACTICES IN THE EDUCATION SPACE

Abstract. *In the modern world, corruption has become detrimental to the foundations of statehood, business, and the individual. Democratic principles are disdained, the level of trust in state institutions decreases, and the social polarization of society increases sharply. Corruption has acquired a global character and is a serious problem for all countries. The article discusses a series of anti-corruption modules developed by UNODC. It is noted that their main purpose is an educational function. The key task of the proposed modules is to gain knowledge about the essence of such a phenomenon as corruption, to establish ethics and morality as the main postulates of an honest society. A methodology of a systematic approach to the implementation of anti-corruption educational practices in the educational space of Ukraine has been developed, which includes identification of priority needs, namely, areas of activity where anti-corruption knowledge is extremely important for the "improvement" of society; analysis of the needs of the educational system of Ukraine. At this stage, the level of knowledge of the audience of students and teachers about the challenges of corruption, identification of gaps in the real assessment of problems is tested; formation of educational program packages, which mainly include anti-corruption modules in accordance with the standards of the education system in Ukraine; development of strategies for mental and physical accessibility of anti-corruption modules, taking into account degrees of study and educational institutions; an established system of monitoring and evaluating the effectiveness of the introduction of anti-corruption modules into the educational process; extensive contacts with similar educational institutions in the region or beyond in the form of bilateral contacts or public events for the purpose of sharing accumulated experience. Attention is focused on the principles of continuity of integration of relevant knowledge throughout the entire training. An attempt was made to group educational modules according to their functional characteristics, and their informative content was developed. It is proposed to use modern innovative technologies during training. The proposed methodology for the implementation of anti-corruption modules of the UN in the sphere of education of Ukraine has a systemic nature, ensures the integration of new knowledge into educational programs and is a powerful catalyst for the training of a passionate generation motivated to fight corruption.*

Key words: *modules, implementation, corruption, stakeholders, honest society, ethics, morality, systematic approach, methodology.*

Вступ. Саме слово корупція співзвучне латинським *corruptio* і *corruptere*, що розуміється як руйнування, розпад, розкладання. Історичні факти розкладаючого впливу корупції сягають глибини століть і навіть пов'язують із падінням Римської імперії. Р. МакМуллен, почесний професор історії Єльського університету, у своєму дослідженні падіння Риму зазначає: «Звичайно, хабарництво та зловживання існували завжди. Однак у IV–V століттях вони стали нормою: зі зловживань системою вони стали альтернативною системою. Грошові відносини взяли гору над усіма іншими. Все купувалося і продавалося: державна посада... доступ до влади на всіх рівнях, а особливо імператора. Традиційна павутина зобов'язань перетворилася на ринок

влади, керований виключно особистим інтересом. Робота уряду постійно, масово спотворювалася» (Р. Макмуллен, 1990 р.) [12].

Корупція – це й дрібне шахрайство та масштабні економічні, політичні та соціальні махінації; це можливість досягти мети, минаючи бюрократичні перепони, вона існує у різних суб'єктивних іпостасях залежно від культурно-ціннісних орієнтирів конкретного індивіда. Але у всіх випадках це є свідченням нечесного, більше того, злочинного способу життя, моральної дискредитації суспільства. У світі вона стала згубною для основ державності, бізнесу, особистості. Зневажаються демократичні принципи, знижується рівень довіри до державних інститутів, дистанція між багатими та бідними швидко збільшу-

ється, різко зростає соціальна поляризація суспільства. Корупція набула глобального характеру, є серйозною проблемою для всіх країн, що не могло не викликати потреби в дослідженні її природи, сутності, причин, вимірів.

Матеріали та методи. Чимало публікацій науковців висвітлюють державну політику у боротьбі з корупцією: пропонують різні реформи, розроблюють стратегії. Автори визначають конкретні завдання задля зниження корупції у країні. Підтверджують як визначальну, політичну волю держави [6; 9; 16]. Інші розглядають прояви корупції безпосередньо у самій системі державного управління [8]. Як рятівні заходи розглядають цифровізацію, а саме, «електронний уряд», прозорість його діяльності [1; 11; 15; 19]. Аналізуються різні підходи до категорії «корупційні ризики». Акцентується увага на визначенні цього поняття у нормативно-правовій базі з тим, щоб оперативно виявляти «корупційні ризики». Підкреслюється зростаюча роль прозорості інформації у «відпрацюванні корупційних ризиків» [2–4; 17]. Підтримуємо авторську позицію щодо ролі громадянського суспільства та ЗМІ у протидії корупції [14]. Дуже слушними є дослідження закордонного досвіду наявних антикорупційних стратегій, визначено найголовніші їх напрями [7; 10; 18]. У наступній роботі пропонується використання платформи соціальних мереж у боротьбі з корупцією. Акцентується увага на ролі академічної складової у формуванні антикорупційної стратегії [19]. Саме академічна, освітня складова є найменш вивченою. Тому в рамках цього дослідження особливий науковий та практичний інтерес викликає серія модулів, розроблених УНП ООН щодо протидії корупції [13]. Головне їхнє призначення це освітня функція. Пропонується їх застосування на всіх етапах професійного навчання у всіх країнах світу. Тому метою роботи є методологія імплементації до освітнього простору України антикорупційних навчальних практик.

Результати. Головним завданням запропонованих модулів є отримання знань про сутність такого явища як корупція, утвердження

етики та моралі як головних постулатів чесного суспільства. Бенефіціарами нових знань, на наш погляд, мають бути групи людей, покликаних за посадою чи добровільно боротися з корупцією, так звані стейкхолдери. Раніше нами були позначені основні групи, це:

- державні інституції та неурядові організації;
- бізнес-спільнота;
- громадянське суспільство (окрема категорія – молодь);
- засоби масової інформації як «четверта влада»;
- міжнародні організації боротьби з корупцією.

Потрібно зазначити, що тим, хто навчається, точніше академічно навчається, є молодь і це, як правило, студенти, які за віком вже можуть брати участь в антикорупційній діяльності. Таке навчання, до того ж, буде мати подвійний результат через сприяння викорененню корупції у сфері освіти. За численними спостереженнями та експертними даними рівень знань обернено пропорційний рівню корупції: результати тестування школярів у різних регіонах показали найкращі їхні бали в регіонах з низьким рівнем корупції та навпаки [5].

«Політична декларація, прийнята на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї з боротьби з корупцією в червні 2021 р., ставить антикорупційну освіту та навчання в основу комплексного, міждисциплінарного підходу, спрямованого на просування прозорості, підзвітності, чесності та культури. Вона визнає роль молоді як чинника змін у створенні атмосфери нетерпимості до корупції на всіх рівнях суспільства» [5]. Довіра та достовірність антикорупційних навчальних програм підтверджується такими положеннями: «УНП ООН понад рік працювало з більш ніж 70 академічними експертами з понад 30 країн над розробкою 14 університетських модулів із протидії корупції. Кожен модуль розроблявся основною групою вчених та експертів УНП ООН, а потім рецензувався ширшою групою вчених, які представляють різні дисципліни та регіони для забезпечення міждисциплінарного та універсального охоплення» [13]. При цьому обов'язковою умовою їх використання має бути постійне оновлення

з урахуванням поточної ситуації в конкретних країнах та регіонах.

Важливим принципом імплементації модулів ООН до українського освітнього простору має бути методологія системного підходу, яка включає такі блоки:

- виявлення першочергових потреб, а саме, сфер діяльності, де антикорупційні знання вкрай важливі для «оздоровлення» суспільства;
- аналіз потреб освітньої системи України. На цьому етапі тестується рівень знань аудиторії учнів та педагогів про виклики корупції, визначення прогалин у реальній оцінці проблем;
- формування пакетів освітніх програм, які переважно включають антикорупційні модулі відповідно до стандартів системи освіти в Україні;
- методичне забезпечення у вигляді видання друкованих рекомендацій, навчальних посібників, підручників або електронних платформ;
- розробка стратегій ментальної та фізичної доступності антикорупційних модулів з урахуванням ступенів навчання та освітніх закладів;
- безперервність інтеграції актуальних знань упродовж навчання, а саме початкова школа-середня школа-заклади вищої освіти;

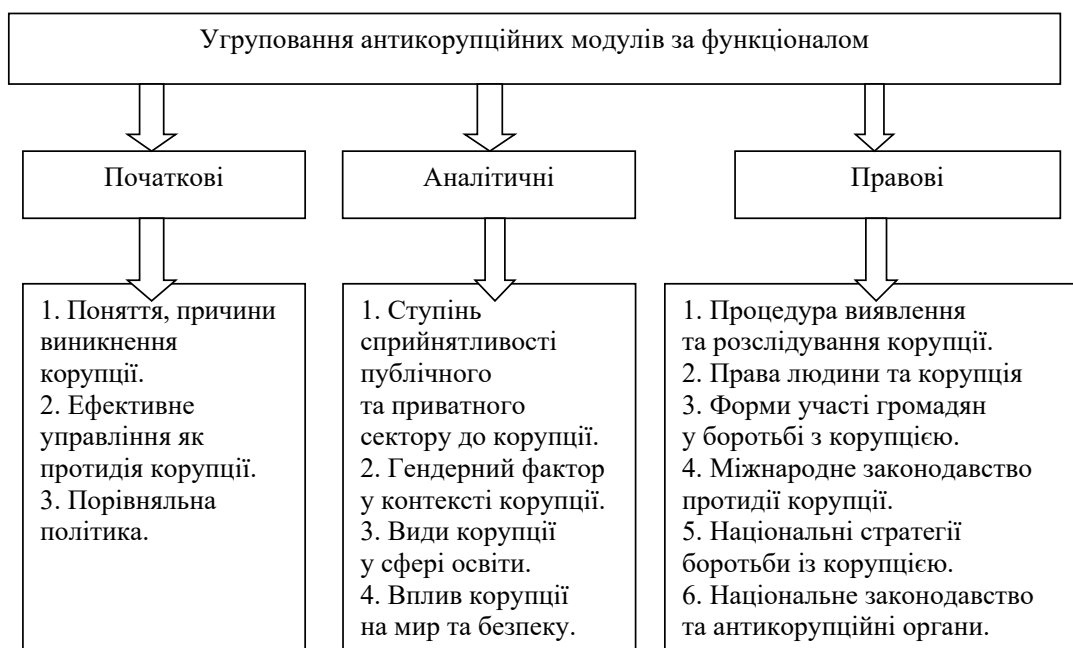
– використання різних методик навчання викладачів: конференцій, семінарів, форумів, сесій, хакатонів, тренінгів та ін;

– налагоджену систему моніторингу та оцінки результативності впровадження у навчальний процес антикорупційних модулів;

– широкі контакти з аналогічними навчальними закладами регіону або за його межами у формі двосторонніх контактів чи публічних заходів з метою обміну накопиченим досвідом. Зокрема, «антикорупційна академічна мережа (ААС) УНП ООН об'єднує понад 1000 науковців, дослідників та експертів, які цікавляться освітою та дослідженнями у сфері протидії корупції, чесності та етики. Ця мережа надає своїм членам майданчик для обміну знаннями, матеріалами та передовою практикою для того, щоб сприяти викладанню та дослідженню тем, пов'язаних з корупцією» [5].

Викладена методологія імплементації антикорупційних модулів ООН у сферу освіти України має системний характер, забезпечує інтеграцію нових знань у навчальні програми та є потужним каталізатором підготовки пасіонарного покоління, мотивованого боротися з корупцією.

Подальше занурення в контент модулів показує їхню локальну самостійність і водночас необ-

Рис. 1. Угрупування антикорупційних модулів за функціоналом

Джерело: розробка автора на підставі даних [13]

Таблиця 1

Освітні антикорупційні модулі

Освітній модуль	Контент модуля
1. Поняття, причини виникнення корупції.	Поняття корупції, її еволюція Моральне та культурне підґрунтя корупції Причини сприйняття корупції суспільством Аналіз очікуваних наслідків корупції Вплив очікуваних наслідків на суспільний розвиток Аналіз несподіваних наслідків, що порушують природний перебіг подій Вплив корупції на політичні інституції Вплив корупції на сталий розвиток економіки Вплив корупції на правові інститути Методологічні підходи до виміру корупції Ефективні інструменти та методи виміру корупції Існуючі стратегії протидії корупції Позиція держави щодо протидії корупції Роль громадянського суспільства у боротьбі з корупцією
2. Ефективне управління як протидія корупції.	Характеристика ключових елементів концепції ефективного управління у контексті протидії корупції Формування ключових принципів, що впливають на ефективність управлінських рішень у форматі антикорупційних стратегій Характеристика принципів управління, на яких побудовано боротьбу з корупцією у різних видах діяльності Оцінка взаємозв'язку між ефективним управлінням та результативними антикорупційними стратегіями Методика виміру ефективності принципів управління у боротьбі з корупцією Використання сучасних методик оцінки принципів управління Виявлення випадків неефективного управління, його причин та наслідків Виявлення випадків невдалих управлінських рішень, дослідження їхнього впливу у протидії корупції Виявлення ролі громадянського суспільства у формуванні результативних управлінських практик Роль освіти громадян у підтримці антикорупційних ініціатив
3. Порівняльна політика.	Характеристика особливостей демократичних систем та авторитарних режимів, їх вплив на ефективність у боротьбі з корупцією. Характеристика впливу політичних інститутів на ефективність антикорупційних механізмів Вивчення відмінностей та схожості політичних систем у їх підходах до протистояння корупції Аналіз взаємодії різних політичних систем із антикорупційними заходами Дослідження проявів синдромів корупції на різних політичних платформах Виявлення тенденцій розвитку корупції у різних політичних системах Аналіз впливу монополії на державну владу на рівень корупції Вивчення механізмів запобігання монополії державних структур на владу Аналіз взаємозв'язку між демократизацією та корупцією в окремих країнах Перспективи глибокої демократизації суспільства як механізму боротьби з корупцією

Джерело: розробка автора на підставі даних [13]

хідну наступність і послідовність у вивченні, а також широкі міждисциплінарні зв'язки. Тому доцільно поділити їх на етапи, рівні. Пропонується наступне угруповання антикорупційних модулів за їх функціоналом у трьох рівнях, яке представлено на схемі (рис. 1).

Розміри статті не дозволяють викласти контент усіх модулів, тому в наведеній нижче таблиці приведені адаптовані до навчальних програм закладів вищої освіти ключові модулі вихідного рівня та їх сутнісна характеристика (таблиця 1).

Дані модулі призначені для вчителів, викладачів та інших лекторів з питань про-

тидії корупції для проведення навчання. Запропонований нами контент свідчить про актуальність проблеми, спрямовану на утвердження ціннісних орієнтирів серед молоді. Мета навчання – формування уявлення про чесне суспільство, бажання жити в такому суспільстві. Вони також прищеплюють певні навички адекватного сприйняття морально-етичних норм поведінки та доброчесності.

Враховуючи молодіжну аудиторію з одного боку та серйозність навчального матеріалу з іншого, доцільно в освітній процес запроваджувати використання таких методик,

як конференції у форматі TED (Technology Entertainment Design), різноманітні подкасти протидії корупції, хакатони тощо.

Висновки. У сучасному світі корупція стала згубною для засад державності, бізнесу, особистості; зневажаються демократичні принципи, знижується рівень довіри до державних інститутів, дистанція між багатими та бідними швидко збільшується, різко зростає соціальна поляризація суспільства; корупція набула глобального характеру, є серйозною проблемою для всіх країн; особливий науковий та практичний інтерес викликає серія модулів, розроблених УНЗ ООН щодо протидії корупції; головне їхнє призначення це освітня функція. Пропонується їх застосування на всіх етапах професійного навчання

у всіх країнах світу; дані модулі призначені для вчителів, викладачів, інших лекторів з питань протидії корупції для проведення навчання; мета навчання – формування уяви про чесне суспільство, набуття навичок адекватного сприйняття морально-етичних норм поведінки; запропонована методологія імплементації антикорупційних модулів ООН у сферу освіти України має системний характер, забезпечує інтеграцію нових знань у навчальні програми та є потужним каталізатором підготовки пасіонарного покоління, вмотивованого боротися з корупцією. І саме мотивація боротьби з корупцією, її основні принципи та цільові орієнтири молоді стануть предметом подальших досліджень автора.

Список використаних джерел:

1. Боженко В.В., Петренко К.Ю. Кращі практики використання цифрових технологій та штучного інтелекту для боротьби з корупцією. *Вісник Сумського державного університету*. 2022. № 2. С. 59–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2022_2_8 (дата звернення: 24.02.2024).
2. Головач Т.А. Поняття корупційних ризиків. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 12. С. 16–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2020_12_5 (дата звернення: 24.02.2024).
3. Головач Т.А. Про питання надання аудиторських послуг із зовнішньої оцінки корупційних ризиків у діяльності підприємств і акціонерних товариств державної форми власності: підготовка та планування. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 6. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2020_6_5 (дата звернення: 24.02.2024).
4. Головач Т.А., Головач В.В. Роль аудиторів у протидії шахрайству й корупції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 1. С. 18–24. URL: <http://efr.in.ua/uk/journal-article/577> (дата звернення: 24.02.2024).
5. Глобальний ресурс з питань антикорупційної освіти та підвищення антикорупційної активності молоді. URL: <https://grace.unodc.org/grace/> (дата звернення: 24.02.2024).
6. Кваша О.О. Політична воля – необхідна умова ефективної протидії корупції. *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 359–365. URL: http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.vipusk-31-_2020_.pdf (дата звернення: 24.02.2024).
7. Ковальова О.В., Алексеєва К.А. Міжнародний досвід боротьби з корупцією та криміналізації корупційних порушень. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 1. С. 33–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2021_1_6 (дата звернення: 24.02.2024).
8. Кофанов А.В., Кулик М.Й., Терещенко Ю.В., Стрілець Г.О., Павловська Н.В., Корупція у сфері державного управління і економіки України: сучасний стан і трансформація. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 341–353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2021_66_36 (дата звернення: 24.02.2024).
9. Лагутін В., Петренко Н. Реалізація державної політики протидії корупції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 4. С. 5–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2020_4_39 (дата звернення: 24.02.2024).
10. Макаренко В.С. Загальні засади протидії корупції в країнах Вишеградської четвірки: досвід Чехії. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 311–322. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2022_4_29 (дата звернення: 24.02.2024).
11. Матвійчук А.В. Особливості застосування інформаційних технологій для протидії корупційним правопорушенням в умовах сучасності: організаційно-правовий аспект. *Dictum factum*. 2023. № 1. С. 98–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2023_1_14 (дата звернення: 24.02.2024).
12. ООН: Модуль 1. Что такое коррупция и почему нас это должно беспокоить? URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption_Module_1_What_Is_Corruption_and_Why_Should_We_Care_RU.pdf (дата звернення: 24.02.2024).

13. ООН: Серія модулів протидії корупції. URL: <https://grace.unodc.org/grace/ru/academia/module-series-on-anti-corruption.html> (дата звернення: 24.02.2024).
14. Ортинський В. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. Т. 7. № 3. С. 1–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2020_7_3_3 (дата звернення: 24.02.2024).
15. Паєнтко Т.В., Федосов В.М. Діджиталізація урядової бюрократії в європейських країнах: корупційні ризики та антикорупційні ефекти. *Фінанси України*. 2020. № 8. С. 86–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2020_8_8file:///C:/Users/Admin/Downloads/Fu_2020_8_8.pdf (дата звернення: 24.02.2024).
16. Писаренко В.П. Організація роботи із протидії корупції в Україні та практика впровадження зарубіжного досвіду. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 77–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eddu_2020_3_17 (дата звернення: 24.02.2024).
17. Проскура К.П. Відпрацювання корупційних ризиків в установах шляхом пошуку інформації про посадових осіб з використанням відкритих джерел інформації. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 837–845. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2021_66_82 (дата звернення: 24.02.2024).
18. Сенченко М. Видатні лідери Сходу, які перемогли бідність і корупцію. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 8. С. 3–4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2021_8_3 (дата звернення: 24.02.2024).
19. Стародубцева К.С., Галушко В.Г., Котова Л.В. Діджиталізовані інструменти у процесі запобігання корупції у публічній владі України: вдосконалення законодавчих та практичних підходів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 1. С. 140–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2022_1_16 (дата звернення: 24.02.2024).

References:

1. Bozhenko V. V. and Petrenko K. Yu. (2022) The best practices of using digital technologies and artificial intelligence to fight corruption. *Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu*, no. 2, pp. 59–66. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2022_2_8 (accessed February 24, 2024).
2. Holovach T. A. (2020) Understanding the risks of corruption. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 12, pp. 16–19. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2020_12_5 (accessed February 24, 2024).
3. Holovach T. A. (2020) About the supply of audit services from the current assessment of corruption risks in the activities of enterprises and joint stock companies of the state power: preparation and planning. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 6, pp. 14–18. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2020_6_5 (accessed February 24, 2024).
4. Holovach T. A. and Holovach V. V. (2021) The role of auditors in the fight against fraud and corruption. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 1, pp. 18–24. Available at: <http://efp.in.ua/uk/journal-article/577> (accessed February 24, 2024).
5. UNODC (2024) Global resource on anti-corruption education and increasing anti-corruption activity of youth. Available at: <https://grace.unodc.org/grace/> (accessed February 24, 2024).
6. Kvasha O. O. (2020) Political will is essential for an effective fight against corruption. *Pravova derzhava*, vol. 31, pp. 359–365. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2020_3_40 (accessed February 24, 2024).
7. Koval'ova O. V. and Alekseieva K. A. (2021) International evidence of the fight against corruption and the criminalization of corruption offenses. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 1, pp. 33–45. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2021_1_6 (accessed February 24, 2024).
8. Kofanov A. V., Kulyk M. J., Tereschenko Yu. V., Strilets' H. O. and Pavlovs'ka N. V. (2021) Corruption in the sphere of government and the economy of Ukraine: current situation and transformation. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, vol. 66, pp. 341–353. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2021_66_36 (accessed February 24, 2024).
9. Lahutin V. and Petrenko N. (2020) Implementation of the government's anti-corruption policy. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 4, pp. 5–22. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2020_4_39 (accessed February 24, 2024).
10. Makarenko V. S. (2022) Hidden ambushes against corruption in the countries of the Visegrad Four: evidence from the Czech Republic. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*, no. 4, pp. 311–322. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnvvs_2022_4_29 (accessed February 24, 2024).
11. Matvijchuk A. V. (2023) Features of the use of information technologies to prevent corruption offenses in the public sphere: organizational and legal aspect. *Dictum factum*, no. 1, pp. 98–106. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2023_1_14 (accessed February 24, 2024).

12. UNODC (2024) Module 1: What is corruption and why should we care? Available at: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption_Module_1_What_Is_Corruption_and_Why_Should_We_Care_RU.pdf (accessed February 24, 2024).
13. UNODC (2024) A series of anti-corruption modules. Available at: <https://grace.unodc.org/grace/ru/academia/module-series-on-anti-corruption.html>
14. Ortyns'kyj V. (2020) The role of the community and the community in the fight against corruption. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*, tom 7, no. 3, pp. 1–6. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2020_7_3_3 (accessed February 24, 2024).
15. Paientko T. V. and Fedosov V. M. (2020) Digitalization of ordinary bureaucracy in European countries: risks of corruption and anti-corruption effects. *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 86–102. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2020_8_8file:///C:/Users/Admin/Downloads/Fu_2020_8_8.pdf (accessed February 24, 2024).
16. Pysarenko V. P. (2020) Organization of work against corruption in Ukraine and the practice of promoting foreign intelligence. *Ekonomika ta derzhava*, no. 3, pp. 77–80. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eddu_2020_3_17 (accessed February 24, 2024).
17. Proskura K. P. (2021) Addressing corruption risks in settings by searching for information about town officials from various types of information sources. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, vol. 66, pp. 837–845. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2021_66_82 (accessed February 24, 2024).
18. Senchenko M. (2021) Prominent leaders immediately who overcame poverty and corruption. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, no. 8, pp. 3–4. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2021_8_3 (accessed February 24, 2024).
19. Starodubtseva K. S., Halushko V. H. and Kotova L. V. (2022) Digitalized tools in the process of eliminating corruption in public authorities in Ukraine: an update of legislative and practical approaches. *Aktual'ni problemy prava: teoriia i praktyka*, no. 1, pp. 140–147. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2022_1_16 (accessed February 24, 2024).

Стаття надійшла до редакції 13.03.2024

УДК 65.012

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2024-1-13>

Вінічук Марія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6588-1254>

Коваль Павло Євгенович

аспірант кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5581-0047>

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ІТ-КОМПАНІЙ

***Анотація.** Сучасні умови функціонування України як незалежної європейської держави, що перебуває у стані війни, характеризуються значним рівнем нестабільності та невизначеності, внаслідок чого загострюються проблеми безпеки інформаційного простору як на рівні держави, так і на рівні підприємств. У статті здійснено теоретичне обґрунтування проблемних аспектів забезпечення інформаційної безпеки ІТ-компаній та формування ними основних заходів щодо запобігання та протидії реальним і потенційним загрозам. Визначено сутність інформаційної безпеки ІТ-компаній, під якою пропонується розуміти стан захищеності інтересів ІТ-компаній від негативного впливу на інформаційні ресурси дестабілізуючих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Виявлено основні проблеми забезпечення інформаційної безпеки ІТ-компаній, зокрема: посилення інформаційного впливу російської федерації; зростання чисельності та системності хакерських атак зі сторони країни-агресора; неспроможність суб'єктів господарювання в повній мірі здійснити процеси цифровізації; проблеми постачання сучасних технологій, необхідних для ведення бізнесу. Окреслено стратегічні пріоритети формування системи заходів запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній, що передбачають розроблення моделі запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній, основними елементами якої є мета, цільова аудиторія, ресурсне забезпечення та програмне забезпечення. Доведено що забезпечення інформаційної безпеки ІТ-компаній здійснюється в межах реалізації Стратегії інформаційної безпеки України. З метою попередження негативного впливу загроз зовнішнього і внутрішнього середовища на рівень інформаційної безпеки ІТ-компаній, обґрунтовано пропозицію формування ефективної системи управління інформаційними ресурсами та забезпечення надійного захисту каналів передавання інформації.*

***Ключові слова:** інформаційна безпека, ІТ-компанії, загрози, інформаційні технології, цифровізація, інформаційне середовище.*

Vinichuk Maria, Koval Pavlo

Lviv State University of Internal Affairs

PROBLEMS OF PREVENTION AND COUNTERING THE INFORMATION SECURITY THREATS OF IT COMPANIES

***Abstract.** The current conditions of the functioning of Ukraine as an independent European state in a state of war are characterized by a significant level of instability and uncertainty, as a result of which the problems of the security of the information space are becoming more acute both at the level of the state and at the level of*

enterprises. The article provides a theoretical substantiation of the problematic aspects of ensuring IT companies' information security and their formation of basic measures to prevent and counter actual and potential threats. The essence of information security of IT companies is determined, under which it is proposed to understand the state of protection of the interests of IT companies from the negative impact on information resources of destabilizing factors of the external and internal environment. The main problems of ensuring information security of IT companies were identified, in particular: strengthening of the informational influence of the Russian Federation; an increase in the number and systematicity of hacker attacks by the aggressor country; failure of business entities to fully implement digitization processes; problems of supplying modern technologies necessary for conducting business. The strategic priorities of forming a system of measures to prevent and counter threats to information security of IT companies are outlined, which involve the development of a model for preventing and countering threats to information security of IT companies, the main elements of which are the goal, target audience, resource provision and software. It has been proven that the provision of information security of IT companies is carried out within the framework of the implementation of the Information Security Strategy of Ukraine. In order to prevent the negative impact of threats from the external and internal environment on the level of information security of IT companies, the proposal to form an effective system for managing information resources and ensuring reliable protection of information transmission channels is substantiated.

Key words: *information security, IT companies, threats, information technologies, digitalization, information environment.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку світових господарських відносин актуалізуються процеси цифровізації економіки та суспільства, внаслідок чого виникають вагомі проблеми інтенсифікації розвитку інформаційних технологій та глобальних мереж, які широко використовують інтерактивні засоби поширення інформації та швидкого й миттєвого отримання необхідних відомостей. Зазначені умови свідчать про формування глобального інформаційного суспільства, чільне місце у якому належить ІТ-компаніям як суб'єктам опрацювання інформації в системі забезпечення формування й реалізації інформаційної політики на різних рівнях суспільних відносин. Однак, досягнути високих показників ефективності діяльності ІТ-компаній в сучасних умовах нестабільності та невизначеності надзвичайно важко, що обумовлено дестабілізуючим впливом на них чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Тому, актуалізується необхідність забезпечення достатнього рівня інформаційної безпеки ІТ-компаній та їх захисту від негативного впливу таких факторів як політична обстановка у світі, рівня розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій та внутрішньополітичного становища, адже, події сьогодення засвідчують, що інформаційний вплив є вагомим інструментом переформатування світосприйняття у свідомості населення та дестабілізуючим чинником діяльності суб'єктів господарювання.

Стає очевидним, що проблематика дослідження інформаційної безпеки ІТ-компаній переміщується на передній план та потребує детального вивчення основних загроз, які провокують зниження її рівня.

Матеріали та методи. Дослідження проблем запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній актуалізуються в сучасних умовах функціонування держави, суспільства та суб'єктів господарювання. Вагомий внесок у пошук шляхів їх вирішення зробили такі науковці як В. Гобела, У. Ільницька, М. Копитко, Г. Леськів, В. Новицький, Т. Слінько, О. Федченко та багато інших. Однак, незважаючи на їх вагомий науковий доробок проблеми забезпечення інформаційної безпеки досі залишаються невирішеними та потребують поглибленого вивчення.

Метою статті є дослідження основних аспектів та проблемних питань запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній.

Для реалізації дослідження використано низку загальнонаукових методів, а саме: системний аналіз та синтез для визначення сутності інформаційної безпеки та її загроз, порівняння з метою виявлення проблем забезпечення інформаційної безпеки ІТ-компаній, узагальнення та систематизації для формування основних заходів щодо запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній.

Результати. Діяльність ІТ-компаній в сучасних умовах характеризується високим ступенем нестабільності та невизначеності, адже поява значних небезпечних чинників дестабілізуючого впливу спричинює виникнення вагомих загроз в інформаційній сфері, які провокують зниження рівня інформаційної безпеки та появу нових видів ризиків операціям, які здійснюються у віртуальному просторі. Очевидно, що в період повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України загострилася необхідність посилення безпеки інформаційного простору не лише ІТ-компаній, а й інформаційного суверенітету країни, адже, інформаційні технології дедалі частіше використовуються з метою здійснення негативних інформаційно-психологічних впливів. Тому, науково-практичні розробки у сфері інформаційної безпеки ІТ-компаній та виявлення проблемних аспектів забезпечення процесів запобігання та протидії їй загрозам є вкрай важливими та необхідними.

Варто зазначити, що в даному контексті ведеться активна наукова дискусія. Зокрема, низка вітчизняних та зарубіжних вчених ґрунтовно вивчають окреслену проблематику та працюють над забезпеченням ефективних механізмів запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці як на макрорівні, так і на мікрорівні. У. Ільницька [1, с. 28–29] інформаційну безпеку вважає інтегрованою складовою інших видів безпеки та стверджує, що вона відображає стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства, суспільства і держави від негативного впливу неповної й недостовірної інформації, несанкціонованого її поширення, а також попереджує негативні наслідки функціонування інформаційних технологій. При цьому, науковиця акцентує увагу на небезпеці виникнення загроз інформаційній безпеці, під якими розуміє сукупність умов та чинників, які провокують небезпеки через можливість негативного інформаційного впливу на свідомість й поведінку суб'єктів, на інформаційні ресурси та на інформаційно-технічну інфраструктуру.

Г. Леськів, В. Гобела та Н. Лесик [2] поглибили дослідження інформаційної без-

пеки підприємств в умовах війни росії проти України та виявили низку проблем її забезпечення, до найбільш вагомих із яких віднесли: (1) зростання чисельності та системності хакерських атак зі сторони країни-агресора; (2) неспроможність суб'єктів господарювання в повній мірі здійснити процеси цифровізації; (3) проблеми постачання сучасних технологій, необхідних для ведення бізнесу. Водночас, науковці пропонують формування моделі протидії проблемам забезпечення інформаційної безпеки підприємства, основними елементами якої вважають засоби й механізми контролю за інформаційними потоками.

На відміну від зазначених вчених, О. Федченко [3, с. 129] пропонує інформаційну безпеку ІТ-компаній розглядати як складову інформаційної безпеки держави, а її сутність визначає як складне системне й багаторівневе явище, забезпечення оптимального рівня якої істотно залежить від інформаційної стратегії держави. Крім того, О. Федченко [3, с. 130] визначає основні загрози інформаційній безпеці підприємств, в т.ч. ІТ-компаній, зокрема, стверджує, що в сучасних умовах найбільш вагомий загрозливий вплив мають глобальні виклики, інформаційна політика російської федерації, функціонування соціальних мереж, низький рівень медіа-грамотності на фоні стрімкого розвитку цифрових технологій та інформаційні маніпуляції.

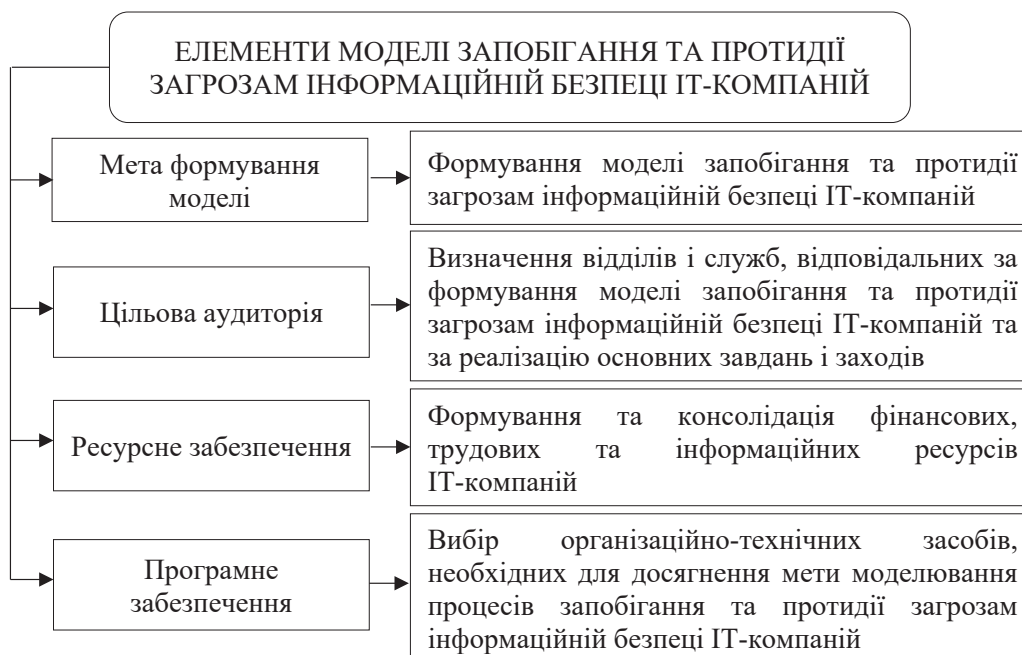
Цікавим є підхід В. Новицького [4, с. 114] до визначення проблем забезпечення інформаційної безпеки підприємств і ІТ-компаній, який передбачає формування системи протидії загрозам інформаційній безпеці з точки зору їх розподілу на загрози, що зумовлені технологіями інформаційно-комунікаційних процесів та ті, що обумовлені соціальними чинниками. При цьому, науковець акцентує увагу на доцільності та важливості прийнятої Стратегії інформаційної безпеки [5], яка сформувала фундамент для визначення основних завдань щодо недопущення кризових явищ у вітчизняному інформаційному просторі та щодо визначення основних заходів, спрямованих на посилення інформаційної безпеки на рівні підприємств.

Водночас, Т. Слінько [6, с. 83] виокремила не лише основні загрози інформаційній безпеці, а й запропонувала шляхи їх подолання та стверджує, що вирішення проблем запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці залежать від своєчасності й ефективності організаційно-правових та організаційно-технічних механізмів забезпечення захисту інформаційного простору в країні, внаслідок чого суб'єкти господарювання одержать можливість протистояти викликам і небезпекам сучасності. На думку вченої, істотно посилити інформаційну безпеку як на макрорівні, так і на мікрорівні можна за допомогою формування ефективної системи управління інформаційними ресурсами та шляхом забезпечення надійного захисту каналів передавання інформації.

Досліджуючи особливості функціонування підприємств в умовах глобального інноваційного розвитку та цифровізації, М. Копитко та М. Вінчук [7] дійшли висновку, що забезпечення інформаційної безпеки підприємств і ІТ-компаній є одним із вагомих елементів забезпечення їх конкурентоспроможності та запорукою успішного розвитку й досягнення позитивних фінансових результатів.

Стає очевидним, що в умовах сучасності існує значна кількість вагомих проблем забезпечення інформаційної безпеки в Україні та критично вони постають по відношенню до суб'єктів господарювання, зокрема, до ІТ-компаній. Наявність небезпечних загроз інформаційній безпеці є доведеною, а їх запобігання та протидія потребує виважених кроків як зі сторони керівництва компаній, так зі сторони держави.

Вирішити проблеми забезпечення інформаційної безпеки ІТ-компаній, які часто піддаються хакерським атакам зі сторони країни-агресора, одномоментно неможливо, попри вагомий напруження в даному напрямку та наявність механізмів протидії загрозам. Вагоме значення в даному контексті має розроблення власної моделі протидії проблемам забезпечення інформаційної безпеки ІТ-компаній та запобігання наявним і потенційним загрозам, яка повинна включати декілька елементів, зокрема: (1) мету формування моделі; (2) цільову аудиторію; (3) ресурсне забезпечення; (4) програмне забезпечення, характеристику яких вважаємо з доцільне відобразити на рис. 1.

Рис. 1. Основні елементи моделі запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній

Джерело: сформовано авторами

Реалізація моделі запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній повинна відбуватися на декількох етапах, які включають необхідність проведення аналізу середовища функціонування ІТ-компаній та існуючих сучасних цифрових систем, оцінку системи інформаційного забезпечення кожної ІТ-компанії та її спроможності протистояти викликам і небезпекам, а також оцінку основних ризиків і загроз.

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження показали, що в умовах сьогодення існують вагомі проблемні питання запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній. На підставі аналізу існуючого наукового доробку можна стверджувати, що забезпечення інформаційної безпеки ІТ-компаній здійснюється в межах реалізації Стратегії інформаційної безпеки України, а для формування ефективних заходів запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній необхідно розробляти спеціальні моделі, осно-

вними елементами яких виступають: мета, цільова аудиторія, ресурсне забезпечення та програмне забезпечення. Встановлено, що інформаційна безпека ІТ-компаній – це стан захищеності їх інтересів від негативного впливу на інформаційні ресурси дестабілюючих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Виявлено основні проблеми запобігання та протидії загрозам інформаційній безпеці ІТ-компаній, серед найбільш вагомих із яких є посилення інформаційного впливу російської федерації; зростання чисельності та системності хакерських атак зі сторони країни-агресора; неспроможність суб'єктів господарювання в повній мірі здійснити процеси цифровізації; проблеми постачання сучасних технологій, необхідних для ведення бізнесу. З метою посилення інформаційної безпеки ІТ-компаній доцільним виявляється формування ефективної системи управління інформаційними ресурсами та забезпечення надійного захисту каналів передавання інформації.

Список використаних джерел:

1. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Гуманітарні візії*. 2016. Вип. 2. № 1. С. 27–32. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4352/ilnicka0.pdf>
2. Леськів Г.З., Гобела В.В., Лесик Н.А. Характеристика основних проблем забезпечення інформаційної безпеки в умовах впливу цифрових технологій. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-8>
3. Федченко О. Аналіз факторів та сучасних загроз інформаційній безпеці держави у контексті забезпечення національної безпеки України. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*. 2022. Vol. 12. № 3. С. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.3.11>
4. Новицький В.Я. Стратегічні засади забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. 2022. № 1(40). С. 111–118. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254349](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254349)
5. Про Стратегію інформаційної безпеки : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.10.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0080525-21#Text>
6. Слїнько Т.С. Сучасні загрози інформаційній безпеці країни й шляхи їх подолання. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 77–84. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2021-4/pdfs/6-tetiana-slinko-suchasni-zahrozy-informatsiyniy-bezpetsi-krainy-shliakhy-ikh-podolannia.pdf>
7. Копитко М.І., Вінічук М.В. Конкурентоспроможність підприємств в умовах глобального інноваційного розвитку економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 3(67). С. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-62-68>

References:

1. Ilynska U. (2016) Informatsiyna bezpeka Ukrainy: suchasni vyklyky, zahrozy ta mekhanizmy protydyi nehatyvnyim informatsiyno-psykholohichnym vplyvam [Information Security of Ukraine: modern challenges, threats and countermeasures against negative informational and psychological influences]. *Humanita-*

rian visions, vol. 2, no. 1, pp. 27–32. Available at: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4352/ilnicka0.pdf> (in Ukrainian)

2. Leskiv G.Z., Gobela V.V., Lesyk N.A. (2022) Kharakterystyka osnovnykh problem zabezpechennya informatsiynoyi bezpeky v umovakh vplyvu tsyfrovyykh tekhnolohiy [Characterization of the main problems of ensuring information security under the influence of digital technologies]. *Economy and Society*, vol. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-8> (in Ukrainian)

3. Fedchenko O. (2022) Analiz faktoriv ta suchasnykh zahroz informatsiyniy bezpetsi derzhavy u konteksti zabezpechennya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [Analysis of factors and modern threats to the information security of the state in the context of ensuring the national security of Ukraine]. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, vol. 12, no. 3, pp. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.3.11> (in Ukrainian)

4. Novytsky V.Ya. (2022) Stratehichni zasady zabezpechennya informatsiynoyi bezpeky v suchasnykh umovakh [Strategic principles of ensuring information security in modern conditions]. *Information and Law*, no. 1(40), pp. 111–118. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254349](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254349) (in Ukrainian)

5. Pro Stratehiyu informatsiynoyi bezpeky: rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 15.10.2021 r. № 685/2021 [About the Information Security Strategy: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine No. 685/2021 of October 15, 2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0080525-21#Text> (in Ukrainian)

6. Slinko T.S. (2021) Suchasni zahrozy informatsiyniy bezpetsi krayiny y shlyakhy yikh podolannya [Modern threats to the country's information security and ways to overcome them]. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, no. 4, pp. 77–84. Available at: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2021-4/pdfs/6-tetiana-slinko-suchasni-zahrozy-informatsiyniy-bezpetsi-krainy-shliakhy-ikh-podolannya.pdf> (in Ukrainian)

7. Kopytko M.I., Vinichuk M.V. (2022) Konkurentospromozhnist' pidpryyemstv v umovakh hlobal'noho innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Competitiveness of enterprises in the conditions of global innovative development of the economy]. *Scientific notes of the "KROK" University*, no. 3(67), pp. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-62-68> (in Ukrainian)

ЗМІСТ

Бодаковський В. Ю. ДЕФІНІТИВНА СУТЬ КАТЕГОРІЇ «ФІНАНСИ» В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ.....	3
Висоцька І. Б., Нагірна О. В. ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	12
Горбачова О. М., Петрова А. М. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ.....	19
Кобеля-Звір М. Я., Вовчак О. Д. ГРАНТИ ПРОГРАМИ DEVELOPPP ДЛЯ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	30
Копитко М. І., Грицан В. М. СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВПЛИВУ НА НЬОГО ЧИННИКІВ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	36
Марушко Н. С., Шевченко Н. В. ІНДИКАТОРИ ОЦІНКИ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР.....	43
Михайлов С. В., Савіна Н. Б. ЕВОЛЮЦІЯ РЕГУЛЯТОРНОЇ МОДЕЛІ ГРАЛЬНОГО СЕКТОРУ: ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ТА СУСПІЛЬСТВО.....	53
Михайлова Є. В. ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОГО ЛАНДШАФТУ: ОСВІТА В ЧАСИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	58
Наконечна Н. В., Пацула О. І. РИЗИКИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ У СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	62
Пашкуда М. О. ЦІНОУТВОРЕННЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІБЕРАЛЬНОЇ МОДЕЛІ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ.....	67
Франчук В. І., Благута Я. М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	75
Юрченко Ю. Ю., Рунчева Н. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР АНТИКОРУПЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК.....	82
Вінічук М. В., Коваль П. Є. ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ІТ-КОМПАНІЙ.....	90

CONTENTS

Bodakovskyy Volodymyr THE DEFINITIVE ESSENCE OF THE CATEGORY "FINANCE" IN THE CONDITIONS OF THE TRANSFORMATION OF FINANCIAL SCIENCE IN UKRAINE.....	3
Vysotska Inna, Nahirna Oksana FINANCIAL FRAUD IN THE BANKING SECTOR DURING TIMES OF WAR.....	12
Horbachova Oksana, Petrova Anastasiia THEORETICAL PRINCIPLES OF LIQUIDITY AND SOLVENCY OF A BANKING INSTITUTION.....	19
Kobelia-Zvir Mariana, Vovchak Olha GRANTS OF THE DEVELOPPP PROGRAM FOR THE RECOVERY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR.....	30
Kopytko Marta, Hrytsan Volodymyr THE ESSENCE, SIGNIFICANCE AND CHARACTERISTICS OF THE ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE UNDER THE CONDITIONS OF THE INFLUENCE ON IT OF THE FACTORS OF WAR AND EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES.....	36
Marushko Nadiia, Shevchenko Nataliia INDICATORS OF CORRUPTION LEVEL ASSESSMENT IN UKRAINE: GLOBAL DIMENSION.....	43
Mykhailov Stanislav, Savina Nataliia EVOLUTION OF REGULATORY MODEL IN THE GAMBLING SECTOR: IMPACT ON ECONOMY AND SOCIETY.....	53
Mykhailova Yelyzaveta TRANSFORMATION OF THE MARKETING LANDSCAPE: EDUCATION IN TIMES OF INFORMATION CHALLENGES.....	58
Nakonechna Nataliya, Patsula Olha MONETARY CREDIT RISKS IN THE SYSTEM FOR STRENGTHENING FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE.....	62
Pashkuda Maksym PRICING UNDER THE FUNCTIONING CONDITIONS OF THE LIBERAL MODEL OF THE ELECTRICITY MARKET.....	67
Franchuk Vasyl, Blahuta Yaroslav ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE: CHALLENGES OF WARTIME.....	75
Yurchenko Julia, Runcheva Natalia METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE IMPLEMENTATION OF ANTI-CORRUPTION EDUCATIONAL PRACTICES IN THE EDUCATION SPACE.....	82
Vinichuk Maria, Koval Pavlo PROBLEMS OF PREVENTION AND COUNTERING THE INFORMATION SECURITY THREATS OF IT COMPANIES.....	90

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Серія економічна

Випуск 1

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп'ютерне верстання *В. О. Удовиченко*

Підписано до друку 28.06.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,39. Зам. № 0424/306
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.